

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul IV, nr. 12 (48), decembrie 2020 • Apare lunar

24 pagini

Colindă de inimă

Voi colinda cu inima mea
mergând prin zăpadă,
mâna mea în cinci colțuri ca o stea
începe cuvinte să vadă.

Brațul meu, o coadă de cometă;
umărul și pieptul meu - cer.
Căldura lor secretă
lucește albastru de ger.

Să fiți liniștiți, să aveți parte de liniște albă
sub cetina verde împodobită.
Ochii mei, două vergele-ntr-o salbă,
împodobesc ora, clipită.

Ave vouă, bărbaților, femeilor,
inima mea vă salută,
ninge deasupra secundelor, orelor,
cu zăpada argintie și mută.

Ding-dang, numai inima, ding-dang numai ea
bate la mesele voastre,
în noaptea aceasta e-o singură stea
și-o nenumărare de ceruri albastre.

Nichita STĂNESCU

**Redacția vă dorește un AN NOU mai spornic în
împliniri, mai înalt în aspirații și plin de succese!
LA MULȚI ANI!**

Liviu Ioan STOICIU

De parcă am fi trăit într-o ficțiune în 2020

pg. 3

Constantin COROIU

Un nou volum din seria: personalități ieșene

pg. 4

Laurențiu ISTRATE

„Modelarea omului de către om”. Matei Brunul

pg. 5

AI CISTELECAN

Mică toamnă bacoviană (Voichița Cercel)

pg. 5

Ovidiu PECICAN

Lung parcurs în 101 poeme

pg. 6

Diana VRABIE

Poemele izolării forțate în „Rugăciunile...”

pg. 6

Adrian ALUI GHEORGHE

Breviar editorial

pg. 8

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (V)

pg. 10

Liviu ANTONESEI, Friedrich MICHAEL

POESIS

pg. 12-13

Grigore ILISEI

Nostalgia enesciană a pământului românesc

pg. 14-15

Adrian Dinu RACHIERU

Mihai Sin și ispita romanului total

pg. 17-18

Sorina BĂLĂNESCU

Erezia creatorului de lumi: Evgheni Zamiatin

pg. 20

Adina BARDAȘ

Poetul orb care a văzut bine

pg. 21

Constantin PRICOP

Direcția critică (XLI)

pg. 24

„Vei învăța pe cheltuială că de-a lungul vieții vei întâlni mai multe măști decât chipuri.” - Luigi Pirandello

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Liviu Antonesei, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Nicolae Ionel, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU:

DE PARCĂ AM FI TRĂIT ÎNTR-O FICȚIUNE ÎN 2020 – pg. 3

Nicolae PANAITE:

SEMNE ȘI ÎNFĂȚIȘĂRI... DE CRĂCIUN – pg. 3

Constantin COROIU:

UN NOU VOLUM DIN SERIA: *PERSONALITĂȚI IEȘENE* – pg. 4

Cosmin Andrei TUDOR:

DESPRE DESTIN ÎN „SPAȚIUL MIORITIC” – pg. 4

Laurențiu ISTRATE

„MODELAREA OMULUI DE CĂTRE OM”. MATEI BRUNUL – pg. 5

Al. CISTELECAN:

MICĂ TOAMNĂ BACOVIANĂ (VOICHIȚA CERCEL) – pg. 5

Ovidiu PECICAN:

LUNG PARCURS ÎN 101 POEME – pg. 6

Diana VRABIE:

POEMELE IZOLĂRII FORȚATE ÎN „RUGĂCIUNILE DE...” – pg. 6

Iulian Marcel CIUBOTARU:

PROLEGOMENE LA ISTORIA UNEI FAMILII UITATE: ZIPA – pg. 7

Petruț PÂRVESCU:

STAREA FIILOR DE MAME – pg. 7

Adrian ALUI GHEORGHE:

BREVIAR EDITORIAL – pg. 8

Traian D. LAZĂR:

CARTEA DESPRE SABINUȚA – pg. 9

Virgil Nistru ȚIGĂNUȘ:

UN SCRITOR ROMÂN LA PORȚILE ORIENTULUI ALB – pg. 9

Eugen MUNTEANU:

JURNAL HEIDELBERGHEZ 1994 (V) – pg. 10

Ioan C. TEȘU:

ÎNSINGURAREA DIGITALĂ (I) – pg. 11

Ioan ȚICALO:

NICOLAE LABIȘ. 85 DE ANI DE LA NAȘTERE – pg. 11

Liviu ANTONESCI:

POESIS – pg. 12

Friedrich MICHAEL:

POESIS – pg. 13

Grigore ILISEI:

NOSTALGIA ENESCIANĂ A PĂMÂNTULUI ROMÂNESC – pg. 14-15

Victoria MILESCU:

POEZII – pg. 16

Nina VICIRIUC:

POEZII – pg. 16

Adrian Dinu RACHIERU:

MIHAI SIN ȘI ISPITA ROMANULUI TOTAL – pg. 17-18

Dan Bogdan HANU:

SUBURBII SUBTERANE – pg. 19

Flavius PARASCHIV:

PANDEMIA LUI CRICHTON – pg. 19

Sorina BĂLĂNESCU:

EREZIA CREATORULUI DE LUMI: EVGHENI ZAMIATIN – pg. 20

Adina BARDAȘ:

POETUL ORB CARE A VĂZUT BINE – pg. 21

Ioan RĂDUCEA:

IDEALISM DE BARBIZON – pg. 21

Remus Valeriu GIORGIONI:

ADEVĂRATUL CRĂCIUN SAU BALADA HANULUI... – pg. 22

Doru SCĂRLĂTESCU:

DE LA MUSIQUE AVANT TOUTE CHOSE VI – pg. 23

Constantin PRICOP:

DIRECȚIA CRITICĂ (XLI) – pg. 24

E-mail:

exprescultural@gmail.com;

Site: exprescultural.ro

facebook.com/expres.cultural

ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901- Banca Transilvania Iași.

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et.1, Iași, cod 700028.

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

84 lei / an + 24 lei taxe poștale,

42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.

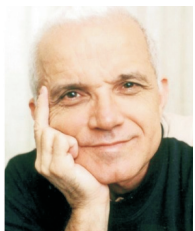
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale artistului
Mihai COȚOVANU.

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.

Rugăm colaboratorii să ne trimită textele până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să cuprindă cel mult 7.000 de semne.

DTP: Pîrîu Octavian Dan
octavian_dan_piriu@yahoo.co.uk
0751 155 744

Liviu Ioan STOICIU

De parcă am fi trăit într-o ficțiune în 2020

Ce an, 2020! Ce surpriză, să se oprească omenirea din cauza unui nou coronavirus (altfel, vechiul coronavirus e specific gripelor sezoniere, își schimbă tulpina, natural, evoluează). A fost luată pe nepregătite de Organizația Mondială a Sănătății, care a recomandat statelor lumii să impună măsuri draconice în fața imprevizibilului nou coronavirus (Covid-19), de la stări de urgență / necesitate la stări de alertă și restricții de deplasare, de la purtări obligatorii de mască la ținere la distanță, de la limitarea turismului și a producțiilor industriale, a economiei în general, la închiderea școlilor, a teatrelor și cinematografelelor, a manifestărilor de cultură de orice gen, și de ce? Să fie chipurile preîntâmpinată extinderea „pandemiei” (nedeclarată oficial nicăieri) și înregistrarea de cât mai puține decese. Când scriu aici, sunt înregistrate fix 1.516.417 decese „asociate Covid-19” pe glob, iar în România 12.052 – sunt cifre de speriat? Pe an, în Europa, gripa sezonieră face 60.000 de morți (conform statisticilor oficiale), repet, în Europa numai. Guvernării lumii se mândresc la sfârșitul acestui an nefast că datorită măsurilor sanitare luate de ei (deși nu există un remediu în spitale care să vindece bolnavii), de limitare a infectărilor cu noul coronavirus, cifra deceselor „asociate Covid-19” n-a explodat (Suedia, care a lăsat populația să se imunizeze „în turmă”, ca în fața oricărei gripe sezoniere, a avut mai puțini morți „asociați Covid-19” decât morți de gripă sezonieră într-un an). Noul coronavirus își vede de drum și speranța oficialităților într-un vaccin care să imunizeze omenirea în fața Covid-19 e de domeniul fantasticului, populația se apropie de opt miliarde! Altfel, e interesant anunțul guvernului de la Roma, că: *Toți italienii care se vor vaccina anti-Covid vor fi înregistrați și vor avea permise care ar putea fi necesare pentru călătorii atât în țară, cât și peste hotare!* Teoria conspirației are așa acoperire în realitate, libertatea de mișcare va fi pusă sub obroc...

Pe acest fond de început de Apocalipsă personală (în care ne-am furat căciula cu propriile mâini; vor fi cheltuite și ultimele rezerve guvernamentale, statele nu vor mai avea din ce să-și finanțeze deficitul, dacă nu se reintră în normal; veniturile fiecărui locuitor se vor împuțina dramatic, totodată, mai puțin ale celor din industria farmaceutică și medicală, firește; în 2021 e previzionată o mare foamete pe plan mondial, să sperăm că se va încheia de la sine „pandemia”), s-a ales praful de acest an, în toate sectoarele. Și, culmea, una din cele mai afectate domenii a fost cultura (interzisă de autorități, numai în ideea că toți consumatorii de cultură nu respectă restricțiile!). De ce fel de an a avut parte literatura română sub „pandemia 2020” – o privire din avion. Dacă la nivel particular scriitorul „a stat acasă”, văzându-și de scris și eventual și-a publicat o carte, la nivelul Uniunii Scriitorilor (care patronează viața literară) manifestările literare au fost anulate pe bandă de măsurile anti-Covid-19 aberante ale guvernanților, îndepărtând scriitorii unii de alții. N-o să reiau lista acestor proiecte și programe, le găsiți pe site-ul Uniunii Scriitorilor (s-au ținut doar două, Gala Poeziei și Gala Premiilor Uniunii, al treilea, Scriitorii Anului a avut loc online). Puteți face comparație cu proiectele pentru anul... 2021 (aprobat de Consiliul Uniunii Scriitorilor pe 27 noiembrie 2020), a căror desfășurare este condiționată de contextul pandemiei și pentru care au fost prevăzute inclusiv formate online: *Colocviul Național al Revistelor de Cultură, Arad, 7-8 mai; Premiul „Lucian Blaga”, Alba Iulia, 9 mai; „Poezia la Iași”, 10 zile din lunile mai, iunie sau iulie, în funcție de evoluția pandemiei; Festivalul Internațional de Literatură „Tudor Arghezi”, Târgu-Jiu, 19-22 mai; Zilele Internaționale ale Culturii Idiș „Avram Goldfaden”, 28-30 mai sau 13-15 septembrie; Festivalul Național de Literatură „FestLit”, Cluj-Napoca, 2-5 iunie; Premiul „Mihai Eminescu”, Botoșani, 15 iunie; Premiile Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2020, București, iunie; Premiul „Garabet Ibrăileanu”, Roman, iunie sau septembrie;*

Turnirul de Poezie, 25-29 august; „Literatura tinerilor”, Neptun, septembrie; Medalionul literar „Ion Horea”, Târgu Mureș, septembrie; Reuniunea anuală a editurilor care publică literatură română contemporană, Oltenița, toamna 2021; Gala Poeziei Române Contemporane, Alba Iulia, prima decadă a lunii octombrie; Festivalul „Limba română”, Brașov, 6-7 octombrie; Interferențe literare româno-maghiare, Târgu Mureș, octombrie; Colocviul Național de Proză, Alba Iulia, prima decadă a lunii octombrie; Colocviul Tinerilor Scriitori, Alba Iulia, prima decadă a lunii octombrie; Simpozionul Internațional al Traducătorilor, București; „Scriitorul Anului”, Iași, noiembrie. Lista proiectelor a fost completată cu Premiul „Vasile Alecsandri”, Bacău. Vă dați seama câte premii nu s-au acordat anul acesta (deși se puteau acorda online, cum s-au acordat cât de cât premiile „Tudor Arghezi” sau „Garabet Ibrăileanu”), de la Premiul Național „Lucian Blaga” la Premiul FestLit de la Cluj sau Premiul Turnirului de poezie, care contează (inclusiv la dosarul primirii indemnizației de merit), să dau doar exemplul lor. Se pare că anul 2020 a fost „Un an literar neașteptat de bun”, cum

spune Răzvan Voncu în *România literară* Nr. 51-52 (care publică o anchetă intitulată *Anul editorial 2020*; răspund nu mai puțin de 14 critici / scriitori, gata să epuizeze „fenomenul”, merită citită). Cărți de vârf au fost, la poezie, „O viață” de Gabriel Chifu, apărută la Junimea, și la roman, „În așteptare” de Mihai Zamfir, apărut la Polirom. Fără târgurile de carte (interzise de „pandemie”) de la București, Bookfest și Gaudeamus (a fost o improvizație online egală cu zero), editorii și scriitorii care și-ar fi putut lansa cărțile au avut de suferit și financiar, și moral. Covid-19 n-a reușit să oprească apariția revistelor literare (cele ale Uniunii Scriitorilor au ținut trena), ele au salvat aparențele. Instituția Uniunii Scriitorilor condusă de N. Manolescu a funcționat bine și în acest an, degeaba s-au străduit la tribunal „cei din tabăra cealaltă, conduși de Cristian Teodorescu” să o destabilizeze (au reușit în schimb să-l scârbească pe vicepreședintele Uniunii, care și-a dat demisia la final de an, din păcate).

4 decembrie 2020. BV

Nicolae PANAITTE

Semne și înfățișări... de Crăciun

* Cu ani în urmă, la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, am avut o reverie: eram împreună cu cei dragi ai mei, tocmai în noaptea de ajun a nașterii lui Mesia, la marginea unui lac cu oglinda apei și înconjururi de o frumusețe nemaivăzută. Ai mei au rămas la debarcader, iar eu m-am aruncat în lac, înotând spre soare-răsare. După vreun kilometru de înot, m-am ridicat și am început să zbor spre cer, deasupra satului copilăriei mele. Ceva ca o greutate apăsătoare mă trăgea în jos, dar, în același timp, o forță nevăzută m-a ajutat să mă înalț la cer... Mă aflu deasupra râului Stăvnic, dealului Șcheii și Ipatei. În carierele de secole ale celor două localități se auzea șoptirea pietrelor; duhul lor mă însoțea. În zborul meu către cer m-am uitat în jos: casele erau toate ca niște corăbii albe care se mișcau foarte încet, iar pe luciul apei lacului flăcări de un albastru intens valsau în urcări și coborâri consecutive... Luându-mi ochii de la pământ, în visul meu, am văzut sub cer chipul Fiului Omului. Era de o splendoare neasemuită, de o frumusețe dumnezeiască, mântuitoare și răpitoare. Aura din jurul capului, deși era mai pregnantă decât a soarelui, o puteam privi spre încântare și uimire; îmi transmitea dor de cer, dar și de pământ; privind-o fără sațiu, brusc m-am trezit... Cu o nespusă părere de rău am încercat iar să dorm, dar, în loc de vis, am auzit un cor ceresc; deși se auzeau multe glasuri, am reținut totuși cântecul:

„Sfânt locaș, tainic locaș!
Totul doarme în oraș,
Doar în staul, lângă iesle, privind,
Stau Maria și Iosif slăvind,
Pruncul Sfânt priveghind.

Vin ușor îngerii în zbor,
Blând grăind păstorilor.
Vestea bună răsună în cor:
S-a născut azi Mântuitor!
Pace-n veci tuturor!

Slavă-Ți dăm, toți Te cântăm
Și ‘nainte-Ți ne plecăm,
Căci în Tine noi azi am primit
Pe Mesia de veacuri dorit:
Fii în veci preamărit!”

*Anul acesta se îndreaptă deja spre final, deși mi se pare că încă nu ne-am bucurat de toate cadourile primite de Crăciunul trecut. Acum am ajuns din nou în punctul în care trebuie să ne gândim la ce surprize să le pregătim copiilor în această perioadă și ce să le dăruim colegilor și prietenilor noștri. Poate că nu sunteți de acord cu mine, dar mi se pare foarte frumoasă tradiția aceasta. Recunosc că sunt un admirator al tradițiilor Crăciunului, cu tot ce ține de acestea, inclusiv cadourile. Totuși, când vine vorba de ofrandă, cel mai mare cadou este dragostea. Cadourile fără dragoste sunt ca niște pârauri fără apă. Poate că anul acesta, Crăciunul ar trebui să ne sensibilizeze în direcția de a ne întâmpina semenii și familia cu mai multă dragoste. Nu există oare prea multă ceartă, dezbinare, invidie, mândrie și aroganță între noi? Toate aceste lucruri izvorăsc din lipsa dragostei (Marin Preda spunea că dacă dragoste nu e, nimic nu e!). Crăciunul este împlinirea dorului lui Dumnezeu de a locui printre oameni. Odată cu Mesia, la noi a venit cel mai important oaspete din istoria omenirii. Totuși, prea puțini dintre noi par să fie acasă pentru a-l deschide ușa. „La ce folosesc toate lumânările, dacă în inimă rămâne întuneric?” Mulți oameni cunosc zicala lui Angelus Silesius: „Chiar dacă Cristos s-ar fi născut de 1000 de ori în Bethleem, dar nu în tine, tu rămâi pierdut pentru veșnicie”.

Constantin COROIU

contexte

Un nou volum din seria: *Personalități ieșene*

După aproape o jumătate de secol de la apariția primului volum al vastei lucrări lexicografice „Personalități ieșene”, pe care o datorăm lui *Ionel Maftei*, publicist, cercetător și bibliograf pasionat din categoria celor capabili să se dedice trup și suflet unei construcții de o asemenea amploare, și deopotrivă celui care i-a continuat și îi continuă cu aceeași rigoare și tenacitate opera: *Ioan Timofte*, a ajuns la al XIV-lea număr, apărut recent la *Editura Pim*. Fiecare dintre cei doi autori, oameni care, cum zice românul, sfințesc locul, a avut de luptat – îndeosebi în buimaca epocă postdecembristă, când cultura și valorile care ne legitimează au fost și sunt neglijate și chiar disprețuite – nu doar cu dificultățile financiare, ci și cu umorile, orgoliile sau cu indiferența, ignoranța, analfabetismul funcțional și prostia asimptomatică. În acest context, reamintesc un memorabil postulat al lui *G.Călinescu*: biografia unui om de seamă „începe nu cu anul nașterii, ci cu anul morții”. Fie ea și condensată într-un articol de dicționar. Dar orgoliile tumefiate, inclusiv ale congenerilor ori ale colegilor celor ce n-au făcut degeaba umbră pământului și, nu o dată, invidia și răutățile unora dintre contemporani își pot pune o dezamăgitoare și deformantă amprentă pe mărturiile ce urmează a constitui substanța articolelor unui dicționar de personalități. Spre lauda sa, cum remarcam în comentariul din „Convorbiri literare” la volumul precedent, Ioan Timofte, ca și predecesorul său, a știut să evite umorile, idiosincraziile și să păstreze în portretele pe care le-a schițat dreapta măsură. Apoi, repet ceea ce încercam să disting tot în acel comentariu, trebuie avut în vedere și modul cum este perceput conceptul de *personalitate*, în sens axiologic, nu psihologic, care, oricum, e greu de definit. Adeseori, cei consultați pentru a oferi date și fapte reale privind o personalitate ce ilustrează un domeniu sau altul de activitate, de creație artistică, științifică etc... includ în conceptul de personalitate și pe cel de model moral sau doar comportamental. Or, e limpede că întotdeauna au fost și vor fi mai rare modelele morale. Numai că, în definitiv, un dicționar, o enciclopedie nu sunt și nici nu pot fi manuale de morală, ci – e un truism – doar surse credibile de informare, nici mai mult, dar nici mai puțin.

Ioan Timofte a continuat să se documenteze riguros și a reușit să contureze pe cât de concis, pe atât de cuprinzător, profilurile a încă o sută de oameni de seamă ieșeni care au ieșit din scena vieții în ultimii ani. Fiecare articol micromonografic, însoțit de fotografia celui evocat, conține datele și informațiile care, în limbajul lor fatalmente auster, recompun o biografie și o operă. Consecvent conceptului ce stă la baza acestei lucrări lexicografice ale cărei dimensiuni cresc, firește, odată cu înaintarea în timp, Ioan Timofte i-a consultat în vederea redactării textelor pe descendenții celor incluși în șirul *personalităților*, a stat de vorbă cu colegi, prieteni, colaboratori, discipoli ai acestora, a cercetat manuscrise, colecții de ziare și reviste, dicționare, monografii etc. La sfârșitul fiecărui articol sunt indicate principalele surse bibliografice. Trebuie să observ și de această dată că articolele sunt redactate în același stil limpede, sobru și nuanțat, autorul strunindu-și bine emoția, chiar dacă, abia perceptibil, uneori se simte și o undă de empatie, de căldură sufletească.

Voi trece în revistă și de această dată câteva nume ale unor personalități orânduite în galeria celor din volumul recent apărut.

Emil Brumaru, de la a cărui mutare în „rezervația de îngeri” au trecut deja doi ani, este caracterizat pe bună dreptate ca unul dintre cei mai importanți poeți români din ultimele cinci decenii. O atestă aprecierile celor mai autorizați critici care au scris despre opera sa, ca și numeroasele premii literare între care Premiul Național de poezie „Mihai Eminescu”. Dar Brumaru a fost și un exemplu rar de poet profund, născut, nu făcut, care, și datorită carismei și modului său original de a a-și citi poemele și de a dialoga cu publicul, inclusiv pe internet, a dobândit o invidiabilă popularitate. Nu e puțin lucru într-o lume și într-o epocă mai degrabă antipoetice și apoetice. În fine, „cerșetorul de cafea” a făcut dovada unui prodigios epistolier, talent mai rar la scriitorul român.

Lectura bogatei sale corespondențe este o captivantă experiență intelectuală și estetică.

Din rândul creatorilor de artă se profilează cu pregnanță figura lui *Dan Hatmanu*, unul dintre cei mai mari portrețiști din arta plastică românească, despre care maestrul și modelul său *Corneliu Baba* afirma că este un talent dintre cele ce se nasc o dată la un secol. Autor al unei vaste opere de o frapantă originalitate (ciclurile „Vitrinele Parisului”, „Autoportret în timp”, „Iașul, evocare sentimentală”, „Om și sentiment” etc.), Dan Hatmanu a lăsat Iașului și țării o moștenire de o inestimabilă valoare artistică între care: impresionanta colecție de lucrări donată Muzeului de Artă din Iași, superbe galerii de portrete care înobilează prestigioase instituții ale țării, precum cea a marilor diplomați români de la Ministerul Afacerilor Externe, apoi galeria celor mai iluștri profesori ai Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Sala Senatului ori cea a marilor scriitori clasici și contemporani de la Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor sau galeria foștilor primari ai capitalei Moldovei din Sala Mare a Palatului Roznovanu. Un portret monumental al lui *Nicolae Titulescu*, admirat de diplomați, oameni politici, jurnaliști și vizitatori de pretutindeni, este situat în holul mare al Palatului Națiunilor Unite de la Geneva. Ai sentimentul că toți cei ce pășesc pragul celebrului edificiu sunt primiți, întâmpinați de românul care a fost de două ori ales președinte al Societății Națiunilor cu sediul la Geneva. O ambianță evocatoare, un loc unde, ca român, te simți mândru de nația ta. Și asta într-un oraș universal care este Geneva.

O altă personalitate a Iașului cu o carismă de neuitat și, în consecință, de o vizibilitate cu totul aparte a fost oenologul *Valeriu D. Cotea*, academician, creator de școală, magistrul al mai multor generații de cercetători și specialiști în domeniul horticulturii, memorialist seducător. Caracter de răzeș vrâncean, cum îi plăcea să se considere și să se recomande, savantul și omul Valeriu D. Cotea, notează Ioan Timofte, era o prezență luminoasă nu numai în comunitatea științifică ieșeană, națională, internațională, ci și în viața Cetății. Pe lângă tratatele și publicațiile de specialitate, Valeriu D. Cotea este și autorul câtorva cărți, admirabil scrise, de memorii și portrete ale unor oameni de seamă pe care i-a cunoscut direct. Monografia comunei sale natale vrâncene, Vidra, bazată pe documente și pe trăirile directe ale autorului, se citește ca un roman. Și pentru că tocmai a fost vorba de Dan Hatmanu, evoc aici un moment care m-a tulburat. Când, cu mulți ani în urmă, l-am vizitat prima dată acasă, academicianul profesor Valeriu D. Cotea mi-a arătat în camera unde își avea biroul de lucru portretul mamei sale semnat de maestrul Dan Hatmanu și mi-a mărturisit că se simte vegheat și ocrotit de cea care i-a dat viață, fiindcă pictorul i-a surprins nu doar chipul, ci și sufletul.

L-aș mai pomeni în această scurtă prezentare pe reputatul filolog *Neculai Alexandru Ursu* (cunoscut mai ales ca N.A.Ursu), unul dintre cei care au conferit prestigiu fostului Centru de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași al Academiei Române, astăzi Institutul Philippide, pe care l-a și condus în perioada 1967-1970. În bibliografia lui N.A.Ursu pe care o consemnnez cu rigurozitate Ioan Timofte figurează lucrări fundamentale. În primul rând cea intitulată: „Formarea terminologiei științifice românești”, distinsă cu Premiul B.P.Hasdeu al Academiei Române. De mare însemnătate sunt edițiile critice consacrate operei lui Dosoftei și „Scrierilor literare” ale lui Gheorghe Asachi sau volumele „Contribuții la istoria literaturii române” și „Contribuții la istoria culturii românești”.

Precum celelalte tomuri apărute până acum, și acest al XIV-lea, prefăcut de profesorul *Nicu Gavriluță*, se încheie cu o listă completă, în ordine alfabetică, a celor care figurează în volumele anterioare: 1500 de nume. Cu cele o sută din volumul apărut recent numărul lor crește la 1600 de personalități importante, chiar dacă, fatalmente, de anvergură diferită. Nota comună constă în aceea că biografia, formația, evoluția, opera lor sunt legate indisolubil de Iași, de aerul și tradiția acestui spațiu binecuvântat ce a catalizat puternic de-a lungul vremii spiritul creator și fapta menită a fi văzută din viitor.

Cosmin Andrei TUDOR

Despre destin în „spațiul mioritic”

Același destin a îmbrăcat de-a lungul istoriei mai multe haine. Uneori rămânând chiar în indispensabile. Amintim cititorului despre teoriile lui Lucian Blaga expuse în *Trilogia Culturii* cu privire la acest capitol. Blaga ne vorbește despre un orizont spațial inconștient care definește neamul românesc, și anume: „infiniul ondulat”. Ceea ce ne duce numaidecât cu gândul la „plai”. Amintim, totodată, și distincția dintre orizont (fie spațial, fie temporal) conștient și orizont inconștient. Deci, a nu se confunda cele două. Omul din Bărăgan sau de aiurea prin lume poartă același dor de plai în suflet cu cel care-și cântă doina în vârful de munte.

Înainte de a trece mai departe, rugăm cititorul să ne îngăduie deschiderea unei paranteze cu privire la orizont și nostalgie. Blaga definește cu măiestrie diferitele orizonturi spațiale ale diferitelor culturi, deci a unor colectivități (de pildă, stepa pentru ruși, care se găsește pretutindeni în cultura lor: de la arhitectura caselor țărănești și până la muzica populară etc.). Ne putem întreba totuși: de ce nu ar putea împărtăși întreaga omenire același orizont? Întreaga specie umană să poarte, ca pe-o haină inversă, un același orizont. Din câte putem observa, acest nou orizont s-ar suprapune cu orizontul inconștient. Ceea ce nu-i, credem, posibil. Dacă orizontul conștient nu se suprapune cu cel inconștient, atunci de ce s-ar suprapune cel inconștient cu orizontul propus de noi? Pentru că nu ar putea-o face. Chiar și pentru o lume atât de greu sondabilă cum este psihicul, mintea omenească putem presupune că legile fizicii se aplică totuși, cu precădere ocuparea aceluiași „spațiu” în timpuri diferite, niciodată în același timp, de către două, să le numim, lucruri. De aceea, ne vedem nevoiți să recurgem la un subterfugiu. Cu riscul de a-l inventa și de a părea penibili. Și anume: un orizont (crono-spațial) *subinconștient*. Prin urmare, complet insondabil. Dar pe care îl putem dibui prin intermediul credințelor și miturilor ca pe o *nostalgie originară*, ca pe un *vad originar*.

Dăm câteva exemple și închidem această paranteză, care și așa s-a întins prea mult. Credința aproape ubicuă într-un paradis pierdut, cum este, de pildă, Grădina edenică a lui Adam și a Evei sau cum este „Vârsta de Aur” evocată în *Munci și Zile*:

”Întăia seminție de-oameni cuvântători a fost de aur
Creată de nemuritorii având palatele-n Olymp
Era-n acel răstimp cînd Cronos asupra cerului domnea.
Ei viețuiau la fel ca zeii, cu inimi mai presus de griji,
Feriți de chinuri și necazuri: neputincioasa bătrînețe
N-o cunoșteau, ci cu picioare și brațe pururi sănătoase
Hălădăiau doar în ospete, de orice rele ocoliți.”

Nostalgia acestui trecut ne-o trădează tot Hesiod:

”Ah, de n-aș fi trăit o dată cu oamenii din vîrsta-a cincea!”¹

Amintim cititorului că este vorba în cântul hesiodean de cinci vârste ale omenirii: aur, argint, aramă, eroică și fier. Să nu credeți că această nostalgie, acest vad se exprimă doar în sfera mitico-religioasă. Nu departe ni se par nici teoriile curente cu privire la nașterea Universului din cadrul științelor galileo-newtoniene contemporane (Big Bang-ul în speță).

Revenind la tema sau sentimentul destinului, Blaga spune în *Orizont și stil* că „omul mioritic își simte destinul ca un veșnic, monoton repetat, suș și coborâș”. Același *suiș și coborâș* îl găsim și la Cioran: ”suferința se convertește în bucurie și bucuria în suferință, elanurile în dezamăgiri și dezamăgirile în elanuri, tristețile în vâpăi și vâpăile în tristețe” (Emil Cioran - *Tristețea de a fi*).

Eliade pare a se îndepărta de acest tipar cu a sa „moarte colectivă” (Mircea Eliade – *Memorii*). Unde ia mai degrabă alura unui fatum.

Acest destin ondulat și-a pus pecetea pe neamul nostru! Același destin ne-a silit să avem prima mare sinteză a istoriei noastre multimilenare abia la sfârșitul secolului al XIX-lea prin monumentala lucrare a lui A.D. Xenopol, pe vremea când popoarele apusene își cunoșteau de mult istoria. Știm că apoi, într-un interval de un secol, s-au perindat mai multe astfel de sinteze, dintre care amintim: Giurescu, Iorga, una prin anii 1960 și ultima la începutul mileniului. Foarte mult în foarte puțin timp. Să ne așteptăm iar la o întrerupere? Acesta să fi fost plaiul?

Destinul nostru se concretizează, ia ființă, materie în domeniul artelor. Cu precădere în pictură și sculptură.

În „Coloana fără sfârșit” a lui Brâncuși se poate observa cel mai bine ideea infinitului, a transcendenței prin înălțime și plaiul, abrupt ce-i drept, prin module. Fiecare modul, având un maxim și un minim, ne duce cu gândul la un *suiș și coborâș* continuu.

Dacă ne uităm cu atenție sporită la autoportretele lui Corneliu Baba din frageda tinerețe și până la bătrânețe, putem lesne observa următorul fapt: ochii se închid, din ce în ce mai mult cu trecerea prin viață, cu un fel de lut, până când se închid definitiv.

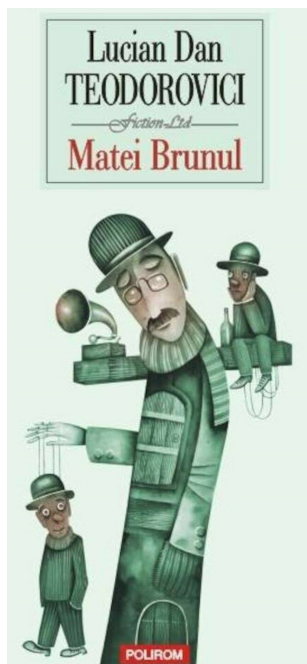
De ce am spus toate acestea? Deoarece pare că ne-am pierdut destinul. El nu a dispărut, ci așteaptă răbdător și cuminte primăvara, ca să-l ducă transhumanța „pe-un picior de plai”, cum ciobanu-și duce mioara!

siluete

„Modelarea omului de către om”. Matei Brunul, păpușarul devenit marionetă

Când ajungi, din pur accident, să nu îți mai amintești nimic din ce s-a petrecut în viața ta în ultimii douăzeci de ani și rămâi doar cu frânturi vagi dintr-o copilărie de mult apusă, când viața ta anterioară devine un caleidoscop de imagini și impresii ca dintr-un film de zece minute din era primitivă a cinematografiei, când te simți ca un nou-născut fără niciun fel de trecut dar ai în jurul tău oameni care se arată binevoitori cu tine și te trezești deodată cu

o garsonieră, o slujbă decentăși oameni care au grijă ca totul să decurgă normal în noua ta viață, mai are sens să cercetezi, să scoți la iveală lucruri nocive ale unui trecut pentru care oricum cei de sus au avut grijă, în contextul moralei lor fals-progresiste, să fii iertat? Aceasta este una dintre dilemele cu care pare să se confrunte protagonistul din *Matei Brunul*, romanul lui Lucian Dan Teodorovici apărut în 2011, tradus în mai multe limbi și distins cu numeroase premii literare și opinii critice

entuziaste. E o premisă bună pentru un roman despre atrocitățile comunismului, despre condițiile crunte ale închisorilor din perioada stalinismului românesc, perioadă considerată de mulți cea mai dură de-a lungul celor peste patruzeci de ani de comunism din România. O premisă atractivă pentru oricine dorește să pătrundă în universul exploatarei totalitare și al disidenței politice, teme care au fost destul de des abordate în literatura noastră de după revoluție.

Bruno, așa cum este el numit în original, nu este însă un disident; el ajunge să fie încarcerat din pură întâmplare, fiind acuzat de complicitate în acțiuni contrarevoluționare și complot împotriva orânduirii doar pentru că doi dintre elevii săi căroră le preda cursuri particulare despre teatrul de păpuși și marionete își mărturisesc, în mod forțat, vinovăția. Având rădăcini italiene și petrecându-și o parte din viață în Italia, Matei Brunul e departe de a fi implicat în sfera politicului, singurele lui pasiuni reale fiind actoria și mânăuirea de marionete, așa că toate transformările prin care trece personajul, de la simplu pasionat de teatru la întemnițat, de la temniță la libertate, de la omul vechi la omul nou, de la marionetist profesionist la marionetă a sistemului, stau sub semnul hazardului. Ceea ce te determină să empatizezi cu personajul este condiția lui psihică de amnezic ce îl face în mod inevitabil vulnerabil în fața mașinațiilor partidului, o victimă a alienării față de propriile sale gânduri și amintiri. Acest statut de alienat pe care îl dobândește în urma unui accident cerebral în pușcărie, un accident care aparent nici măcar nu a fost plănuț de către cei de sus, el nefiind o personalitate importantă, e destabilizat de momente de luciditate în care încearcă, împreună cu Eliza, informatoarea responsabilă cu reformarea sa care treptat se atașează emoțional de el, să își reconstituie amintirile.

Romanul lui Lucian Dan Teodorovici se axează pe de o parte pe această pendulare în mintea personajului între conformismul la condițiile de om nou care contribuie la viitorul strălucit al societății multilateral dezvoltate, așa cum era ea numită în mod clișeic în acele vremuri, și o paranoie care provine din senzația de a fi mințit chiar de așa-numiții prieteni ai săi în legătură cu trecutul său, complet justificată

ținând cont că datele din dosarul său sunt atât de vagi încât par mai degrabă să marcheze o non-existență. Pe de altă parte, narațiunea se împarte pe două planuri, cel al istoriei concrete, al vieții lui Bruno în închisoare și al trecutului său de păpușar, și al istoriei fabricate, manipulate, prezentul în care Bruno, mai întâi un banal îngrijitor la teatrul de păpuși, iar apoi lucrător pe șantier, este măcinat de îndoială, dar și de incapacitatea de a-și depăși condiția de om de paie. Folosind aceste instrumente de *storytelling*, Teodorovici reușește să te captiveze ca cititor prin crearea de personaje vii cu care să empatizezi, prin intensitatea și dramatismul scenelor, prin dezvoltarea minuțioasă a poveștii și menținerea tensiunii până în ultima secvență a cărții; practic, romanul are cam toate ingredientele unei rețete de succes și, poate cel mai important lucru, creează emoție. O carte bine scrisă, la care nu prea ai ce reproșuri să aduci; poate doar momentele în care frazele par să se lungească prea mult, fragmentând discursul narativ și îndreptându-se spre direcții nebănuite inițial, dar până la urmă aceasta e una dintre particularitățile romanului, nu aș considera-o o tară a scriitorului.

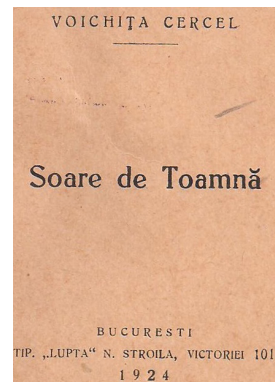
Totuși, ceva lipsește la acest roman, nu neapărat ceva ce îl împiedică a fi un roman solid, bine scris, căci Lucian Dan Teodorovici se numără printre scriitorii români cu multă maturitate în crearea de proză, cu o abilitate foarte bună de a construi personaje, scenarii credibile, situații reale; *Matei Brunul* este considerată de critici cea mai bună carte a autorului și unul dintre romanele remarcabile ale literaturii române de după revoluție, un roman foarte bine documentat pe această temă a închisorilor comuniste din România. Lucrul care totuși îi lipsește în a fi un roman excepțional, statut pe care unii critici i-l acordă este, cred, inovația, poate chiar experimentul în discursul narativ. Dacă e să luăm fiecare dintre cele două planuri în parte, fiecare istorie este relatată într-un mod destul de convențional, aproape în stil documentaristic plus ceva ficțiune, în special în partea de istorie adevărată, în perioada închisorii, unde personajele episodice cu care Brunul interacționează sau chiar se împrietenește au acel statut de vremelnice în mintea ta ca cititor; practic, la un moment dat, fiecare capitol din partea de istorie concretă îi este dedicat unui personaj de acest gen care dispare la final, dispariție logică, de altfel, ținând cont de context, dar în același timp dispare și din mintea ta. Ideea e că, uneori, această dedicație pentru document, pentru tematica în sine, tradusă în scris printr-un profesionalism rigid, punctual, această abordare sobră a subiectului venită poate dintr-o fidelitate exacerbată față de detaliul istoric poate da impresia de sterilitate în discurs. Nu vreau să îi iau nimic din meritele romanului pentru scenele remarcabile în care reușește să pătrundă foarte subtil în drama intensă a protagonistului cum e cea din capitolul de deschidere în care Brunul, în așteptarea Elizei, plimbându-se cu marioneta sa prin Piața Unirii, încearcă să numere pașii de care e nevoie pentru a crea o cărare perfect bătătorită în zăpadă, sau dialogurile cu Eliza marcate de fragmentări prelunge care marchează confuzia personajului în procesul de gândire și de amintire. Sunt momente foarte bune de ficțiune, aproape cinematografice, care reprezintă o dovadă a abilității scriitorului de a transmite emoții și de a crea tensiune dramatică. Însă între toate aceste momente, apare senzația că e un roman scris după o anumită rețetă care a generat și alte romane, o impresie de o oarecare familiaritate în acest caz. *Matei Brunul* este, așadar, un roman scris la modul serios, profesionist, exhaustiv în prezentarea de detalii, eficient în crearea de personaje vii și scene dramatice intense, și chiar și fără acele elemente de experiment și inovație în discurs, chiar și fără acea îndrăzneală care acordă romanelor excepționale un colorit special, rămâne o carte fascinantă care te ține în priză de la început până la sfârșit, iar aici includ și ultimul capitol, un final foarte bun care marchează în mod eficient tragedia personală a vieții protagonistului.

Mică toamnă bacoviană (Voichița Cercel)

Două mari toamne s-au înfruntat în poezia interbelică (urmate, în proletcultism, de toamna ”marilor recolte”): cea luminoasă și melancolic-paradisică a lui Pillat și cea tuberculoasă și cancerigenă a lui Bacovia. Te-ai fi așteptat – dacă nu din bun simț, măcar din prejudecată - ca poetesele să voteze și să vibreze cu toamna pillatiană, în cadrul căreia și puteau depăna toate caierele melancolice. Unele așa au și făcut, dar sînt cîteva care s-au trezit gata coplesite de toamna depresivă a lui Bacovia și n-au mai găsit în ea nici un prilej de reverie. Bacovia a îmbolnăvit, ce-i drept, toate anotimpurile, dar mai ales toamna, un anotimp, oricum – pentru poete – de nostalgie, doliu amoros și suferințe; nu le erau, s-ar zice, de lipsă depresiile grele și agoniile de sentiment. Dar cine citește Bacovia, se contaminează fatal. Una dintre poetele care s-a trezit în plină toamnă bacoviană e și Voichița Cercel, a cărei plachetuță¹ de mărimea unui timbru iese din pură agonie de toamnă, calchiată conștiincios după Bacovia. De la primul acord toamna sună funebru și se prezintă ca o ceremonie agonică: ”Soare de toamnă cu razele reci/ - Apus de viață, de cîntec, de suflăt -/ - Rugă cu-adîncă privire-umilită - / - Brațe căzute în desnădejde” etc. (*Soare de toamnă*). Ale poetei sînt, firește, brațele căzute în desnădejde; dar nu e, desigur, Voichița singura victimă a acestei toamne funeste, căci toată lumea stă să moară - și chiar moare cu încetinitorul: ”Cad frunze veștede în șir/ Pe scările de piatră veche/ Cad frunze, lacrimi ce curg/ Din ochi de toamnă întristați/ Cad frunze veștede, plîng crengi/ Și-ntind decor de amintiri.../ Regrete... taine... remușcări...” etc. (*Toamna*). Lacrimile devin numaidecît sînge, căci și la Voichița, ca și la Bacovia, suferința de toamnă e una de-a dreptul fiziologică: ”Frunze roșii risipite/ Pe drumeaguri mohorîte.../ Picături de sînge scurs/ De pe buze reci de toamnă/ Cu priviri în agonie” (*Decor de toamnă*). E un vocabular bacovian dres cu oarece compătimire de sine și de lume, ușor sentimentalizat, dar coerent (cel puțin în primul ciclu). O recenzioară semnată ”A”² în *Convorbiri literare* îi și reproșează că ”se lasă tîrîtă de nevroza timpului, de modernismul morbid”, în loc să-și trăiască vîrsta sub un ”soare de primăvară”, cum s-ar cuveni. Altminteri însă, zice A., poezia Voichiței ”te fură, te surprinde adesea, place totdeauna”. Firește, nu acolo unde Voichița propune nevroze.

Nu rezistă însă nici Voichița mult timp la absintul bacovian și la cancerul de toamnă, așa că o ia mai domol prin celelalte anotimpuri, compunînd paste luminoase și chiar ”grațioase”: ”Trece riul subț podet/ - Rîs sglobiu și îndrăzneț -/ Mîndru flăcăiandru-n floare -/ Răsfațatul de răzoare -/ Inimă din soare ruptă./ Din isvoare limpezi suptă -/ Trece-ncet pe subț podete,/ Îmbătat de tinerețe./ Și în drumul lui hoinar/ Sparge boabe de cleștar” (*Cîntecul riului*). Trăiește și ea cîteva minunate seri de vară și dimineți de primăvară, unele ”naturale”/naturiste, altele sentimentale, dar acestea trec iute și lasă casa Voichiței într-o lungă așteptare: ”Vino,-ntoarce-te spre casa/ Pustiită fără tine” etc. (*Chemare*). De întors se-ntoarce însă doar toamna de sentiment și totul devine iar un anotimp de prohod: ”Simt zilele, ducîndu-mi-se-ncet,/ Ca pașii de bătrîn încovoiați./ Simt zilele, scurgîndu-se-n mine,/ Ca boabele de ceară, lunecînd/ Pe-obrajii toamnei reci și străvezii...” etc. (*Toamnă sufletească*). Pînă la urmă, toamna devine anotimpul definitiv al Voichiței: ”În suflet simt un asfințit de toamnă...//...// Și viața-mi - o romanță fără rost -/ E-o melodie-a toamnelor tîrzii./ Sub degete-ncleștate de-agonii...” (*Spleen*). Nimeni nu citește Bacovia fără grave riscuri (deși nu-i exclus ca Voichița să se fi născut cu Bacovia gata citit).

¹ Voichița Cercel, *Soare de toamnă*, Tipografia ”Lupta” N. Stroilă, București, 1924. Mulțumiri BCU Cluj pentru ajutorul bibliografic.
² Nr. 6/1925.

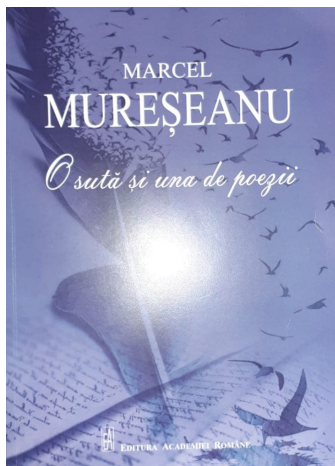
Ovidiu PECICAN

Lung parcurs în 101 poeme

Apariția unei vaste antologii de autor a lui Marcel Mureșeanu, intitulată *Timp* (I: 1969-2006, II: 2007-2016, Cluj-Napoca, Ed. Scriptor, 2018, 912 p. + 798 p.), cu o selecție amplă din toate volumele publicate până cu doi ani înainte a permis cititorilor de poezie luarea la cunoștință a creației lirice a unui poet de lung parcurs și de frumoasă traectorie într-un moment al conștiinței valorice de sine obiectivate în circa 1700 de pagini. Vigoarea acestei recapitulări nu îngăduia nimănui să prevadă că la numai un an distanță, o altă antologie, mai severă, urma să vină în întâmpinarea amatorilor de lecturi lirice. *O sută și una de poezii*. Antologie, studiu introductiv și selecția reperelor critice de Mircea Braga (București, Ed. Academiei, 2019) se înscrie într-o serie de tipul „cele mai frumoase poezii”, recomandând această voce distinctă a scrisului strict contemporan tuturor celor care trăiau cu impresia că sunt la curent până în detaliu cu mersul înainte al poeziei noastre. Debutând în faimoasa colecție „de buzunar” *Luceafărul*, alături de o seamă de nume ale aceleiași generații, de la Petru Popescu la Sânziana Pop, Virgil Duda, Matei Albastru ș.a., în limbul binecuvântat al relaxării ideologice parțiale de la sfârșitul anilor 60, Marcel Mureșeanu a început prin a se exersa într-un ludic șagălnic și melancolic, asociat unui univers familiar, legat de căpălărie. Poezia lui a păstrat și ulterior o anume cordialitate întemeiată pe echilibru interior și pe deschiderea înspre lume, chiar dacă în timp ea a frecventat și temele grave ale vieții și morții, dobândind pe alocuri gustul pildei, al parabolei, ori înțelepciunea surăzătoare a mandarinului sapiențial, dar aproape mereu zămbitor. Parcurgându-și etapele și maturându-se treptat ca un vin bun, lirica mureșeană a ajuns în timp să își afirme atât abilitățile de concentrare, cât și posibilitățile de ambientare la provocarea întâmplătorului și a cotidianului. Ea a consumat și experiența modernismului, dar a înglobat – discret, printr-o digestie atentă – și elemente ale avangardelor artistice, ajungând la o larghețe aproape deplină, frecventând cele mai diverse ipostaze și afirmând surprinzătoare aptitudini participative. Un singur lucru nu pare să fi încercat încă, în materie de compunere poetică, Marcel Mureșeanu: structurile de mare amploare, de la poemul epic de dimensiuni medii la epopee. Cum însă timpul nu a intrat în sac, nimic nu spune că nu o va face pe mai departe.

Ipoteza de lucru – întemeiată – a semnatarului prefeței, criticul și eseistul Mircea Braga, este că poezia lui Marcel Mureșeanu își găsește centrul de reperință în raportarea la timp, mai exact la condiția muritoare a omului. Confruntarea cu perspectiva morții, conștiința trecerii, perisabilitatea sunt însă exploatate sub condeiul liric al poetului în moduri diverse, cu o gravitate parțial disimulată sub fastul unei anumite exuberanțe, cu o puternică tentă evocatoare, imagistică, necomplăcându-se în abstracțiune și nici în depresie. Imaginarul poetic al poemelor este robust, puternic, cu o cormatică bogată și cu repere în existența cotidiană fără a sublinia nicidecum banalitatea acesteia, ci, dimpotrivă, găsindu-i virtuți și străluciri evocate în tonalitate nostalgică, melancolică.

Demn de tot interesul

este modul parcimonios în care, din antologia masivă deja realizată – pusă nu întâmplător sub semnul conceptului de Timp – autorul extrage, de astă dată „cu penseta” mostre socotite semnificative, neconsiderând că vreun volum (deci vreo etapă din evoluția proprie) ar trebui să rămână pe dinafară, urmărind cu obstinație cvasibirocrațică, pas cu pas, retrospectiv, propria evoluție. Acesta ar putea fi chiar lucrul cel mai important, mai important și decât acroșarea tematică, și decât consecvența preocupărilor din cadrul universului liric: maniera în care se desfășoară în timp o vocație de poet ce schimbă și nuanțează în felurimi de feluri propriile veșminte până descoperă că i s-au lipit de piele și că, de fapt, reprezintă propriul chip.

Marele protagonist al poeziei lui Marcel Mureșeanu rămâne, până la urmă, timpul. „Este un timp de apă,/ este un timp de uscat,/ este timpul de peste timp/ și este timpul ce nu mai vine!” (13), cu alte cuvinte este Cronos văzut în orice ipostaze și chiar dincolo de ipostazieri. Din conștiința efemerului, a perisabilității, a uzurii, a forței derulărilor cronologice, ba chiar a înșeși posibilității intrării în cronologie pornește totul, chiar dacă poezia lui Marcel Mureșeanu nu pățește ceea ce s-a întâmplat – până la urmă, desigur, în chip fast – cu poezia lui Bacovia: nu exersează monocord. Beneficiile nu lipsesc, și ele se contabilizează tot pe seama poeziei. Un poem pare, de pildă, un comentariu liric al celebrului adagiul nietzschean „Nu privi în abis, că va privi și abisul în tine”. Iată: „... și strigai: de unde ești, Ioane?/ Mai mic se făcea dintr-odată/ și cu glasul schimbat răspundea:/ de la marginea lumii, de-acolo-s!/ Și ce faci la marginea asta? spuneai./ Ia, mai nimic, stau așa/ și mă uit dedesubt./ Și ce vezi?/ N-am putere să-ți spun,/ dar vino!/ Ții minte?! Odată te-ai dus/ și zbuciumat ai strigat către noi:/ vai, e atât de adânc,/ atât de-ntunerice!”. Altele se înșiruie cu alte cromatici, păstrând însă un mod al zicerii care se ferește de ostentație și grandilocvență, aducând mari întrebări la numitorul comun al faptului de viață, al faptului trăit. Evenimentele mari sau cele culturale rămân pe un orizont îndepărtat, în schimb micile evenimente ale interiorității sau derizoriului cotidian primesc, nu fără o tentă discret mucalită, aspectul unor mari peripeții ale sensibilității; chiar și așa, de multe ori, cu ajutorul fabulei, al parabolei.

Nu este de mirare, în aceste condiții, că Marcel Mureșeanu a publicat, la puțin timp după apariția antologiei celor *O sută și una de poezii* un alt volum în care seria poemelor – „decapitate”, după cum li se spune în titlu – se rezumă la câte un singur vers, apropiindu-se enorm nu atât de haiku, cât de minimalismul formulelor aforistice din *Monede și monade*.

Cu reluări de etapă, benefice pentru cititor și pentru critica preocupată de estimări și reasezări ale configurației literare actuale, dar și cu noutăți produse de un talent polimorf și animat, Marcel Mureșeanu oferă gustului literar românesc (și nu numai, de vreme ce poemele decapitate sunt prezentate și în versiuni engleză, franceză, italiană și... latină) hrană albă pentru zile negre.

Diana VRABIE

Poemele izolării forțate în „Rugăciunile la marginea patului” de Adi Cristi

Un jurnal lirico-pandemic, descins din vremuri decameronice, ne propune poetul Adi Cristi în recentul volum, *Rugăciune la marginea patului* (Editura 24:ORE), un răvășitor exercițiu confesiv, conceput sub imperiul tristelor trăiri, activate de criza care traversează planeta: „Privesc strada pustie / Înspre crematoriul orașului / un deșert dezbrăcat stingher / de dunele / imaginate în somnul de veci” (*Coronavirusații*). Vom întâlni în aceste poeme ale „detenției sanitare” întreaga recuzită pandemică: *izolare, atacul gripei, carantină, distanță, viruși, pat cu ventilator, mască chirurgicală, mănuși chirurgicale* etc., rescrisă poetic: „Cioplesc din virus / chipul tău / Și vreau să-l fac medalion” (*Amuletă Covid-19*). În atmosfera săsăitului de șarpe nu mai există loc de cuvinte, de sunete, de șoapte, decorul respiră „sfârșitul întâmplat înaintea nașterii”, iar restul alăptează tăcerea. Omniprezența incertitudinii, necunoscutului, neliiniștii, deznădejdiei, aprofundarea sentimentului dramatic al goluitrimite la registrul existențialist, completat cu aluzii la sfârșitul apocaliptic: *clopotul, focul gheenei, întunericul pătruns, roșul din ochiul Soarelui, spaimea flăcărilor* etc. Tensiunea lăuntrică este redată prin contraste, discontinuități, prin accentuarea paroxistică a absurdului („degetele sunt condamnate / să le îmbrac / în latexul fără nici un fel de simțire / în care înțelul devine drac” (*Mănuși chirurgicale*)). Tema absurdului existențial este dezvoltată simfonic prin metafore și simboluri ca *întunericul pătruns, abisul, negurile* etc. Criza pandemică e reversul lipsei de credință, al demolării din interior a bisericii, al renunțării la icoane și rugăciuni: „Se cuibărește în noi / Iisus aruncat la gunoi” (*Viruși proscriși*). Cumplita dezolare implică un limbaj tensionat ce declanșează revelația absolutului: „Lumina este / mesagerul lui Dumnezeu/ Noi nu putem să uităm / că-n Numele Tatălui, / al Fiului și al Sfântului Duh / Prin cruce ne face să fim / de nepătruns!” (*Ce este sfânta lumină*). Simbolurile salvării din neant trimit la registrul religios: Iisus Christos, Învierea, Paștele, Lumina sfântă, care reflectă, pe de o parte, o stare imnică de adorație, iar pe de altă parte, o gamă generoasă de stări interioare ale eului uman: de la recunoștință și smerenie, la revolta împotriva indiferenței și necredinței umane: „De-atunci / de când întâia oară / Mântuitorul ne-a/ nvățat / cum să murim în rugăciune / cum să trăim neîncetat” (*Veniți de luați lumină!*).

Principiul calendaristic este substituit de notarea stărilor care relevă întreaga gamă afectivă, de la tristețea răvășitoare („Am rămas singur / mai singur decât poate fi singurătatea / dansând cu amintirile” (*Amintire de la ora de dans*) până la dorul tămăduitor („Am în clipele de reverie / șansa / de a te desena cu gândul” (*Mărul în lipsa viermelui*), prin apel la întreaga estetică viscerală a simțurilor, la vocea care strigă, la urechea care aude, la nasul care simte, la degetele care pipăie, la sufletul care înalță, la inima care bate, la plămâni care respiră, la oasele care trosnesc, la pielea care se încrețește, la articulații care dor și peste toate, așternut un imens „dor de dor”. Iubirea este o prezență vindecătoare, e generatorul autonom de energie excedentară care împacă și viața, și moartea: „Iubito, dă-mi voie să-ți spun /

Că-n tine se pierde un drum / în rotocoale de fum / cu urme spulberate prin scrum / dă-mi voie să-ți spun / dă-mi voie să-ți spun / te iubesc / în loc de rămas bun” (*Pe marginea ochiului*). În aceste poeme, în care iubirea devine stare de conștiință, versurile se unduiesc romantic, devin calde, discrete: „Tu să respiri pentru mine / eu să-ți scriu poeme / pe aripi de-albine” (*Pe marginea ochiului*), atinse și ele de fiorul tristeții: „...”, căci despre sfârșit am ajuns să vorbim / cum altădată vorbeam despre iubire / despre ceea ce uităm să mai fim (*Viața simplificată cu doi*). Iubirea, sugerează poetul, ar trebui regândită pentru că a pogorât peste omenire „dragostea la distanță”: „Nu știu / cum ne vom atinge prin corespondență / Platon se cere reinventat / să dăm ideii o nouă șansă / de a ține locul emoției atingerii / sau să ne dezobișnuim să împletim sărutul / cu fluturii din stomac” (*Propunere rușinoasă*).

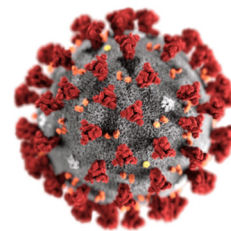
Versurile sunt întrerupte subiectiv, redând dinamismul emoțional stenic într-o arhitectonică alertă: „S-a încercat stingerea luminii / tragerea obloanelor / Fuga din Rai ...” (*Moarte încercată cu degetul*). Elegiile resuscită simbolurile morții omniprezente care pândesc la colțuri, aducătoare de singurătate și devastare („... cartea / în care am pus / să se dezbrace moartea / și o dată cu ea singurătatea” (*Poem pentru clapă*), încântată de câmpurile goale, „de florile pleoștite”, de „coroanele lipsite / de închinare și înmormântare” (*Faptul zilei*). E moartea palidă, îmbrăcată în maci, instituită de întunericul pandemic („Se moare lângă noi / atât de aproape / Că nu-mi dau seama / dacă / din mine nu se naște o moarte” (*Morții din noi*)). Norul morții se așterne familiar peste întreg universul: „Se vede zilnic cum lumea moare / Sacadat, uniform, procentual corect / fără ca cineva să se simtă discriminat / Se moare în ordine, civilizat / cu asistență la cap” (*Faptul zilei*). Dansul macabru al morții ce leagănă blestemul în care „am fost născuți” e motivul recurent al volumului, alături de cel al tăcerii, al singurătății, al neliiniștii, al melancoliei. Nu lipsesc accentele sociale, revolta ascunsă împotriva unei societăți mute, inechitabile, robotizate, așa cum rezultă din poemele *La cules de sparanghel*, *Poezie și moarte*, *Stai acasă*, *Faptul zilei* ș.a.

Poemele pandemice restituie dedesubturile stărilor inhibitoare ale ființei, ne vorbesc despre spaima, căderi, dezolări, pustiri, dar în același timp livrează speranță și vindecare, soluții de reziliență prin de-dramatizarea trăitului, prin apel la visare: „Oricâte lanțuri mă zidesc / în nemiscare / Nu pot să îmi ignor / căderea în visare” (*Îmi cresc aripi*).

Volumul se încheie simbolic prin poemul *Pastel*, în care o primăvară altfel își dictează totuși rostul vegetal („Grădina se retrage în florile de liliac / Pregătind meticolos să iasă în lume / Ciorchinii albi și mov ... / Culorile încep să ne ridice pleoapele / Să ne accelereze pulsul și strigătele / A venit primăvara”), făcându-se loc speranței, supraviețuirii, reînvierii.

Pandemia nu poate învinge poezia, pentru că „poetul este soldatul care nu moare”, care „prin fumul înălțat își crește poemul”. Volumul se convertește discret într-un elogiu adus poeziei și poetului chemat să-și rescrie poemul - „În prelungirea mea / începe poemul ...”

adi cristi

rugăciune la marginea patului

Iulian Marcel CIUBOTARU

Prolegomene la istoria unei familii uitate: Zipa (VII)

Scrisorile lui Nicolae Tonitza către Constantin (Costache) Zipa

Publicăm, în rândurile următoare, trei epistole primite de Constantin Zipa de la Nicolae Tonitza. Aceste documente se păstrează la BCU „Mihai Eminescu” Iași și nu au fost incluse în tomul care adună corespondența cunoscutului pictor. Pentru o introducere și considerații referitoare la aceste misive, invităm cititorul să parcurgă partea a VI-a a serialului dedicat familiei Zipa, apărut în numărul pe noiembrie 2020 al „Expresului cultural” (p. 21).

I
Bârlad, 1905, iunie 29

Dragă Costache,

Îți scriu în dimineața de Sf. Petru, orele 3 a.m. M-am trezit și nu pot dormi. Pâlcuri, pâlcuri, trec gândurile prin mintea-mi... Îmi amintesc de copilărie, de școală, de tine, de mutra stupidă a lui Zorig (?), care mă urmărește până și pe aici – îmi amintesc apoi de Costache, cu pașii lui gigantici, de mutra lui triumfătoare și gospodărească din brăgaria Bulgarului.

Mi-e sete grosav – am apă și-i caldă, gândul îmi fuge la înghețata pe care cu atâta poftă o sorbeam, răcorindu-ne sufletul, în cinstita noastră brăgărie.

Visasem un vis strașnic. Multîme mare de norod era în grosavă sbuciumare – se frământa neîntrerupt pe o câmpie mare – fără margini, pustie – o dungă de sânge se contura pe zare. Un om sdравăn, mustăcios, cu părul în neregulă, încruntat, în pielea goală, cu o muscularură de Hercule, ațâța mereu mulțimea, îndărjit, cu gesturi largi, sigure, arătând spre dunga de sânge de la orizont. Câmpia se întunecă din ce în ce, în noaptea adâncă... Mulțimea mugește, se frământă de moarte, urlă.... grosavă ucidere !

E noapte adâncă, întunecată, de nu-ți vezi mâna. Vaete sfâșietoare, gemete înăbușite, răgete de fiare... Aud fâșăitul cuțitului spintecând pânțele, măciucele pocnesc în plin, însoțite de chiote barbare și parcă văd țâșnind crieri din tindele sfărâmate... borcăeli, sudălmî, blesteme, frământare de moarte !

Puterea se mistue, măcelul se sfârșește cu-ncetul, liniște înfiorătoare se întinde...

La răsărit, o dungă alburie apare – înviorând câmpia. Încep a desluși, prin umbră, mulțime mare de norod pâlcuită, oameni căzuți în neregulă unii peste alții, sânge-nchegat, ochi scoși din orbite, măruntae împrăstiate pe pământ, guri sfărâmate, piepturi sdrobite. Ucidere grosavă ! Sfășiere turbată !

În picioare stă acum trist, dus pe gânduri, îndărjitul răsvrătitor – în mijlocul câmpiei cuprinsă de fiorul morței...

Un vaet lung, plin de o sfășietoare durere, se-nalță din mulțimea asta de corpuri sdrobite, fără putere. Un altul îi răspunde și mai trist și mai fără nădejde. În depărtare – glasuri de durere, vaete de chinuri se înalță de pretutindenî, un iad de plânsete, omorător de triste !

Răsvrătitorul își pune capul în mâni și plânge amar. Prin umbră, un corp slăbit, o fantomă, călcând peste leșurile fraților lui, se țărăie – băjbâind – plin de ură, spre răsvrătitor.

O schijă ascuțită ține cu puteri în mâna-i dreaptă. Cu tinda sdrobită, cu părul vâlvoi, sălbatec, închegat de sânge, pe urechi îi curg crieri, amestecați cu sânge – un sânge-i toată fața lui. Din gura-i sfărâmată curg bale-nspumate și bucăți de carne vie; ochii lui mari, turbați, vineți de răsbunare – țintesc, neîntrerupt, cu ură cumplită pe răsvrătitul... ce-și sgudue tot corpul, plângând cu capu-n mână – cu desnădejde, în mijlocul câmpiei.

Se aud cărușele cu zarzavaturi trecând harnice pe sub ferestrele mele. Vorbe înăbușite, apoi un răs limpede de fată isbucnește – spintecând frumos liniștea – ca o deșteptare. Cocoșii cântă...

Rândunele, pe streșină, ciripesc ascuțit,

voios, dulce – ele ridică un imn de mulțumire Atotputernicului... Se luminează... deschid fereastra, o boare răcoroasă îmi isbește pieptul desvelit... Sorb adânc aerul proaspăt, parcă-mi dă sănătate. În piață se zăresc umbrele câtorva precupeți, mergând grăbiți, încărcăți cu coșuri. Sgomotele târgului cresc, viața renaște...

Tot mă mai gândesc la răsvrătitul desnădăjdut ce plânge amar în mijlocul câmpiei – la ochii mari, turbați ai răsbnătorului, la puterile lui sdrobite, ce caută să stârpească minciuna...

Al tău ca frate,

Tony

PS: Scrie-mi și tu mai mult.

BCU Iași, Colecții Speciale, Arh. 107

II

Bârlad, 27 iulie 1905

Dragă prietene,

Să nu te aștepti la cine știe ce de la „Vocea Tutovei”¹, e o gazetă care începe să reînvieze și aceasta se face cu greu – încet, încet – și apoi suntem în jurul ei tot tineri, tineri de tot, cari nu prea avem experiența condeiului, nu știm încă să privim de sus, mai larg, chestiunea națională – însă sperăm că cu timpul să ne putem urca pe stânca înaltă a priceperii – de unde vom putea îmbrățișa, cu minte ageră, nevoile neamului nostru și [v]om căuta atunci să le îndreptăm mai sănătos și-nspre mai bine, după puterile noastre, a[le] tuturor.

Să nu te-aștepti iarăși la cine știe ce foae mare, lungă și lată – nu ! „Vocea Tutovei” e un jurnalaș, ca să zic așa, un jurnalaș care are numai 100 de abonați, un jurnalaș ce trăiește în miserie, însă pe care vom căuta să-l facem mai bogat, să-l îmbrăcăm mai frumos, să-l creștem să se facă mare, să-l creștem cu dragoste de tată bun, să-l facem flăcău voinic, puternic, să poată lupta fără teamă.

Activitatea noastră, dragă Zipa, nu se mărginește numai în jurul mesei de la Redacție. Avem aleși dintre noi vreo 5 studenți – diștepti, cu dragoste de moșie și de țărani, cari umblă din sat în sat – ținând conferințe în școală sau predici în biserică și prin care arată țărănilor marea primejdie ce ne vine din partea jidanilor, a grecilor etc., învățându-i totodată să se ferească de speculațiunile lor, sfătuindu-i să nu bea alcool, nici să se învețe hoți – și între dâșii ca frații să trăiască, că în unire stă puterea, nici pe D-zeu să nu hulească, ci într-însul să creadă cu inima toată, iar limba și postul, cum din bătrâni l-au apucat, așa și nepoților lor să-l lese, că nu-i nimic mai slut și mai cu neînțelepciune decât schimonosirea graiului, a obiceiurilor, a postului și a credințelor tale; iar pământul țării lui să-l iubiască mai presus ca orice, că nimic nu-i mai scump și mai sfânt ca pământul nașterii tale – și-i ca fratele lor – pământ Dumnezeiesc, pe care au trăit și-au murit, luptându-se pentru păstrarea lui, strămoșii noștri. Îi mai învață apoi cum să-și cultive ogorul mai bine și cu mai puțină muncă, cum să se folosească de fructele care cresc în livada lui, îl mai sfătuiește apoi să nu-și dea ouăle, untul și laptele la jidani, pe rachiu, nici să nu se ducă cu ele la târg să le vândă, că mult mai mult folos îi aduce lui hrânindu-se cu ele, că corpul hrănit cu bucate bune se întărește, iar având corp sănătos și puternic și mintea lui mai ageră va fi, iar copiii eșiți din puterea vieților lor mult mai sdraveni și diștepti la minte vor sta.

E un început destul de frumos acesta, nu-i așa, dragă Costache? Numai D-zeu să ne ajute să-l putem duce la bun sfârșit, avem curajul !

Acum să trecem la extra genialele tale cugetări... În adevăr, am răs – însă nu cu șiretenie, am răs de mulțumire, mi-a răs inima văzând încercările tale de filosof, de altfel binișor reușite, felicitările mele sincere ! Să-ncercăm a spune ceva despre ele:

1. Bun. Eu ași mai putea zice –

adevărul e rezultatul frământărilor științei – știința e cuibul adevărului.

2. Așa-i... și iarăși tot așa de bine s-ar putea zice: nimic nu e mai caraghioz (astăzi) ca jurământul de dragoste al unui bărbat.

3. Da. Însă e exprimat cam confuz – însă te-am priceput (inima se bucură).

4. E drept – cred.

5. Natura, credințele, basmele – iată poesia, acestea se nimicesc, natura începe a fi ameliorată, imnurile ce se cântau naturii s-au asvârlit, de [ilizibil, n.n.] s-au desconsiderat și le-a luat lor scrierile științifice – iată prosa.

6. Mda, cu toate că lozinca progresului e: muncă puțină, produs mai mult !

7. Se-nțelege.

8. Foarte adevărat. Dacă am trăi numai în fericire, fără a cunoaște nenorocirea, atunci care-ar mai fi plăcerea de a gusta fericirea?

9. Da. Și cred că e înăscută în om. De ce copilul nu sare jos din pat să se sdrobească?

10. Sau a te nimici.

11. Desigur.

12. Un bun, un avar, un mâncător de oameni sau un „om” ? Sau nu știu cum înțelegi tu „om”. Poate să ai dreptate.

13. Dacă e vorba de poporul român – da. De ex[emplu], epoca lui Mircea – dacă e vorba însă de celelalte popoare – nu prea. De pildă: Babilonul, Sodoma și Gomora, Roma, Pompei.

PS: Chiar țința noastră e a lovi omeneste, însă se întâmplă câteodată că atât ne doare inima, că nu ne putem stăpâni a nu arunca și câte-un cuvânt mai greu. Tu însă să-mi scrii poverile tale sincere fără înconjur, despre înfățișarea ziarului nostru, cred c-or să ne folosească.

Cu frăție,

Tony

BCU Iași, Colecții Speciale, Arh. 107

III

München, [I]908, ianuarie 4

Dragă Costache,

Suntem strașnic de bucuroși că putem iarăși conrespunde împreună. Cartea noastră poștală chiteam că nu te-o găsi. Iată însă că vrut-a Cel de Sus să te nimerească – și nimerindu-te mare lumină adusu-ne-a în suflete. Și ne întrebi, frate, cum se face de ne aflăm pe vremea asta în München. Mare minune !

Și minunea ne pare și mai strașnică când te gândești că gândul nostru ne era pentru Paris. Ne-am socotit însă că acolo, la franțuji, stricăciune multă se află. Și noi, firi slabe fiind, groasnic ne-am cutremurat. Și atunci ne pomenirăm spre cetatea liniștită și mohorâtă a Münchenului. Dar dăm cu mintea că multă treabă nu vom face aicea. Că doar românului culori și lumină îi place și nemții tocmai cu frumusețile astea nu se-mpacă.

Tragem nădejde că vom hălădui aici până vom deprinde meșteșugul desenului. Ne vom călători apoi la Paris, acolo unde cerul limpede și veșnica primăvară din suflete te apleacă spre înjghebări armonioase de culori și forme.

Vom umbla să avem cât de curând nou prilej de a-ți scrie. Multă sănătate și voe bună, frate Costache și D-zeu să ne ajute să întâmpinăm anul cel nou teferi la trup și suflet.

Corbaescu și Tony

BCU Iași, Colecții Speciale, Arh. 107

1 Subintitulat „foaie independentă, politică, literară și comercială”, acest ziar a fost fondat în 1891, la Bârlad; din 1899 a devenit „organ al Partidului Naționalist” și a cunoscut mai multe etape de apariție – vezi Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești* (ziare, gazete, reviste). *Descriere bibliografică*, tom I: *Catalog alfabetic: 1820-1906*, cu o introducere de Ion Bianu, București, 1913, p. 791.

Petruț
PÂRVESCU

Starea fiilor de mame

mama mea
este și mama voastră și nimeni nu știe
am tot încercat uneori să vă spun
am jucat am cântat am jelit
am tăcut îndelung
dar N I M I C

am tot scris
am tot șters
nu am reușit pe deplin

fiul ei a crescut
a devenit bărbat undeva departe
într-un alt fel de sat vertical
cu femeie casă și copii scrie versuri
poezii
și alte lucruri pentru unii ciudate
de care mama lui care l-a născut era
tare mândră

despre mama mea
ca despre mama voastră
aș fi vrut să scriu un rând acolo ceva
o vorbă frumoasă
să știți și voi cât de mult am iubit-o
dar nu am avut cuvintele potrivite
niciodată

mama mea
care m-a născut
pe care eu am iubit-o enorm
cum iubiți și voi mamele voastre și
nu spuneți nimănui
mama mea care m-a născut într-o zi
a murit
a urcat la cer și m-a lăsat singur pre
pământ

iartă-mă
mamă a mea
care m-ai născut
că iubirea mea pentru tine
nu a încăput în toată viața
că iubirea mea pentru tine
nu a încăput în toată moartea
nu a încăput nici chiar în cuvinte
potrivite pe hârtie
deși am scris despre toate femeile
pe care
le-am iubit

scriu
astăzi
târziu aceste câteva rânduri
pentru mama mea și mamele voastre
ca despre iubitele noastre celeste
ca despre muierile noastre amantele
noastre eterne
în care toți bărbații din lume
își caută cu înfrigurare mama

mamă a mea
care m-ai născut
îngerul meu din cer fără nume
te iubesc până dincolo de mormânt
viața
dragostea mea
frumoasa mea durere
nici o femeie din lumea asta nu te
poate pe tine ție reda!

Breviar editorial

Poezia de la sens la sunet

(Dinu Olărașu – "Freamăt" / Editura StudIs, Iași, 2018)

Dinu Olărașu este un cantautor de succes, dar și un poet reabil. A debutat laolaltă cu optzeciștii, cu volumul "Dăruit eternității pe fereastră", în anul 1983, la Editura "Albatros", dar după cum a continuat să scrie e greu de încadrat într-un timp (și tip!) anume al evoluției poeziei din ultimile decenii. Și asta pentru că poezia sa se încorporează să fie una extrem de personală, cu o sensibilitate mereu în alertă, imaginarii ultragiat își pansează rănilor, cel mai adesea, cu un înveliș de cuvinte fragile.

Cel mai recent volum, "Freamăt" (Editura "StudIs, Iași, 2018) este, în fapt, un singur poem, o stare multiplicată în o mulțime de înfățișări, ludicul și tragicul se întâlnesc în aceeași alcătuire de imagini:

"uite căprioara desenează cu botul un lup în nisip/
uite păsările în aer ridică un zid/ uite-mi cuvintele
cresc și tot cresc// dar tu în boarea dragostei mele vrei
să mai vii/ diavolul e același și pe zi și pe noapte/ nu
te mai flutură vino numai/ vino andante// nu e nimeni
sunt numai idei/ ba nu e un templu-n aval, ridicat de
curând/ sau în amonte nici nu mai știu/ un templu de
pământ ridicat pe-un cuvânt".

Există în poezia lui Dinu Olărașu o sfișiere a "eurilor", o ruptură între aparență și realitate, intrarea în imaginar este, în fapt, o eliberare de tirania timpului care în monotonia curgerii nu propune decât implacabilul. Din acest motiv Olărașu refuză situațiile prestabilite, în poezia lui nu există soluții și situații definitive, poetul intuiește că în afara unui timp definit toate actele vieții sunt parte a unei beții de a trăi, de a exista, pe care, evident, o preferă: "însăpământător
uite scriu/ de irealitate nu te mai scuturi/ o, libertate/
îmbracă-mă-n fluturi// pune-mi real în spinare/ pune-mi
chestii în roșire stupide/ cum să mai spun cum să
mai cer/ mâna, privește, mi se închide// se deschide
febra/ se deschide-o fereastră/ apoi un nume apoi o
văltoare/ apoi o linie nefastă".

Scrișul purifică, carnea se topește în cuvânt, actul scrierii e un sacerdoțiu. Astfel, poetul demonstrează, biblic, că la început a fost Cuvântul care ne-a imaginat și continuă să ne imagineze pe toți, în afara acestuia viața ar fi fost/ ar fi imposibilă. Mai mult, poezia este căutarea unui sine original, cuvântul trece prin trupuri cu disperarea celui rătăcit pe pământ în căutarea sensului mai înalt: "parcă-s o literă în scrierea altuia/
și mă trec prin mori de cuvinte/ și niște zbaturi/ și
totul în preajmă-i ultrafierbinte// și-s intrări peste
tot/ și coridoare și-un fel de genune/ și-un trafic prin
conduțe/ și-s trupuri puține// sau nu le mai văd/
exact ca-n amiază/ când nu mai știi care-i umărul
stâng care-i umărul drept/ sau poate viața mea mă
imaginează".

Trăim într-o lume de simțuri dezlanțuite, dialectica pur/ impur nu mai duce la cunoașterea "nepătrunsului", o insecuritate ontologică domină ființa care se simte în viață ca o algă răscolită continuu de freamătul oceanului. Ființa anxioasă a poetului trăiește într-un halou de senzații, strigătele inimii sunt estompate de zgomotele străzii, în acest univers tulbure poezia devine spațiu al luptei, al

negației care afirmă, scenă justițiară în care metafora mai dă o șansă reinventării (sau regăsirii?) idealității (sensului, dacă va fi fost vreunul!?) pentru care am fost aruncați în lume: "acum văd maimuțe după-amiază/ văd visul altuia văd noaptea de-afară/ văd enervat pe unul în pânzele albe/ văd un ospiciu văd un odinioară// văd felceri și fier și-aluminiu/ văd fotografia cu bolta mea palatină dragă/ văd înainte și îndărăt/ văd înduioșarea întreagă// văd acum totul/ mi se face frică/ vai ce de lume ce de univers/ vai ce de gândire carevasăzică// vai ce turbare vai ce de roluri/ damnații trec valsând la română/ se plimbă mulți în jurul morții/ văd răsăritul ca pe o substanță// sunt clorofile de jur împrejur/ e-o poemă într-un orașel editat/ e o mireasmă de la-nceput/ e o ființă atârând de-o cravată/ sigur e un har/ minunat în sine/ e o sete de forme/ sublime".

Poeziile lui Dinu Olărașu, din "Freamăt", dar și din volumele precedente, sunt iluminări din categoria rimbaldiană a termenului, textele sunt/ par a fi niște prospectări ale unei lumi care va rămâne, în final, captivă "neînțeleșurilor" ei. Poet atipic pentru generația 80, dar cu atât mai interesant, la Dinu Olărașu cuvântul capătă mai mult decât sens, capătă (și) sunet. Cântată, poezia capătă grai.

Pe când timpul se făcea baladă

(Adrian Lesenciuc - "Balada", Editura "Creator", Brașov, 2020)

Sunt cărți care se scriu singure...! Așa îmi imaginez, după ce am citit romanul "Balada" semnat de Adrian Lesenciuc (Editura Creator, Brașov, 2020), o biografie romanțată a familiei lui Ciprian Porumbescu, din care face parte, aflăm din succintele date de pe copertă și autorul. De ce spun acest lucru? Pentru că această carte respiră "un aer de clasicitate", de așezare într-un loc predestinat, de acolo de unde lipsea această poveste. Despre Ciprian Porumbescu s-au scris mai multe cărți, studii, mai mult sau mai puțin "adevărâte", mai mult sau mai puțin inspirate. Două dintre acestea le-am citit cu mulți ani în urmă, cu toată fascinația pentru "personajul" care era Ciprian Porumbescu, un romantic nemîntuit, care a ars pînă la 29 de ani cu o patimă pe care o regăsim doar la cei însemnați de geniu. Una dintre cărți, mai cunoscută, este "Cînta la Stupca o vioară", semnată de C. Ghiban, alta, mai puțin cunoscută este "Viața pasionantă a lui Ciprian Porumbescu", semnată de Dragoș Vitencu, apărută în anul 1974. Pe Dragoș Vitencu, bucovinean, l-am cunoscut de altfel, chiar în acei ani, cînd publica această carte, avea un fel de domiciliu forțat la Piatra Neamț, după ce făcuse, am aflat mult mai tîrziu, mai bine de cinci ani de pușcărie "la politici" pentru motivul că nu-și denunțase niște prieteni care ar fi avut simpatii legionare. Istorie?

Dar și cartea lui C. Ghiban, precum și cartea lui Dragoș Vitencu sunt tributare unui anumit retorism, admirația față de personaj nu sparge textul, citești, admiri, dar povestea nu te implică emoțional. Nu același lucru se întîmplă cu "Balada" lui Adrian Lesenciuc, o carte care te tulbură, te ia captiv, o citești cu sentimentul că participi la istorie, că și tu, în calitate de cititor, ai acest privilegiu.

La jumătatea secolului al nouăsprezecelaea lumea românească era în plămădire, în agregare, evenimentele istorice se succedau cu mare repeziciune, revoluțiile de la 1848 dăduseră un impuls civilizator lumii noastre, românii din provinciile românești, aflați încă sub tirania străină, căpătaseră mai mult curaj. Aflată sub influența imperiului austro-ungar, Bucovina încearcă, cu timiditate, o renaștere românească. Din acest moment începe, practic, povestea din "Balada" lui Adrian

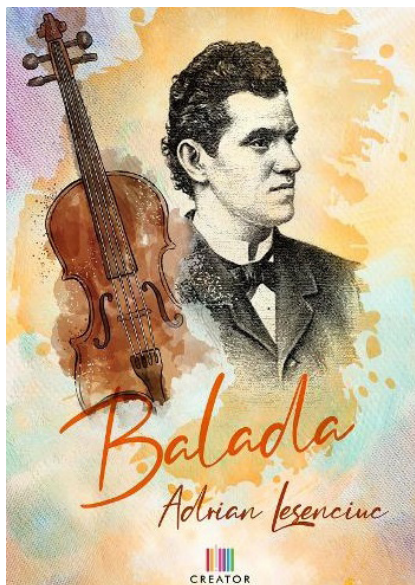
Lesenciuc. Vocile povestitoare sunt mai multe. Prima este a lui Iraclie (Golembiowski) Porumbescu, tatăl viitorului compozitor, care este preot ortodox într-un sat din Bucovina, povestitor înăscut, numit chiar "Creangă al Bucovinei". Viața grea din satele bucovinene ale perioadei determină tonul acestuia, necazurile îl copleșesc, bucuriile sunt rare, speranța și nădejdea creștină par să lumineze zilele acelei lumi. Mai mult, speranța și nădejdea creștină se întrușipează în prunci, se nasc mulți, în fiecare familie, dar numai puțini reușesc să depășească pragul copilăriei. Nu altfel se întîmplă și în familia preotului Iraclie, viața este la discreția vitregiei vremurilor, copiii se nasc unul după altul, puțini supraviețuiesc. Părinții investesc în copii dragoste, dar și sentimentul apartenenței la un neam, la o patrie, devenite dimensiuni definitorii, imperative.

Alt narator este Mihai Eminescu, acesta relatează "aventura" întîlnirii istorice de la Putna, din august 1871, a tinerimii române din toate provinciile românești și din Europa. Între ei se află Ioan Slavici, A. D. Xenopol, Nicolae Teclu. Tinerii aduc cite un bulgăre de pămînt din toate zonele pe care le reprezintă, aceștia sunt depuși într-o urnă care este îngropată lîngă mormîntul lui Ștefan cel Mare, în felul acesta realizîndu-se o unire simbolică, deziderat istoric al tuturor românilor. Romantismul ia forma pasiunii arzătoare, indivizii au conștiința faptului că s-au născut pentru un ideal care e mai presus de ființa lor, care e una muritoare, în timp ce patria, neamul sunt noțiuni nemuritoare.

Alte voci naratoare din romanul lui Adrian Lesenciuc sunt Ciprian Porumbescu și mai apoi Berta Gordon, iubita acestuia, fata pastorului evanghelic din Ilișești, pe care o cunoaște în vacanțele de la Stupca. De altfel, partea care revine romancierului este partea ultimă, acolo unde transpare povestea de dragoste dintre Ciprian și Berta, o idilă romantică, după canoanele epocii, dar intensă și, în final, tragică. Moartea lui Ciprian Porumbescu, la doar 29 de ani, este "o împlinire" romantică în care nefericirea pare să fie o normă. Într-o scrisoare trimisă de la Londra surorii lui Ciprian, după moartea acestuia, Berta spunea: "Greu de suportat nenorocirea aceasta; mi-a nimicit tot ce am sperat și am dorit în viață. Mi s-a răpit tot ce am numit noroc. (...) Roagă-te, dragă Marie, la mormîntul Lui și pentru mine. Ție ți-e dat să fii în apropierea Lui, tu ai putut să-i arăți scumpului iubirea ta, prin îngrijirea jertfitoare. O, de ce n-am putut și eu!". Dar ca și în cazul iubirii nefericite dintre Eminescu și Veronica Micle, există întrebarea fără răspuns, generatoare de scenarii nesfîrșite, ce s-ar fi întîmplat cu eroii dacă aceste iubiri s-ar fi împlinit după logica comună. E greu de răspuns.

Dar dacă există un personaj principal al acestei cărți, acesta este, indiscutabil, Cîntecul. Pentru că toată lumea este obsedată de cîntec, de muzica auzită sau doar presimțită, de sunetele naturii, ale clopotelui Buga de la Putna, ale scripcilor mînuite de ȣiganii lăutari, ale unduirilor reliefului. Mai mult, ultima voce naratoare, la "epilog", este chiar a Cîntecului care spune, între altele, că "s-a lăsat văzut în chip de Baladă", că este, de fapt, "un înger păzitor al locului" și că substanța din care este făcut este, pur și simplu, timpul.

Știm și simțim că trăim în post-istorie, în post-literatură, așa că tresărim cînd vedem că mai sunt autori care scot dintr-o ipotetică ladă de zestre (a unui neam) povești care sunt așa de normale, încît sună straniu pentru urechile parazitare de experiențele hazardate ale postmodernității. "Postfața" semnată de actorul Vlad Rădescu, cel care s-a "identificat" cu Ciprian Porumbescu în filmul regizat de Gheorghe Vitanidis, subliniază și chiar validează această poveste întemeietoare.

Traian D. LAZĂR

Cartea despre Sabinuța

Examinarea, fie și de suprafață, a evoluției tematicii familiale în scrierile literare românești, relevă aspecte demne de consemnat.

Momentul cronologic inițial se distinge prin faptul că scriitorul român, ajuns la senectute, cuprins de nostalgie, evocă din amintirile copilăriei predominant pe cele cu bunici. Nepoții scriu despre bunici! Cazul tipic este cel al lui Delavrancea care, între “vis și realitate”, scrie nuvelele *Bunicul* și *Bunica*.

Treptat, tematica familială părește aria caracteriologică, nu mai are în centrul său persoana, ci atmosfera. Scrierile lui Ionel Teodoreanu tratează precumpănitor mediul, spațiul, (“casa bunicilor”, “masa umbrelor”) și timpul (întoarcerea în timp), persoanele fiind lăsate în penumbră. Concomitent, magia amintirilor cu și despre bunici se estompează copleșită de grijile părintești. Scriitorul român - Tudor Arghezi e cap de listă - scrie despre copiii săi (Arghezi despre Barutu și Mitzura).

Roata istoriei literare, în dinamica ei continuă, ajunsă azi la 180 grade față de momentul Delavrancea, înregistrează faptul că, nu mai scriu nepoții despre bunici, scriu bunicii despre nepoți! Aurel Brumă îl învață pe nepotul său, Valentin, meseria de copil. (Vezi Aurel Brumă, *Meseria de copil*, Editura Performantica, 2016). Iar Maria Gh. Moraru publică despre nepoții Răzvan și Sabinuța!

Proiectul Mariei Gh Moraru s-a născut odată cu venirea pe lume a Sabinuței, impulsional de regretul că, în urmă cu 15 ani, la nașterea celui alt nepot, Răzvan, autoarea nu i-a consemnat copilăria într-o carte, întrucât „printre preocupările mele intelectuale, cursuri, doctorat, lucrări științifice, studii ... nu mai avea loc și o carte...” La venirea pe lume a Sabinuței, „întrucât cariera mea se încheiase, aveam 68 de ani, eram în plină <activitate creatoare> (în domeniul literar), timp liber mai mult, calculatorul a devenit ceva <sine qua non>”, autoarea a demarat „printre alte proiecte în desfășurare” și cartea despre Sabinuța. Regretând, însă, că nu are surse scrise, un jurnal, pentru a relata și cele mai importante evenimente din viața nepotului Răzvan. Așa că, jurnalul despre Sabinuța va include și amintiri despre Răzvan.

Iată cum, situația de fapt a determinat-o pe autoare să-l imite pe Plutarh scriind „vieți paralele”. Ale lui Răzvan și Sabinuței. Aducând contribuții originale, însă! Plutarh nu a avut ideea de a-l face pe Cicero să-și pună întrebări despre faptele lui Demostene. În schimb, autoarea se interoghează: „Oare s-a bucurat sau s-a întristat” Răzvan, când „urma să aibă o surioară?”

Arhitectura cărții ilustrează unul dintre fenomenele caracteristice momentului actual din evoluția literaturii: sincretismul structurilor literare, dispariția purității genurilor și speciilor literare. Volumul *Răzvan și Sabinuța* conține pagini de jurnal, de amintiri și un album de familie.

Narativitatea jurnalului este uniformă, fără conflicte, cu o intrigă fără tensiuni, căci o răceală, un nor de ploaie intempestiv, pierderea găleței la locul de joacă nu întunecă dramatic starea sufletească a personajelor. Paginile de jurnal își dezvăluie, totuși, interesul prin schimbarea unghiului de observare a faptelor de către autoare. În ipostaza de bunică, autoarea receptează cu sufletul, manifestările Sabinuței. Îi place să constate că nepoata e simpatizată de alte persoane: “În general, când trecem pe lângă cineva, trezește zâmbete și admirație, fiind un copil foarte drăguț și dezghețat! Unele persoane chiar se opresc s-o mângâie s-au să-i spună ceva drăguț”. (p.151) sau “era foarte fericită, mergea pe trotuar cu mânuțele întinse lateral țopăind și cântând

la-la-la-la. A luat-o mult înaintea mea, toată lumea era amuzată când vedea ghemotocul acela mic și înfosit, așa de fericit, pe frigul acela.” (p. 172)

În postura de filolog, observațiile și notațiile autoarei sunt dirijate de rațiune fiind orientate către înțelegerea cauzelor, sesizarea premierelor sau a repetitivității în manifestările copilului: “Ceea ce am observat astăzi pentru prima dată la S. a fost faptul că acum salută pe copiii pe care-i cunoaște, le spune “Bună” și intră în vorbă cu ei...” (p. 126). Formația profesională a autoarei o determină să observe prioritar detalii fonetice, lingvistice: “Săptămâna trecută am remarcat la Sabinuța mari progrese lingvistice. Mai întâi, mi-a spus Radu că Sabinuța a început să lege cuviintele în propoziții, apoi am auzit-o și eu spunând de câteva ori, “Eu pot” sau “Nu pot”. Tot săptămâna trecută a început să spună “eu”, deci să vorbească la persoana I, și tot prima dată și cuvântul “copiii” întreg, deci a completat cu prima silabă, care înainte lipsea. Acum folosește alternativ, *copiii* și *pii*. La celelalte cuvinte continuă să spună doar o silabă sau două, de preferință cele finale, dar, uneori, și pe cele care i se par, probabil, mai sonore...” (p. 85)

Unele dintre notațiile Jurnalului dobândesc astfel caracter de fișă psihopedagogică, limbajul și stilul scrierii împletind armonios aspectele științifice cu cele literare. Autoarea este o bunicuță modernă, la curent cu metoda transdisciplinarității susținută de Basarab Nicolescu drept instrument eficient pentru viitorul cunoașterii umane. Cartea Sabinuței îmbină armonios forma literară și contribuțiile la studiul psihologiei copilului.

Atenția este îndreptată mai puțin asupra detaliilor de ordin fizic ale creșterii nepoatei, cât a detaliilor psihologice, a rostirii mai ales de ordin lingvistic. Este o cunoaștere exterioară, de limitele căreia autoarea este conștientă și o înregistrează în formulări ipotetice. Momentul în care Sabinuța conștientizează propria identitate este consemnat astfel: “Deocamdată *tu* înseamnă pentru S(abinuța) *eu*. Ne-a auzit pe noi că ne adresăm cu tu și, probabil, crede că aceasta este numele ei!” (p.79)

Volumul comentat este precum viața omului de casă, de o uniformitate ștersă. Zi de zi, lună de lună, an de an aceleași activități se derulează, doar cu un diez mai sus, ori un bemol mai jos. În acest peisaj uniform, crește floarea dragostei de Sabinuța. Aparenta banalitate a cotidianului este pigmentată de lirismul gesturilor și, mai rar, al vorbelor bunicii. Iubirea bunicii se manifestă mai mult în fapte decât în cuvinte, în grija permanent față de starea de sănătate a fetei, de hrana și odihna ei, în atenția acordată modului în care se exprimă, se prezintă vestimentar și comportamental în fața publicului, în preocuparea de a-i constata progresele intelectuale, de la o zi la alta.

Cuvintele de iubire ale bunicii față de nepoată sunt rare. Dintre numeroasele apelative ce se pot adresa ființei iubite, bunica folosește frecvent doar unul, Sabinuța. Dintre multele semne de iubire, ce pot viza ființa iubită, bunica uzează doar de câteva diminutive: mânușile purtate de fetiță, cartofei și morcovei mâncați de ea. Din partea unui filolog, discrepanța dintre sărăcia limbajului iubirii și bogăția faptelor de iubire nu poate fi explicată, după opinia noastră, prin sobrietatea bunicii, dar mai degrabă prin vreo credință de a nu provoca gelozia zeilor prin adorarea nepoatei. Nu știm ce reacție vor avea zeii, dar cititorii vor admira, desigur, extazul bunicii! Și cartea, ofranda depusă la picioarele idolului!

1 Maria Gh Moraru, Răzvan și Sabinuța, Iași, PIM, 2013

Un scriitor român la porțile Orientului Arab

Grigore Ilisei **La gurile Africii** (însemnările unui prea vremelnic diplomat în Tunisia) Ed. Ars Longa, 2020

Sunt mai multe lucruri cu care poate începe **construcția unui suflet**; la noi- în **Corona Monțium**, în zăriștea câmpiei, în păienjenishul apelor curate, într-un zbor invers. Trecând prin „lumina tânguitoare” de la hotarul deșertului african Grigore Ilisei, atașatul cultural al României, a ajuns, în anul 2004 și în 1426 al vechilor tipare, în Marele Tunis. Alegerea nu viza o lume alternativă, ci desăvârșirea unui proiect cultural. Într-un climat devenit „o corrida” a virușilor „sfârșiturilor istoriei”, scriitorul a ales să facă apostolat românesc la marginea unui pustiu invadat de puhoaiile înzecitului modernității. Grigore Ilisei a dovedit suplete de spirit, bună cuviință de senect cronicar moldav, umorul bunului simț, trăsături specifice Nordului voievodal. Itinerarul prin bibliotecă, susținut de Doamna Profesoară Ecaterina, a atins cu semnele omeniei porțile Orientului arab, care i s-au deschis cu discreție; poate cu prea multă discreție. A făcut multe pentru a se ridica mahrama dezinteresului de pe **spiritul creator** al „bătrânei” Europe, care în momente dramatice pentru ținuturile „de peste mări” a reprezentat un vector de sens. Românii au înnobilit „experiența spațialității”. (În cartea despre „ora tunisiană”, Doamna artist plastic Zamfira Bâzu pledează prin lucrări de mare rafinament pentru solemnitatea adevăratei modernități în acest colț de univers. **Coline românești-dune tunisiene**). Te poți afla în mai multe moduri înaintea deșertului(generic).

Grigore Ilisei îl citise pe eleatul Zenon(490-430 î H). Și-a asumat logica mișcării în labirintul vremurilor și a realizat nu o comună carte de călătorii, ci o construcție ideatică, originală printr-o anume detașare. Crezi că parcurgi un memorial scris prea frumos, dar diplomatul român are un „paznic de far”, Adevărul; iar la adevăr se poate ajunge printr-o coborâre în profunzimile timpului.

„Țara jasmînului”, cu șiruri de viețuitori, cu frumoasa regină ajunsă personaj de epopee, cartaginezi, arabi, cu Hanibal și „superba lui trufie”(recunoscută și de poetul român Eugen Jebeleanu), un loc unde s-au perindat romanii lui Scipio Africanul, vandalii, arabii neo africani, dar și europenii emancipați de prejudecăți, s-a dovedit un veritabil „Club Babel”. Este însă de reținut conștiința culturală moștenită, un sentiment caracteristic al dăinuiri unei punți a echilibrului istoric. Teza- pretins exclusivistă , a conviețuirii cu etern-surprinzătorul Celălalt, despre care se elaborează varii „înțelepciuni”, poate fi reformulată chiar în spațiul tunisian: numai că ea flutură pe deasupra umbrelor încă din secolul al VII-lea d.H. Postulatul continuității se post-modernizează, dar fortificațiile se bazează pe conservarea învățăturilor cu cei cinci stâlpi ai Islamului, dar și cu valorile Orientului Avramaic, sobru, cu armonia spirituală primită din Europa Creștină. Astfel citim istoria, mai aproape de „gurile Africii” ca o punte de cânepă peste prăpastia războaielor.

Discursul „tunisian” al scriitorului Grigore Ilisei invită la un itinerar în benefică neasemănare cu baletul cromatic al „programelor” Travel. Aici, istoria are

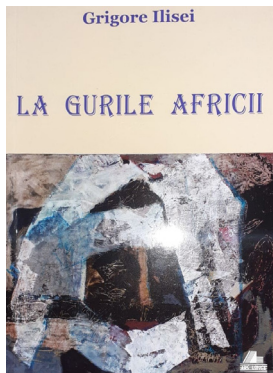
tânguiri de flaut și darbouka. Dar, dacă ești atent, pe aproape, se aud sunete într-o „valpurgică îmbrățișare”: „Din când în când, în universul strivit sub propria povară, câte ceva rupe monotonia. De obicei -un pâlce de palmieri sau țesătura argintată a livezilor de măsline(...) Pe neașteptate, la mari intervale, planimetria somnolândă a șesului se sparge.Sunt rupturi răzvrătitoare”...

În comentariul gramaticilor prozei, într-o lucrare de o asemenea amploare, „planul imediatului” este un exercițiu intelectual abil distribuit(Tunis-Bizerte-Sousse-Monastir) după cutume epice. Grigore Ilisei **a scris**,confirmând (aici **știm cine ne așteaptă la cină**) că pretutindeni se află un spațiu curb; chiar și sinusoida norilor- de la Iașul inocenței de altădată-la „Gurile Africii”, care nu prea au temeiuiri(astăzi) să o mai ispitească pe vreo Didonă. Prin ton și erudiție suntem apropiați de stilul lui Romulus Rusan („Ogarul cenușiu” vine din alte lumi).

Dacă nu greșim, **tonul relatării**are modulațiile ale condeiului lui Ionel Teodoreanu(Cel dintr-un capăt al „mesei umbrelor”). Este inconfundabil stilul Ilisei, adică al eleganțeiși „modernității rafinate” proprie la un moment dat prozei latine a Americii lui Marquez. De altfel, biografia pitorească a amfitrionului româno-tunisian **George Sebastian**, un nobil(parțial) rătăcitor între „turniruri” cavaleresti și grilele constrângătoare ale prezentului, ar putea fi dezvoltată într-un roman(într-o saga) cu final deschis...

Lumea imaginărilor, mai ales când naratorul se înscrie într-o parabolă a semnelor înalte, nu ocolește o nobilă **tensiune lirică**. Iată, ne amăgim cu flacăra veacurilor ascunsă în chiparoșii cu eleganța unor torțe... În ocrotirea (poetică) a minții se află „păsăretul ” din lumea largă. „Codrul des” s-a cam risipit, dar amintirea lui Mihai de acasă îl face să strângă norii și să slobozească minunile anotimpurilor. Ne uităm după un reazăm(cu ochii din urmă ai lui Petre Țuțea) când înțelegem că la o bilaterală lirică au fost rostite versuri în limba română. Există acolo, „La gurile Africii” o oră a **poeziei**care ar trebui marcată pe cadranul marelui ceas metalic tunisian. Aflăm de la romancierul Grigore Ilisei că, lângă Muntele Zaghouan are „domenii” o sadoveniană „împărăție a apelor” încă de pe vremea împăratului Hadrian(cel care a gândit și a dus la împlinire un Templu al apelor). Când voi fi invitat de diplomatul Ilisei, voi insista să aflu, de pildă, de ce împăratul Traian a dat numele **Iustianopolosului** loc de legendă. Numele frumoase plutesc ca niște flori nemuritoare pe cerurile istoriei.

„Simți că ai ajuns aici la izvoarele lumii” mărturisește autorul. În Tunisia bat 12 vânturi peste **pustiul**care ar trebui, ca și în viața noastră, abordat în linie dreaptă. Grigore Ilisei este și un Învățător, cu aura adevăraților magiștri. Știe prea bine că- aici peste mări și țări-multe (prea multe) sunt „ieșite din țâșnă”. Înțeleptul însă nu se lamentează, ci, împreună cu ai săi, își ridică gândurile la Cer și lucrează, se zbate, indiferent de stăpâniri din lut ars, sporește talanții încredințați de Providență și seamănă binele. Cred că astfel a gândit Grigore Ilisei. A vorbit despre noi, cei de astăzi, privind cu inimă de român în adâncurile lumii...

Eugen MUNTEANU

Jurnal heidelberghez 1994 (V)

duminică, 26 iunie (continuare)

Duminică seara, neamțul stă la o bere cu amicii, la una din desele cârciumioare fără pretenții („Kneipe”) din vecinătate. Normalitatea asta nemțească, de fapt occidentală în general, mie mi se pare un lux! Noi am pierdut de tot acest obicei în deceniile de traversare ale deșertului comunist. Oare vom recâștiga și noi cândva normalitatea acestor lucruri banale? Cât timp ne va trebui să o recâștigăm? Teama de sărăcie, gândul aproape obsesiv de a economisi cu orice preț aproape că mă sufocă. Pe stradă, în fața porților sau pe la intersecții, abandonate și expuse spre a fi luate de oricine are nevoie („zum Mitnehmern”), fel de fel de obiecte utile și încă funcționale: o ușă intactă, superbă, cu clante de alamă, vechi, dar lustruite, care mă tentează să le demontez, un suport rabatabil pentru călcat, mult mai solid decât cel de acasă, niște saltele care par noi, vase și alte ustensile de bucătărie de tot felul, din nou un televizor... Mă copleșește rușinea: atât de mare să fie prăpastia dintre sărăcia noastră și opulența „lor”, încât un universitar ca mine, deși încă tânăr, să simtă tentația de a „lua” lucrurile aruncate de ceilalți la gunoi? [Însemnările de mai sus atestă o stare de lucruri pe care, din fericire, societatea românească, sau cel puțin grupul social căruia îi aparțin, le-a depășit. Am păstrat aceste notații jenante pentru semnificația lor documentară. – Adaos din noiembrie 2020]. Noaptea târziu ies din nou la telefonul public cu monede din stradă pentru a-mi ogoi, la telefon, dorul de acasă. Puțin mai anevoios decât data trecută, dar destul de repede, cam în zece minute, îmi răspunde Gabi, pe care mă văd nevoit să o trezesc din nou din somn... La ore mai rezonabile, legătura este aproape imposibil de stabilit. Totul este acasă în ordine, sunt amândoi sănătoși, dar îmi resimt lipsa. Obositor a fost mai ales drumul zilnic al lui Dinu de acasă, din Dacia, la școală, la Liceul Negruzzi. Acum e mai bine, copiii sunt în vacanță. Comentăm meciul decisiv al României la World Cup, împotriva USA, în desfășurare. Cu zece minute înainte de final, conducem cu 1-0. Dacă rămâne așa, mergem mai departe.

luni, 27 iunie

Am asistat astăzi la cursul profesorului Walter Berschin, „Gastgeber-ul” meu. M-am dus nu doar din politețe, ci și dintr-un interes real. Amfiteatru somptuos și funcțional (VS/4 – Uni). Asistența – vreo 25 de studenți de toate vârstele. Ceremonios și amical deopotrivă, profesorul a intrat în sală la ora 9,00, a verificat notațiile făcute pe tablă în pauză de un student, și-a orânduit tacticos materialele pe catedră și la 9,15 a început prelegerea. A vorbit, liber, dar și citind din când în când, în cea mai elegantă germană academică, dar și cu unele accente colocviale. Tema: tipurile de versificație din Evul Mediu latin: 1. metric, 2. ritmic, 3. liber. Admir erudiția profesorului, abundența de date, prezentate clar, ca atare, fără „floricel”, în cel mai tradițional mod cu putință. Una peste alta, îmi pare un excelent pedagog. Și-a însoțit expunerea cu proiecții fotografice, texte, portrete, manuscrise. Pauza a durat câteva minute, profesorul rămânând pe loc. La sfârșit, discuții, dacă sunt întrebări etc. A fost una, minoră, cu răspunsul scurt al profesorului. Asist prima dată, puțin uimit, la ciocănitul cu degetele în bănci și tropăitul asistenței, în loc de aplauze. Aflu că obiceiul este străvechi! Îl abordez pe profesor ca să îi înmănez versiunea în nemțește, abia apărută în „Anale”, a articolului meu despre *συνείδησις* ‘conștiință’ în textele bibice românești. Mi-a promis că-l va citi și mi-l va aduce săptămâna viitoare. Frau Süß, secretara, nu s-a întors din „Urlaub”, așa că a trebuit să mă descurc singur în redactarea scrisorii către DAAD, la Bonn, spre a da de știre că sunt deja la Heidelberg și aștept rata a doua a stipendiului.

Înapoi la Seminar, până la masă, răsfoiesc *Mittelaltersstudien* de Walter Berschin și, de Einar Löfstedt, *Late Latin, Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins*, ambele lucrări fondatoare ale studiilor de latină medievală. La Mensa, un șnițel cu salată și un suc, 4,90 DM. După masă, vizitez Biblioteca Centrală a Universității. Mă simt realmente copleșit de măreția sobră a clădirii și a spațiilor comune. Socotită cea mai veche bibliotecă din Germania, începuturile ei datează din chiar momentul întemeierii Universității. Aflu dintr-o inscripție că

locul pe care a fost construită reprezintă o donație a profesorilor. O bună parte a cărților și manuscriselor sunt tot donații ale profesorilor. Conservarea impecabilă a superbeii arhitecturi clasice nu a fost un impediment pentru organizarea colecțiilor, a sălilor de lectură și a împrumuturilor pe baza celor mai moderne principii. Accesul liber la raft, pentru sală și pentru acasă, la toate depozitele, cu excepția celor de manuscrise, incunabule și cărți rare, este de multă vreme o banalitate. Bibliotecarii te informează că primesc foarte adesea vizite ale colegilor din toată lumea, care vor să învețe cum se organizează o bibliotecă universitară modernă. La sala de lectură pentru Romanistică, mă duc direct la secțiunea de „uzuale” („Handapparat”). Mi-am făcut un reflex ca, de câte ori intru într-o mare bibliotecă, să evaluez prezența lucrărilor despre limba și cultura română la rafturile de uzuale. Aici găsesc doar trei titluri, și anume *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* al colegilor mei ieșeni de la sectorul de istorie literară al Institutului de Filologie „A. Philippide”, un fel de compendiu destul de sumar al literaturii române contemporane, semnat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga și Marin Bucur (în nemțește) și o versiune nemțească din 1943 a cunoscutei *Panorame a literaturii române moderne* de Basil Munteanu. Mult prea puțin! E drept că biblioteca seminarului de romanistică suplinește această lacună. „Surorile” romanice mai mari, franceza, spaniola, italiana, sunt masiv reprezentate: rafturi întregi de dicționare diverse, compendii, istorii ale limbii și ale

Vechea sală de lectură a Bibliotecii Universității din Heidelberg

literaturii, serii întregi de ediții critice. La sectorul pentru limba latină răsfoiesc nostalgic (le cunoșteam deja de la Iași din biblioteca Institutului Catolic de pe Văscăuțeanu!) colecțiile *Patrologia Latina* și *Patrologia Graeca* (peste 200 de volume masive fiecare) ale abatelui Migne, sau cea, mai recentă, *Corpus Scriptorum Latinorum*. [Tot acest farmec ritualic este astăzi pierdut. Câteva comenzi de căutare și un clic final ne duc la volumul dorit din Migne, în format pdf, pe care îl putem „răsfoi” în voie și gratis! -Adaos din septembrie 2020]. La raionul de periodice suntem mai bine reprezentați: SCL, „Limba română”, „Revista de istorie și teorie literară” etc. [Este momentul să adaug că cea mai completă bibliotecă de romanistică se află la Universitatea din Jena, unde au fost adunate, în 1999, colecțiile de pe la diferitele lectorate și seminarii din Germania! -Adaos din noiembrie 2020]. În bibliotecă domnește din păcate o căldură toridă. Zăbovesc totuși la o masă pentru a scoate câteva fișe pentru *Aeterna Latinitas* dintr-un dicționar italianesc de citate latinești.

Fiindcă tot am abonament săptămânal nelimitat pe toate liniile (21 DM), seara iau tramvaiul spre Bachstraße, 29, unde sper să o întâlnesc pe Frau Dr. Schlegel, ca să îmi arate camera pe care o are de închiriat. Cu 420 DM pe lună, este cam scump, dar evit drumul de aproape o oră până la Sandhausen. Nu era nimeni acasă, după cum îmi spusese la telefon, mă așteptase ieri, dar nu m-am putut duce. Examinez casa pe dinafară, o „vilă” oarecare, asemănătoare cu celelalte case vecine. Pasajul cu tramvaiul, și la dus și la întors, îmi oferă o superbă perspectivă asupra Neckarului. Poate am noroc, mă voi muta aici. Pe jos, până la Seminar s-ar face cam 20 de minute, ideal pentru o plimbare zilnică. Voi reveni cu un telefon. Ajuns cu autobuzul „acasă” în Sandhausen, trec din nou prin parcurile de mașini folosite. Unele, cu doar

cca 200.000 km la bord, destul de aspectuoase, costă doar 2-300 DM... Ce mi-ar trebui mie (nu mai vechi de 8 ani) costă de la 5500 DM în sus. Aproape de casă mă apucă ploaia, ajung acasă ud learcă. Mănânc, rapid și frugal, o conservă de pește în sos tomat, gustoasă dar insuficientă. Mi-a revenit pofta de mâncare. Sunt obosit frânt și mi-e un dor nebun de casă. Adorm imediat.

marți, 28 iunie

Am scris o lungă scrisoare acasă. La seminar, studiu, din nou recuperarea referințelor de bază: Christine Mohrmann, *Liturgical Latin*. După-amiaza mi-am propus să vizitez secția de manuscrise și de „rara” de la Biblioteca Centrală. Formalitățile sunt simple și durează câteva minute! Cer un manuscris al *Noului Testament* grecesc din secolul al X-lea, din curiozitate sau așa, ca exercițiu. Nu primesc originalul, ci doar microfilmul, de foarte bună calitate și ușor de mănuit, pe care în „răsfoiesc” într-o săliță alăturată, la un aparat mult mai simplu, mai grațios și mai performant decât batozele pe care le avem la Iași, la BCU sau la Institut. Întreb pe custode de manuscrise slavone sau vechi românești și mi se răspunde că nu au așa ceva. În fapt, „vechimea” se oprește aici la 1500, când sunt scrise primele texte românești scrise, psaltirile și alte fragmente biblice! După vizita de la secția „rara”, mă întorc la Seminar, unde mai fișez câteva ore pentru *Aeterna Latinitas*. O surpriză plăcută am avut când m-am dus să îmi cumpăr bonuri de masă la Mensa. Amabila doamnă de la ghișeu m-a asimilat unui „Studierende”, adică unuia care studiază, ca doctorand sau student, așa că mi-a dat bonuri corespunzătoare, 3 DM bucata, în loc de 8 DM, cât costă pentru un profesor, inclusiv pentru un cercetător invitat („Gastwissenschaftler”), după cum sună „rangul” meu oficial! Mi-am cumpărat zece bucăți, pentru zece prânzuri bune, să îmi ajungă ceva vreme. La prânz, mă regalez pentru prima dată cu meniul complet, adică supă, o friptură mare cu sos și „pommes frites”, salată și desert. Îmi acord, ca bonus, o bere de la „Cafeteria”, pentru 1,70 DM. Pentru aceeași bere la Viena, la Hofburg, dădusem 35 de šilingi, adică 7 DM. E drept că asta de acum nu este rețel!

Spre seară, din nou vizită la adresa de pe Bachstraße, după o convorbire telefonică cu proprietara, Frau Dr. Schlegel. Mă întâmpină o doamnă coaptă, simpatcă, cam boemă și vorbăreată, care deține această casă mare, cu etaj și mansardă. Preferă chiriașii studenți, iar eu mă încadrez în parametrii ei. Se prezintă ca „Doktor”, nu am aflat în ce, oricum era așezată la un birou plin de hârtii. Mă înștiințează că va pleca în concediu. Batem palma, urmează să mă mut aici pe 11 iulie. Accept prețul de 420 DM, mai mare ca în Sandhausen, dar voi avea marele avantaj de a fi aproape de Universitate, doar vreo șase stații de tramvai, foarte scurte. Traseul va fi: Bachstraße – Bismarckplatz – Hauptstraße – Uni. Am ajuns acasă destul de târziu. Cina: câteva felii de pâine cu o slănină a cărei lipsă de gust o mai „îndulcesc” cu câțiva căței de usturoi. Duc dorul salamului de Sibiu adus de acasă, cu regretul că nu am luat mai mult. Aceeași bucată, care la Iași a costat 12 000 de lei (cca 12 DM), aici ar fi costat peste 50 DM.

miercuri, 29 iunie

M-am acomodat deja unui program zilnic aproape invariabil: trezirea la 7,30, toaleta, mic dejun frugal (azi niște biscuiți), iar pe la 8,00 sunt deja în stația de autobuz către oraș. Cobor pe la 8,45 în Bismarckplatz, centrul orașului. Urmează prima țigară din zi, parcurg apoi Hauptstraße, cea mai veche arteră a orașului, o stradă lungă și îngustă, până la Seminar, unde ajung aproape zilnic primul. Încep studiul răsfoind cu interes *A History of Later Medieval Philosophy*, un volum masiv, în a cărei listă de coordonatori văd numele lui Jan Pinborg, al cărui nume îl cunosc deja de mai câțiva ani, căci ediția sa din Augustin, *De dialectica*, a fost baza pentru ediția mea bilingvă și comentată tipărită la Humanitas în 1991. [Lucrările despre semantica medievală ale acestui învățat, în special un amplu studiu *Das Sprachdenken der Stoa und Augustins Dialektik*, au contribuit, împreună cu *Geschichte der Sprachphilosophie* a lui Coseriu, la decizia mea de a mă dedica o perioadă studiului intens al limbii germane. În 1999, la Paris, am încercat să aflu mai multe despre Jan Pinborg, poate chiar să îi scriu, dar am aflat că murise în 1982, la vârsta de 45 de ani.]

Ioan C. TEȘU

Însingurarea digitală sau de la alinare la alienare (I)

Tot mai numeroase și credibile studii demonstrează faptul că abuzul de tehnologie produce efecte negative asupra stării generale fizice și psihice, la vârste dintre cele mai fragede. De la afecțiuni ale coloanei, vederii, auzului, somnului și până la perturbări ale metabolismului, conducând la boli cardiovasculare, respiratorii, diabet și cancer. Iar toate aceste constatări nu sunt forme ale cybersickness sau ale cyberhondriei imaginare, ci realități ale vieții organice și psihice.

Nu mai puțin grave sunt efectele neurologice și psihologice ale depedenței de tehnologie: micșorarea cantității de materie cenușie în lobul frontal (responsabil de controlul cognitiv, de inhibarea răspunsurilor și reacțiilor greșite, limbice; de elaborarea unui comportament rațional, cerebral, motivat și îndreptat spre obținerea unor rezultate și spre atingerea unor scopuri; și de amânarea recompensei sau a satisfacției), precum și diferențe în materia albă, din zonele care controlează memoria și inputul multisenzorial.

Excesul de tehnologie a fost direct corelat cu: probleme de comunicare socială, ADHD, tulburare acută de stres, fobie sau anxietate socială, tulburare obsesiv-compulsivă, probleme de performanță școlară și abandon școlar, dificultăți privind îndeplinirea sarcinilor profesionale și de cuplu, dependențe comportamentale adictive, abuz de substanțe (alcohol, tutun, droguri), depresie, sindrom suicidar.

Se vorbește despre fiecare dintre generațiile digitale (Y sau „milennialii”, „Z” sau „Alpha”) ca fiind generații tot mai superficiale și egoiste, cu un nivel tot mai scăzut de empatie și reziliență, o generație tot mai demotivată, însingurată, deprimată și nefericită, în ciuda tuturor acestor device-uri, care ar trebui să le ușureze și să le înfrumusețeze viața lăuntrică. Analistii efectelor folosirii tehnologiei digitale fără discernământ au constatat că, prin intermediul acesteia, „nu mai folosim componentele nonverbale ale comunicării, nu ne privim interlocutorul în ochi, nu mai transmitem emoțiile prin intermediul mimicii faciale, iar contactul fizic lipsește cu desăvârșire. Știm că, prin intermediul gesturilor, putem exprima multe emoții, mai ales atunci când cuvintele lipsesc, iar în anumite situații, tăcerea poate fi mai încărcată de semnificație decât cuvintele goale”¹. Relațiile din lumea virtuală, în absența prezenței fizice, par tot mai lipsite de autenticitate, profunzime și responsabilitate, la adăpostul anonimatului sau al unor false identități, lipsite de emoția și fiorul care le dă farmec, de „parfumul” relațiilor directe și reale.

Internetul, aprecia un autor, a produs o „dezrădăcinare a relațiilor sociale, care, de la interacțiunea în contexte locale, au ajuns la o potențială extindere în întreaga societate – în limitele accesului la internet – trecând peste granițe geografice și bariere temporale; caracterul transnațional al rețelelor sociale ne permite să cunoaștem persoane aflate la distanțe foarte mari din punct de vedere geografic, dar apropiate din punctul de vedere al gusturilor și modului de gândire. Contactul fizic nu mai este esențial și rămâne posibil într-o a doua fază (de multe ori, se întâmplă ca persoane care se cunosc în rețeaua de socializare să manifeste curiozitatea de a se întâlni și în viața reală). Contactul fizic a fost înlocuit de o relație telematică în „non-spațiile” virtuale de pe internet”².

„Generația net” pare a fi analfabetă emoțional, incapabilă nu doar să citească emoțiile celorlalți, dar parcă neștiutoare și în ce privește identificarea și controlarea propriilor trăiri sufletești. Nativii digitali par a fi imaturi emoțional, chiar și la vârsta de douăzeci de ani, aflându-se într-o „adolescență prelungită”, fapt care îi împiedică să devină independenți, să iasă în lumea reală, pentru a-și căuta un loc de muncă și să socializeze cu alții³.

Teoria „desensibilizării”, a abrutizării, a demonstrat că expunerea, din fragedă copilărie, la programe sau jocuri ce prezintă acte de violență, îi face pe aceștia insensibili și imuni la durerea altora. La nivel neuronal, influențează cortexul prefrontal, regiunea din creier unde se află rețelele prin intermediul cărora putem intra în pielea altor oameni și planifica acțiuni; centrul învățării modului de gestionare a frustrărilor și de controlare a impulsurilor⁴. O cercetare efectuată la University of Michigan a constatat că nivelul de empatie a scăzut, în ultimii douăzeci-treizeci de ani, cu peste 40%⁵. Tot același studiu a observat că prăbușirea s-a produs mai ales după anul 2000, adică „din momentul în care a început drumul nostru prin internetul de astăzi și de când am început, din ce în ce mai mult, să populăm lumea conversațiilor online, a postărilor și a distribuirii de materiale în mediul online. Primele cercetări semnalează, de asemenea, că violența, din ce în ce mai mare în mediul online, ne poate face

mai indiferenți la suferințele celorlalți”⁶.

Într-o altă cercetare, foarte interesantă, legată de empatie, un grup de studenți a audiat un curs despre parabola biblică a samariteanului milostiv. După curs, li s-a cerut să meargă la facultate, pentru a susține un examen. În drum, au întâlnit un cerșetor, anume pus pentru a verifica empatia și generozitatea lor. Constatarea? Cei care audiaseră cursul despre milostenie nu au fost mai darnici decât cei care nu participaseră, ceea ce a demonstrat că, pentru scurt timp, aspectul cognitiv al faptului de a dăruir nu avea efecte importante asupra subiecților. Însă, cu cât aveau mai mult timp la dispoziție și cu cât se gândeau mai mult la aceasta, dezvoltau comportamente prosociale, filantropice⁷.

Această constatare arată justetea observațiilor făcute de către Giacomo Rizzolatti, cel care a descoperit neuronii-oglină, formațiuni aflate în ochii noștri și comunicând cu cortexul orbitofrontal, care ne permit să înțelegem starea de spirit a altora, prin stimularea directă, nu prin raționament abstract, și, în consecință, să intuim emoțiile altora și să empatizăm, adică să intrăm în rezonanță sau consonanță neuronală cu aceștia. La fel de interesant, în baza acestei constatări, este că suntem mai dispuși să arătăm compasiune față de suferința celorlalți, atunci când îi vedem și nu doar gândindu-ne la ei⁸.

Mai îngrijorător este faptul că nu doar băieții, ci mai ales fetele au pierdut capacitatea de a te pune în pielea celui alt. Este cunoscut faptul că, în sistemul tradițional de educație, fetele, încă din copilărie, erau ajutate să-și cultive abilitățile sociale. Participau la jocuri de companie cu alte prietene, treceau o jucărie de la una la alta, se priveau mai mult pentru a vedea dacă jocul sau jucăria a plăcut, zâmbeau mai des, se îmbrățișau mai frecvent. Toate aceste comportamente întăreau abilitățile relaționale și intuiția feminină de mai târziu. O analiză a 72 de studii asupra empatiei în rândul studenților a constatat că una din trei adolescente nu a fost capabilă să interpreteze bine starea sufletească a altora. Când au fost chestionate în legătură cu rețelele sociale digitale, fetele, în aceeași proporție, spuneau că majoritatea persoanelor din spațiul virtual erau răutăcioase cu ele și între ele. La băieții de vârstă 14-17 ani, doar unul din șase avea aceeași părere⁹.

Situația nu este, însă, fără întoarcere, așa cum o demonstrează un alt studiu, efectuat la Universitatea din California. Ca și celelalte cercetări, și acesta, desfășurat asupra unor copii de 11-12 ani, a observat că expunerea de durată la tehnologia digitală limitează abilitatea lor de a recunoaște emoțiile altor copii. Însă, atunci când au făcut o pauză de cinci zile de la computer, au reușit să recunoască stările sufletești cu ușurință, distingând cu acuratețe semnale sociale, precum limbajul trupului, expresiile faciale, tonul vocii, etc.¹⁰. Concluzia autorilor studiului a fost aceea că, pentru a se dezvolta emoțional, copiii trebuie să intre în relații reale de atașament și prietenie, să se joace cu ceilalți, să petreacă timp împreună, experiențe care le oferă posibilitatea să socializeze, să observe atitudini și comportamente în lumea reală, spre deosebire de dispozitivele digitale, care îi izolează în fața ecranului¹¹.

Constatarea generală este, așadar, aceea că „noile media au amplificat emoțiile celor care le utilizează, dar, în schimb, le-au diminuat sentimentul de afecțiune, în special capacitatea de empatie și de compasiune”¹².

- 1 Iacopo CASADEI, Andrea BILOTTO, *A fi părinte în vremurile Facebook și WhatsApp*, Traducere Marius Constantin, Ed. Lizuka Educativ, f.l., 2016, pp. 61-62.
- 2 Iacopo CASADEI, Andrea BILOTTO, *A fi părinte*, p. 19.
- 3 Gary CHAPMAN, Arlene PELLICANE, *Creșterea copiilor în era tehnologiei. Copii sociabili într-o lume a ecranelor*, traducere de Raluca Mirăuță, Editura Casa Cărții, Oradea, 2018, p. 21.
- 4 Catarina KATZER, *Cyberpsihiologia. Viața în rețea: Cum ne schimbă Internetul?*, traducere din limba germană de Cora Radulian, Editura ALL, București, 2018, p. 131.
- 5 Gary CHAPMAN, Arlene PELLICANE, *Creșterea copiilor în era tehnologiei*, p. 52.
- 6 Gary CHAPMAN, Arlene PELLICANE, *Creșterea copiilor în era tehnologiei*, p. 103.
- 7 Iacopo CASADEI, Andrea BILOTTO, *A fi părinte în vremurile Facebook și WhatsApp*, p. 62.
- 8 Iacopo CASADEI, Andrea BILOTTO, *A fi părinte în vremurile Facebook și WhatsApp*, p. 62.
- 9 Adam ALTER, *Irezistibil. Dependența de tehnologie și afacerile din spatele ei*, traducere din engleză de Emilia Vasiliu, Editura Publica, București, 2017, p. 52.
- 10 Dr. Elizabeth KILBEY, *Creșterea copilului în era digitală. Ghid de parenting responsabil*, traducere: Andra-Cristina Nichifor, Editura Niculescu, București, 2019, p. 42.
- 11 Dr. Elizabeth KILBEY, *Creșterea copilului în era digitală*, p. 41.
- 12 Jean-Claude LARCHET, *Captivi în internet*, în românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2018, p. 219.

Ioan ȚICALO

Nicolae Labiș 85 de ani de la naștere

Eu nu mai sunt, e-un cântec tot ce sunt...

Mintea proletară bine culcușită sub aripile inerției, crezând sau având impresia că nu face decât să clocească ouăle de aur ale poeziei, n-a fost capabilă să înțeleagă profunzimea sensurilor versului meteorului de la Mălini. Ori, dacă a priceput ceva, s-a zărlit în neputința ei și a dat strașnică poruncă brațului să acționeze. Băiatul de cremene, coborât de pe Stănișoara, înzestrat cu o inteligență debordantă, cu o imensă aviditate de cunoaștere și cu harul poeziei celei diamantine, pre numele său Nicolae Labiș, părea să fie voinicul născut cu cartea în mână, hărăzit să cucerească veșnicia. Cartea sa a devenit iute un „buzdugan” care a dărâmat, pe moment, găunoșenia proletcultistă, aducând după el șuvoiul proaspăt al versului autentic: *Eu sunt spiritul adâncurilor./ Trăiesc în altă lume decât voi./ În lumea alcoolurilor tari, (...)* Labiș devine o punct-curbă între metafora interbelică și cea revigorată epocii, o masă informă pentru și prin care poezia coborâse la nivelul genunchiului broaștei, strigându-și neputința în lozinci și umile reverențe. Labiș își anunță fractura cu aplomb, refuzând categoric mediocritatea și înrolarea în rândul slăvitorilor unui regim criminal. Aflat pe o proprie baricadă, el reușește să sperie cohorta roșie, creațiile sale asemănându-se lavei incandescente a unui vulcan, având în vedere că *spiritul adâncurilor* sale coboară până la arhetip, de unde se întoarce, ascensional, cu o uriașă forță catalizator-regenerativă: *Când schelele curmate se surpară/ Păraii atât de neînvins sub nor/ Încât cu slabe aripi de șindrilă/ Ai fi putut spre alte zări să zbori./ Dar dragostea pământului și-a țării/ Te-a prăvălit pe câmpul fumuriu./ Ca să țâșnești în veci de veci, fântână./ De jertfă și de cântec pururi viu.*

Și cântecul său continuă cu sporită energie. Era evident că cel ce și l-a luat ca simbol pe Cozma Răcoare nu va putea fi astâmpărat, *Căci peste noapte-i și peste moarte/ Cozma Răcoare, inima mea*. Cărcotașii ar putea să vină cu mărturia unor poeme precum *Comunistului* sau *Lui Marx*, tributul candorii unui „puștan”, în vreme ce poetul „pe deplin exprimat” (George Călinescu) face o declarație poetică de care suntem obligați să ținem seamă: *Naivul meu suflet se zbate tipând ca-ntr-un vis/ Plin de vedenii albastre cu coadă și gheare*. Prin urmare, Labiș, cu „sufletul naiv” și neastâmpărat, călit în templul metaforei, tot ce atinge, devine poezie, iar singura lui angajare e față de expresia artistică. Versurile sale *M-am cufundat în mine la mare adâncime*, ori *Eu nu cunosc iubirea de mine/ Cunosc iubirea de adevăr* dezvăluie un spirit al înaltelor combustii într-un deceniu logoreic („marea trăncăneală” continua sub altă formă ce se voia înaintemergătoare), înlocuind mirajul cuvântului cu ticlă colorată și zornăitoare. Având vocația marilor idealuri ale omenirii și slujind până la sacrificiu adevărul-arheu (*Și bătrânii din sat când muriră/ Toate iubirile moștenire mi-au dat*), N. Labiș se înscrie pe o traiectorie eminesciană în chiar momentul când geniul fusese mutilat de grobianismul celor „mici de zile, mari de patimi”. (E de

amintit că, în drum spre locul de îngropăciune, cortegiul a făcut un ocol pentru a se opri câteva clipe în fața mormântului unde odihnește Mihail Eminescu.) Ca și Eminescu, Labiș a suferit de prea mult suflet, fiind, deopotrivă, și nărvitul lacom de idei, cu o lectură bogată, inclusiv din cărțile interzise de idioțenia proletcultului.

Singularitatea lui Labiș în epocă este confirmată de întreaga sa creație poetică, în cea mai mare parte, liric-concentrată și, în consecință, de o vigoare impresionantă, clădită pe cântecul de iubire de pe valea Suhăi. Ajuns în mediul citadin, el poartă cu sine zvonul melodios al obcinilor și „povara” moștenirii înțelepciunii populare. E de neocolit poema cu același titlu ca al cântecului bătrânesc și frământarea măicuței bătrâne: *Ochilor tăi tulburi pentru veci li-i dat/ Legănat pe triluri, palid, să îl vadă./ Pașilor să-l cate pentru veci li-i dat/ În pădurea lungă de baladă...* Se pare că întreaga sa creație se centrează pe motivul cântecului, poezia fiind soră bună cu melodia, ambele însoțind omul în istorie, făcându-i viața suportabilă. Acesta și-a cântat nașterea, și-a însoțit trecerea cu sunetul fluierului, iar alții, după ce și-a încheiat zbuciumul pe pământ, l-au petrecut cu sunurile grave ale bocetului și ale buciului. Poetul însuși vibrează, lăsând în urmă edenul copilăriei răvășit de exploziile războiului: *Vreau să-mi cresc cântecul meu./ Vreau să-mi ar cântecul meu./ Vreau să-mi cânt cântecul meu./ Vreau să-mi zbor cântecul meu*, într-o încercare de a-și salva inocența sufletului și anticipând, parcă, versul lui Nichita Stănescu. Cântecul și mitul l-au însoțit în scurtă sa viață, precum cel al fetei *prefăcută-n căprioară*, o tragică experiență care l-a marcat profund pentru tot restul zilelor.

Cele două aspecte, cântecul și mitul, se intersectează și se dizolvă unul în celălalt într-o eternă îmbrățișare ca în stihul *Eu nu mai sunt, e-un cântec tot ce sunt*. Dispare aici persoana poetului, iar eul se topește, părăsind „cercul strâmt” al vieții într-o situație pe care o abordează Vasile Lovinescu în *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*. Autorul amintește în lucrare că personajul lui Ion Creangă – Ivan Turbincă – face o greșală capitală când este întrebat de Sfântul Petru cine este. Răspunsul, plin de avânt orgolios, „Eu, Ivan” îi închide porțile Raiului. Ar fi trebuit să răspundă, zice V. Lovinescu, „Eu sunt Tu”, formula de osmoză cu veșnicia. Eventual, mai era o variantă acceptabilă: „Sunt nimeni”, răspunsul lui Ulisse dat monstrului Poliphem. Versul lui N. Labiș, de extracție biblică, sugerează dizolvarea autorului în poezie. Altfel spus, el își asumă pentru totdeauna o simbolică înzidire în creație, gest ce devine congruent cu jertfa în spiritul Meșterului Manole. Rămâne peste veacuri opera de artă și răzvrătirea unui răspuns „Mai pot”. Despoții, însă, mai mari sau mai mici, cred în naivitatea, prostia și cruzimea lor că ei își pot adjuceca eternitatea prin forță. În cazul lui N. Labiș, au simulat un accident, azvârlindu-l sub ciocul nemilos al *Păsării cu clonț de rubin*. De atunci, versul său *curge-n brazde și-n ulcioare./ Fără odihnă./ fără uitare./ fără somn*.

Liviu ANTONESCU

POEZIE

Boris. O reverență

Era un bărbat puternic și foarte civilizat – după multe decenii și deja postum, când a venit să ridice premiul, pe un fuior de fum, și-a cerut iertare gazdelor pentru întârziere, deși nu era el de vină, era numai civilizat și asta nu este așa, numai o grăbită părere...

Și oamenii aceia de îndată au înțeles, îl priveau îndelung și-l vedeau pe Jivago, căruia Boris îi scria pe loc și-i recita poeziile, nici nu mai știai care e unul sau altul = iat aceasta nu este poveste, nici vreun eres, nu este decât adevărul sosit de la preaînaltul, în sud, în Crimeea, abia ce se culegeau viile!

Fuioarele albe de fum părăsesc coliviile...

20 ianuarie 2020, în Iași

Ossip. O reverență

Eram tânăr când a scris că e bine că Ossip nu a luat și versurile cu el în lunga călătorie spre singurateca stea, steaua Nordului – le-a așternut pe albele scoarțe ale mestecenilor și colegii în zeghe le-au întipărit pe propria lor scoarță, fără greș, de parcă ar fi avut de dus mai departe Vedele, sau poate chiar Tora civilă, și Vede erau, și erau Tora, insule libere în lumea aceea ferecată în grele lanțuri...

Și fiecare după cum a plecat le-a spus, silabă cu silabă, pumnului aceuia de femeie care devenise toată o uriașă, gigantică ureche, și le-a trecut cu scris caligrafic, subțire, pe foi de hîrtie, să nu se piardă nici o vocabulă călătoare cu anii din scoarță în scoarță –

și avem versurile, și poate că Ossip n-a plecat,

rătăcește-n taiga, scrie pe scoarța albă a mestecenilor de după cercul polar, atunci, acum și de-a pururea pururi!

19 ianuarie 2020, în Iași

Serghei. O reverență

Dintotdeauna fuse-un zurbagiu, unii prostani îl socoteau candriu, turna vodca-n el ca-ntr-o genune, ba prin taverna, ba la uniune

el iubea lume de jos, deloc preaînaltă lua bancheta grea și o izbea de cealaltă și peste mese, și de ce nu-n fereastră de luceau cioburile ca florile în glastră

și-acolo, în taverna de fum întunecoasă, era chiar însuși el, era la sine acasă versuri scria pe foi, pe șervețele, iar la nevoie foaie făcea și din perdele

Și când izbea căciula albă de tejghea, în sticle, vodca se tot cutremura, Serghei n-avea oprire, nici măsură, poezia nu vine din mir ori din prescură

și din fotografii privește așa de-adînc cu mîna-n șold sau poate la oblînc, încît fecioare blonde rămîn grele și după ce plecase, oale și ulcele...

18 – 19 ianuarie 2020, în Iași

Facerea și ieșirea...

Tatălui meu, Dimitrie

Apari din două placente deodată, una de plasmă, străbătută de vinișoarele ce-au hrănit embrionul, alta invizibilă, vidă, iar cordonul ei nu dispare, și pare a duce oriunde într-o sferă fără de granițe – mergi pas după pas, după pas, după pas, și mereu direcțiile se pierd, alegerile mereu se împuținează -

deodată, sfera nesfîrșită e deja o pîlnie tot mai îngustă, care te absoarbe mai repede și mereu mai precis, da, pas după pas, după pas, după pas – pînă la ultimul! Pînă intri în sfera de sus, nesfîrșita acoladă cosmică.

Sau totul e minciună, iluzie, și nu ajungi nicăieri, nu intri, Nici măcar o ușă ferecată nu găsești la capătul ieșirii!

Dar aici și acum, liberă se mișcă în vîntul cel liber creanga de carpen a strămoșului eliberat de el însuși...

26 octombrie 2020, în Iași

Chitara cosmică

Atunci când chitara este topită de flăcări – de cîte ori am revăzut aceste imagini –, îmi aminteam mereu o celebră girafă incendiată de un nebun, un geniu nebun, dar focul chitarei a provocat felurite ecouri, de la extaz aproape orgasmic la grele insulte, dar deloc nu s-a arătat nepăsarea de gheață...

Nu, Jimi n-a avut niciun merit și nici o vină, chitara a vrut să scape de degetele lui vrăjite flăcările au explodat singure, dinăuntru – griful ardea, corzile plesneau de tot muzicale corpul poleit gema, sfîrîia și pocnea armonic. Girafa e și acum aici, cu picioarele lungi înfipte în nisipul roșu, coama mereu în flăcări...

Cu ultima suflare, chitara s-a înălțat în cer, a ieșit din atmosferă ca o rachetă interstelară, cu o coadă lungă și luminoasă ca o cometă – de undeva, plînsul ei, tînguirea, dorul nesfîrșit emană peste lume adevărata muzică a sferelor.

29 – 30 octombrie 2020, în Iași

S I S

Friedrich MICHAEL

Golirea de sine a sufletului alb

În camera goală se așterne liniștea.
Pereții de un alb orbitor – simplificare
beatifică
a tuturor culorilor – îmi cuprind inima
de jur împrejur.
Absența spațiului, vidul răsfirat
de dincolo de cuvinte, nu pot fi enunțate
în nicio limbă vorbită;
e doar tăcere și pace de dincolo de sepulcru.
Liniștea olimpică ce cuprinde sufletul
celui plecat în sine însuși
răsună asurzitoare, gigantică orgă
dăltuită-n bazaltul imensei catedrale
celeste.
Passacaglia și fuga în do minor
învăluie universul întreg
cu aripi albe și aurii de înger
prosternat în fața absenței oricărui alt suflet.

Pentru mai puțin de o clipă

Atunci, cred că mi-a fost dat o nălucire să
văd
ori poate că aievea era făptura aceea,
cum sfielnică se retrăgea în taină,
atât din lumină, cât și din întuneric,
găsindu-și culcuș în ce-mi părea a fi
beznă luminoasă de dincolo de ființă.
Firele negre de mătase se leagă măiestrit
într-un singur nod, în spatele covorului
fermecat din ceruri, nevăzut nici măcar
de ochii albaștri ai îngerilor.
Mâini nenumărate, izvorând dintr-un
singur trup, se strâng laolaltă, frățește.
Din chimvale de argint heruvimii cântă
imnul iubirii.
În spatele împletiturii pe care-i desenat
cerul,
acolo unde suflete de culoarea ceții își
trăiesc
veșnic viața, în tihnă campestră,
o străfulgerare izbucnește cu vuiet mare,
dar fără ființă.

Întrebare

Ce ai fi fiind tu, liniște duminicală
sau zbucium în furtună?
Pace sau urgie?
Cine ești tu, Doamne?

Verdict monoteist

Nimic din ceea ce crește sub soare,
nici păduche, nici vierme cadaveric,
nu-i mai oribil decât
închinătorul la idoli! Bălosul! Spurcatul!
Pe lângă gura lui gângavă
rostind printre resturi de dinți blasfemii,
gândacul negru de bucătărie
cu mațele albe vărsate afară
îmi pare a fi boboc de roză
suav răsărit în roua dimineții.
Închinarea la idoli:
adorare a oricui altcuiva în afară de El –
iată monstruozitatea! Oroarea! Groaza
nemărginită!
Să te închini bisericii sufletelor –
nimic mai fals;
să te rogi *Celui-care-nu-acceptă-niciun-
nume* –
nimic mai divin,
adoratie de dincolo de sfințenie.

Principiul incertitudinii

Obosit, poetul resimte o plăcere perversă:
prea mulți români ortodocși ling icoane;
smeriți, mirosind a urină, pentru ei nu
există
Philolaos, lecturile lor din Platon sunt egale
cu zero.
Să-i vezi în mocirlă, oh, da, aceasta
parcă ar fi o adevărată plăcere!
Sărutul unor oase mucegăite
le este idolatră credință. Mizerie umană!
Un popor mioritic citind poezie? –
o asemenea viziune merită
cu prisosință să fie vestită în ceruri – .

Doar că poetul plutește în zori
cu aripi de înger, albastre.
Sub el, totu-i spurcat!
Privirea-i se-nalță în sus, către Centru;
acolo el locuiește în Iașul luminii,
orașul celest, corpuscul și undă
divină, punct dintâi, atomar.
Purificat de noroi, truverul
intră cu fală în ceruri.

Iași, 14 octombrie.

Poruncă

Un singur lucru să nu crezi:
Că El e un zeu pe care ai putea
să-l vezi în biserică,
pe Cel-fără-nume să-l crezi
coborât într-un templu celest.
Una e să fii negru,
semnul minus pus cu tărie
nu gliciei, ci cerurilor,
și alta e să fii viață sacră
cunoaștere prin iubire.
Una este El, nenumitul,
și alta-i un zeu oarecare.

Rugă întunecată

Sclipitor ești, născătorule de ceruri, și
negru!
Umbra privirii tale, ce răzbate în cotloanele
cele mai ascunse ale intimității mele,
îmi întunecă inima umbrită de spaimă.
Îngeri atemporal plutesc tandru
deasupra firelor de iarbă, în ceruri;
un număr se întrupează într-o figură,
totu-i algebră și geometrie sacră.
În zori, o pasăre coboară din firmament,
cu aripi trandafirii tăind iute văzduhul.
Din întuneric purcede degrabă lumina.
La rândul lor însă, cerurile, din ce
sau din cine-și iau zborul, unde-i genunea
dintâi,
abisul negativității celei mai negre cu
putință temeri,
în care privirea îngerilor se îndoaie,
curbându-se
până nu mai rămâne nimic, nici măcar un
punct?
Pielea ca de găină i se face atunci
drept-credinciosului, încovoiat pios
în fața celui mai mare mister.
Vederea întunericului este virtutea sa,
negația autoritară a tot ceea ce este, a ceea
ce lipsit este
chiar de ființă și de iubire, îi stăpânește
inima.
Beznă pură, fără eu, fără oricare altul,
întunecă-mi sufletul, fă-mă nemuritor,
dincolo de zei ridică-mă și coboară-mă
mai presus de orice închipuire,
acolo unde totul e simplu.

Grigore ILISEI

Nostalgia enesciană a pământului românesc

„Oricât de departe mi-aș purta gândul spre anii copilăriei, el se întâlnește cu muzica; îmi răsăr în minte salcâmii, luna, cerul înstelat privit la margine de fereastră, cântecul ciobanului.”
George Enescu

Copilăria lui George Enescu, se poate spune, fără a greși cât de puțin, a trecut ca o părere, ca o boare de vânt, ca un susur, ca un foșnet, ori ca un chiot de fată iubeată, pierzându-se în nemărginirea câmpiei. A fost scurtă și dureroasă, fără libertatea aceea neasemuită, pe care numai pe tărâmul copilăriei o poți avea. Poate că această tiranie a iubirii, a dragostei față de un copil pândit, după credința părinților săi, de primejdii multe și nevăzute, a avut și partea ei bună, l-a întors pe micuțul Jorjac, cel mai adesea lipsit de tovarăși de joacă, mai mult spre lăuntru sau și i-a forjat voința, învățându-l de mic să-și găsească forța interioară să se lipsească de bucuriile obișnuite ale vârstei sale copilărești spre se robi muzicii, artei.

În amintirile sale, pe care Bernard Gavoty a avut fericita inspirație să le înregistreze pe bandă și mai apoi să le încredințeze tiparului, George Enescu face mărturisiri elocvente în acest sens: „Părinții mei au fost mai degrabă înspăimântați, decât fericți de această naștere: dacă aveau să-l piardă și pe al optulea copil? Când mi-amintesc de copilărie, parca simt încă în jurul meu grija plină de teamă, în care creșteam. Mă păzeau de cele mai neînsemnate primejdii, tremurau la cel mai mic semn. În această seră înăbușitoare și plină de patimă am crescut prea repede și, dacă sunt astăzi un om mai mult decât sensibil, ca o rană vie, pricina, cred, o datorez copilăriei mele.”

Această neobișnuită tiranie a afectivității părintești nu e un capriciu maladiv al părinților, ci își are explicații firești. Când vine pe lume, la 19 august 1881, la Liveni, Dorohoi, George Enescu, fiul lui Costache Enescu, proprietar agricol în părțile Darabanilor și al Mariei Enescu, născută Cosmovici, mama lui are 43 de ani. Acesta este al optulea copil, dar nici unul de dinaintea lui n-a supraviețuit. Doi au murit de mici, alți cinci s-au prăpădit ca urmare a unei epidemii de anghină difterică. Acest element din biografia familiei, care își va pune decisiv amprenta asupra copilăriei lui George Enescu, va juca un rol important în drumul pe care viitorul muzician îl va străbate. Poate plecarea copilului la Viena, a lui Jorjac, cum îl dezmiardau părinții, departe de casă, nu s-ar fi petrecut atât de devreme, ar fi întârziat de bună seamă, de nu s-ar fi răspândit zvonul izbucnirii unei noi epidemii de anghină difterică. Acest zvon alarmant l-a determinat pe Costache Enescu să dea curs mai repede decât și-ar fi dorit sfatului lui Eduard Caudella, care după cea de-a doua întrevedere cu George Enescu, l-a îndemnat pe tatăl său să-și trimită fiul la Conservatorul din Viena. Jorjac avea numai șapte ani. Bătrânul Caudella vedea cu ochii minții hăt departe. Prin acest copil muzica românească putea intra în tezaurul lumii. Deși ieșirea impertinentă a copilului de cinci ani, care, la cererea lui de a-l auzi cum cântă, îi pretinsese să o facă el întâi, să vadă ce știe, îl mâhnise, făcându-l să exclame: „Ce copil rău crescute”, Eduard Caudella, fostul elev al lui Vieuxtemps, avea superioritatea și generozitatea oamenilor cu adevărat mari. El nu se putea împiedica în fleacuri. Întrezărise în acest copil o forță telurică a muzicii, căreia trebuia să i se dea avânt să se dezvolte. El nu mai avea ce să-l învețe. Doar spiritele profunde au o asemenea înțelegere a lucrurilor și tăria de a se scutura de povara orgoliilor meschine. Enescu nu uită peste ani această întâlnire. O evocă în aceleași „Amintiri”. „În 1888 împlinesc șapte ani. Vârsta marilor răătăciri... La noi se răspândește zvonul unei epidemii de difterie. Părinții, mei, care și-au pierdut cinci copii în urma acestei înspăimântătoare boli, se pregătesc să plece. Înainte însă, sunt dus, încă o dată la Caudella ; atenție la mâinile micului Enescu! De altfel, ceea ce a spus părinților mei era mai mult decât o încurajare: «Trebuie cultivate darurile acestui copil și trimis la Viena...» Voi părăsi deci această ambianță, rurală, caldă, fericită făurită din înțelegere mutuală între stăpâni și slujitori, pe care, din fericire, o voi regăsi în fiecare vară, în timpul vacanței. Și, totuși, privind cum se depărtează casa unde te-ai născut, meleagurile unde ai trăit înconjurat de dragoste, de grijă, de natură, porți în suflet o neliniște, aceea de a-ți lua rămas bun, pentru

totdeauna, de la copilărie...”

Această neliniște va fremăta în sufletul său întreaga-i viață. Un timp al copilăriei care a săgetat bolta existenței lui George Enescu ca un fulger, a cărui lumină va arde însă în lăuntru său cât va trăi pe acest pământ. Acei ani de germinare vor lăsa semne adânci, ce se vor răsfrânge în tot ceea ce a întreprins de-atunci încolo. Sensibilitatea sa, ca o rană deschisă, va marca atât muzica lui, universală tocmai prin respirația ei românească, cât și arta neîntrecutului violonist, dirijor sau pianist, uimind nu numai prin virtuozitate, dar mai ales prin înțelegerea spiritului profund al operelor interpretate, fie că erau ale lui Beethoven, Bach, Brahms, de care s-a simțit cel mai legat, ori ale altor genii ale muzicii universale. Cursese în ființa lui George Enescu sângele a doi oameni deosebiți ca fire, mama duioasă, ducând ca un melc în spate cochilia melancoliilor moldave și tata cu temperament tumultuos, un om de acțiune, capabil să treacă peste cele mai grele, mai insurmontabile obstacole. Enescu îi zugrăvește peste ani în „Amintiri” cu exactitate și cu acea dragoste față de ei, care nu l-a părăsit nici o clipă. „Mama mea era... mama!” Cuvinte ce capătă un tremur al emoției pure, înlăcrimând sufletul. E iubirea de mamă, care topește până și sloiurile de gheață, oricât de mari ar fi. Dar în cazul lui Enescu nu poate fi vorba de așa ceva. El, aidoma lui Creangă, își aduce aminte de mama ca de lucrul cel mai scump avut vreodată și, din păcate, pierdut pentru totdeauna, rămânându-i doar amintirea... „Aceasta spune tot, continuă George Enescu. O mamă admirabilă, duioasă, prea iubitoare poate.” Pe tatăl său Enescu și-l amintește cu afecțiune și o precizie de portretist de har: „Era un om robust, plin de sănătate, care degaja o energie binefăcătoare. Până la moartea sa, survenită în 1919, m-a ajutat să mă lupt împotriva unei înclinări peste măsură de puternice către înduioșare și emotivitate, moștenită de la mama.”

Cei șapte ani ai copilăriei lui George Enescu de la Liveni și Cracalia, deși îngrădiți de temerile îndreptățite ale părinților pentru sănătatea sa, amenințată de primejdia unei nimicitoare contagiuni, au avut darul să-l lege pentru totdeauna cu sentimente puternice de acest pământ vălurind ca o mare, care vara era galbenă, inundată de apele grânelor, iarna argintată sau calcaroasă, acoperită de albul nesfârșit al zăpezilor. „Locuiam, își aduce aminte George Enescu, într-o casă mică. cu pridvor de lemn vopsit, unde se uscau funiile de ceapă

la soare. Și acum mai văd țărani, în cămăși albe, în ilice albastre, cântând în asfințit.” Această lume simplă, aspră, dar curată, neîntinată încă de relele civilizației, își va pune pecetea pentru totdeauna asupra simțirii lui George Enescu. Ferit de zburdălnicia copilăriei, dar comunicând încă din copilărie cu spiritualitatea satului, copilului George Enescu îi sunt grăbite ritmurile creșterii interioare. Universul lui sufletesc se boltește uimitor de repede. Precocitatea îi este definitivă, stimulată atât de darurile genetice, cât și de orânduirea vieții lui în casa părinților săi și de acea privire către interiorul ființei sale. Puterea de concentrare era, de asemenea, încă din copilărie, remarcabilă. La patru ani știa să scrie, să citească, să socotească. Dar lumea spre care se simțea chemat, sub puterea căreia se va găsi mereu, este cea a muzicii, ce-i va impregna fibră cu fibră ființa, atingând și cuprinzând esența făpturii sale. „Muzica face parte din primele mele amintiri; nu au existat niciodată hotare între

mine și arta mea. Cred că gândirea, pulsația, viața mi-au fost totdeauna împletite cu muzica. Totuși, în prima copilărie, nu am trăit într-o ambianță muzicală. Mama nu avea decât instinct muzical, iar tatăl meu, în răgazurile pe care i le lăsa agricultura, cânta uneori cu vioara, ca amator. De altfel, locuiam la țară și vă închipuiți ce viață muzicală putea să existe într-un sătuleț pierdut, în fundul Moldovei.”

Întâlnirea cu muzica și poate prima auzire, cu adevărat deosebită a chemării către aceasta, s-au petrecut în această lume din fundul Moldovei. Enescu n-a uitat-o, deși avea doar trei ani când a ascultat pentru întâia oară un taraf de lăutari. Trebuie să fi fost teribilă arta acelor lăutari și intensă emoția copilului, tulburarea sa, de vreme ce scena i-a rămas atât de bine întipărită în minte: „... nu aveam decât trei ani când am auzit pentru prima dată un taraf de lăutari, care cânta într-o stațiune balneară destul de apropiată de satul nostru. Orchestra ciudată, alcătuită dintr-un nai, câteva viori, un țambal și un contrabas, dar care mi-a făcut pesemne o impresie destul de puternică. A doua zi dimineață încercam să întind un fir de ață pe o bucată de lemn și, crezând într-adevăr că făurisem o vioară, imitam ceea ce auzisem cu o zi înainte. Fluieram pentru a reda sunetul naiului, iar cu doua bastonașe de lemn înlocuiam țambalul. Mi-am ascuns micul taraf în livada părintească sub un copăcel, în timp ce mama înnebunită mă căuta peste tot, strigându-mă spre cele patru zări. Aceasta a fost prima mea întâlnire cu muzica.”

Așa a decurs primul contact cu muzica al lui George Enescu. Nimic extraordinar de fapt. Pentru micuțul Jorjac aceasta reprezenta revelația, evident încă inconștientă, a unei vocații. Era o chemare subjugătoare ca de sirenenă. Costache Enescu i-a dăruit, nesizând chiar până în profunzimi miracolul care se producea sub privirile lui, o vioară cu trei strune, pe care copilul Enescu a azvârlit-o în foc. Atracția muzicii devenise puternică, atotstăpânitoare, în afara căreia existența nu mai putea fi concepută. Curând va primi o vioară adevărată și va cânta „Valurile Dunării”, cu un deget pe coarda re”, după cum își amintește George Enescu în convorbirile cu Gavoty în iarna vieții sale de parcă ar fi fost ieri. Valsul cu rezonanță universală al lui Iosif Ivanovici a sunat pe măsura strălucirii sale. Atunci pentru Costache Enescu a fost limpede care era drumul ce-l avea de urmat copilul său. Exclamația lui, la capătul interpretării „Valurilor Dunării”, exprimă ca într-o chintesență starea de jubilație și de înțelegere a destinului fiului: „Vei fi muzician.” Cuvintele spuneau totul prin simpla lor rostire. Părintele, căruia va trebui mereu să-i fim recunoscători, întrezărea o culme unde acest copil de nici cinci ani trebuia să ajungă. I-ar fi fost mai la îndemână să-l îndrepte spre o meserie practică, să-l pregătească pentru îndeletnicirea lucrării pământului, o preocupare capabilă să-i asigure o viață liniștită. Ar fi fost mai sigur și mai lesne financiar. Și apoi profesiunea de muzician era la vremea aceea disprețuită și neînțeleasă, confundată adeseori cu aceea de saltimbanc. Dar cu acest copil se întâmpla ceva nemaîntâmpnat, o minune pe care-o vezi cu ochii tăi. Ori dacă ai un pic de inimă nu poți să-i tai elanul, zborul. Costache Enescu și Maria Enescu au înțeles din prima clipa acest lucru. Nici un sacrificiu nu era prea mare pentru atingerea țelului. Părinții, pentru care Jorjac era lumina ochilor, vor încuviința fără șovăire la orice sacrificiu. În primul rând se vor lipsi de prezența lui, ceea ce pentru ei însemna enorm. Vor consacra, toate mijloacele materiale de care dispuneau pentru ca micuțul Enescu să aibă la Viena și Paris cei mai mari profesori, atât la vioară, cât și la compoziție, pe Joseph Helmesberger și Marsick, pe Robert Fuchs, Gédalge, Massenet la compoziție.

Până când Spiru Haret îi va acorda o bursă din partea Ministerului Școalelor, atunci, în momentul încare Enescu începea să dobândească celebritatea mondială, toate cheltuielile, destul de împovărătoare, i-au revenit lui Costache Enescu. A adus la Cracalia un pian, pe care Enescu îl pomenește înfiorat în amintirile sale: „Îndată ce am avut un pian am început să compun. Pianul meu nu era nici un Steinway, nici un Gaveau, ci un modest instrument, cu sunet aspru, care se opunea cu hotărâre la orice sugestie de duioșie, dar, în fine, era un pian. »

» Am schimbat cu adâncă bucurie instrumentul monodic, pe care cântasem până atunci, cu unul polifonic. Când n-ai putut să cânti decât melodii fără acompaniament, ce minunat este să poți înlănțui acorduri. Un pahar cu apă rece nu poate să facă mai mare plăcere unui însetat....Și fără a chibzui prea mult, am început să compun.”

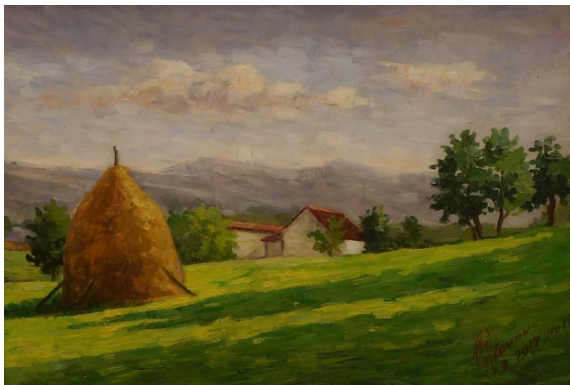
Costache Enescu va percepe și încuraja freamătul creatorului, dar cu o intuiție de om pragmatic va cultiva și darurile interpretului, fiind convins ca arta aceasta îi va da lui George Enescu siguranța existenței și astfel îi va îngădui să-și slujească și vocația componistică. În acei ani ai copilăriei lui Jorjac Costache Enescu îl va pofti la Cracalia pe vestitul lăutar Nicolae Chioru din Dorohoi, al cărui meșteșug și repertoriu îl vor marca pe micul Enescu. Tatăl a pregătit, totodată, în acel segment de timp cu meticulozitate primele concerte ale fiului său la Viena și Paris. Ca un impresar versat a izbutit să obțină includerea primelor lucrări ale lui Enescu în concerte la Paris și la București, la Ateneu. Tata și mama îl vor înconjura mereu cu o dragoste tonică, dându-i astfel suportul psihic necesar elanurilor sale. George Enescu va răspunde cu simțăminte la fel de statornice, cu fidelitate față de locurile obârșiei sale, pe care nimic nu o va știrbi întreaga-i viață, mai răscolitoare cu cât se va afla mai departe de tărâmul copilăriei, de oamenii a căror spiritualitate a constituit substanța lăuntrică a creației sale. De la Viena Jorjac trimite de două ori pe săptămână, joia și duminica, scrisori acasă. Sunt, cel mai adesea, epistole scurte, cu fraze croite după tipicul genului. Misivele încep cu veștile despre sănătatea sa, care mai scârțâie câteodată, dar de obicei merge bine, de vreme ce, cele mai multe dintre scrisori se deschid cu propoziția: „Eu sunt sănătos”. Dar prin țesătura acestor formulări eliptice, banale în articulațiile lor, se simte dorul de casă. Cel care considera scrisul un supliciu, găsea în el puterea să se așeze în două rânduri pe săptămână la masa de lucru și să le scrie părinților, potolindu-și astfel durerea depărtării de casa. Pe foile de hârtie, sub rândurile de cuvinte, Jorjac desenează câte un cal, sau doi, în fața grajdului, la fântână, înaintea casei sau trăgând ca înaripații o trăsură zvultă.

Nostalgia meleagurilor natale se va răsfrânge cu toată forța în cea dintâi lucrare ce i se va cânta la Paris, în concertele Colonne; „Poema română”, op.1, suită simfonică. Era în anul 1898. G.Țițeica, evocând în „Răspunsul la Discursul de recepție al lui George Enescu în Academia Română”, din 22 mai 1933, acest moment îl socotește memorabil: „Ca mai la toate concertele ocupasem cel mai bun loc la galerie, drept la mijloc în față. De acolo de sus ascultasem pe violoniștii Sarasate și Isaye, pe pianiștii Raul Pugna și Diémer. De acolo asistasem la conducerea concertelor simfonice nu numai de Colonne, dar și de alți conducători vestiți, Richard Strauss, Felix Mottl și Hans Richter. De acolo admirasem simfoniile lui Beethoven, „Damnația lui Faust” de Berlioz și câte alte lucrări simfonice minunate. Și iată că tot de acolo aveam fericirea să ascult o bucată simfonică compusă de un român. Vă închipuiți cu ce evlavie am ascultat-o. Cine nu cunoaște astăzi „Poema română”? Ea are ca temă să te facă să simți ca este o zi de sărbătoare la țară. În realitate „Poema română” are un înțeles mai adânc. Ea este o integrare și o armonie de sentimente românești de la cele mai simple și elementare până la cele mai înalte și rafinate”.

O armonie de sentimente românești va aureola și da pecetea originală întregii creații enesciene, care de aici își deschide larg albia. Cu o simțire românească, cu o tehnică novatoare, compozitorul va intra, cu fiecare creație, de la „Poema română” la monumentală operă „Oedip” de la „Rapsodii” și „Impresii din copilărie” până la „Vox Maris”, în templul marilor creatori ai lumii. Interpretul, prin virtuozitatea legendară la care a ajuns, dar mai ales prin înțelegerea sensurilor primordiale ale lucrărilor interpretate, a fost nu mai puțin celebru. Generos, rupând din timpul pe care și l-ar fi dorit dăruit numai și numai creației sale, Enescu a găsit puterea lăuntrică și timpul necesar pentru a-i învăța și pe alții, dăruind umanității urmași străluciți în arta sunetelor. Cariera răsunătoare a lui Jehudi Menuhin, fostul său elev, pune cel mai bine în lumină harul de pedagog a lui George Enescu.

Oriunde s-a aflat, locurile unde s-a plămădit ființa sa l-au chemat mereu. S-a simțit tot timpul „suflet în sufletul neamului”, cum spunea un alt George, din țara transilvană, poetul George Coșbuc. „În fond, rememorează George Enescu în ale sale „Amintiri” chiar dacă iubeam Parisul cu patimă, totuși, din punct de vedere artistic, mă simțeam puțin străin. Lumea mi se pare prea cerebrală, pentru că, în pofida atâtor kilometri pe care-i străbătusem, rămăsesem același băiat duos

și încăpățânat, care văzuse lumina zilei acolo, departe, în câmpia română”. Și adaugă, mărturisind despre imboldurile care l-au determinat să scrie aceste pagini, care după, prima audiție de la Paris, în concertele Colonne, fost cântată la București, la Ateneul Român, la 1 martie 1898: „Aveam 15 ani și jumătate când am compus-o. Încercam să pun în această mică suită simfonică câteva impresii și amintiri din copilărie transpuse, sau, dacă preferați, stilizate. Era o evocare foarte îndepărtată, un mijloc pentru mine - care îmi părăsisem țara de baștină de opt ani, de a reînvia câteva imagini care îmi fuseseră familiare.”Asupra acestui subiect va reveni, mai târziu, către amurgul vieții, în 1940 când va compune „Impresii din copilărie”, o suită pentru vioară și pian. Mijloacele sale sunt rafinate, aluziile folclorice, cum

însuși compozitorul o spune, abia se fac simțite, pentru culoare locală, dar câtă sugestie cuprinde evocarea aceluia timp revolut, dar atât de viu în sufletul său; compozitorul găsind în trăirile din acei ani anteica putere de a duce povara vieții și a creației sale. .

Locuri și întâmplări pe care George Enescu nu le va uita niciodată. La răndu-le acestea vor păstra neștersă amintirea trecerii sale la Liveni, la Dorohoi, la Tescani, la București, la Sinaia, la Iași și în câte și în câte din așezările României, unde a descins, purtând cutia neagră cu roșcata vietate a viorii sale, pentru a desfășura publicul cel mai larg cu putință. Interpretul pentru care se deschideau cele mai mari săli de concerte ale lumii n-a ezitat nici o clipă să cânte în sălile umile din târgurile noastre gemând însă de o lume ce-l sorbea din priviri, o lume însetată de muzica lui, care vedea în semen un mesager îndrituit să vorbească umanității despre dureri și bucurii milenare. Mai mult, în vremea de grele încercări a primului război mondial, Enescu s-a întors în țară și s-a pus ca un ostaș credincios la dispoziția acesteia. Cu vioara, cu pana și bagheta a făcut la fel de mult ca și cei care și-au dat sângele în tranșee.

Locuri și amintiri. La Liveni, lângă o sobă din cele vechi, cum se mai găsesc prin satele noastre și azi, o sobă prelungită de un cuptor, se află leagănul în care și-a trecut cele dintâi zile copilul Enescu. O pendulă a încremenit odată cu timpul. Tace și pianul, tac și viorile jucărie, foșnesc doar carii în lemnul bătrân. Jur împrejurul acestei case de țară, cu pridvor din lemn, de unde se poate cuprinde întinderea zării, pământul, copacii freamătă, răspândind aceeași mireasmă de nemărginire care i-a pătruns din copilărie ființa, sălășluind mereu vie în inima sa, trecând înobilată cu acele carate ale marii arte în muzica sa.

Dar câte alte locuri ale acestor ținuturi nu ne aduc aminte de George Enescu? Ca acesta, de pildă. Închipuirea te mână cu hergheliile ei de cai sălbatici, gândurile se duc alergând în buiestru. Ești înclinat să crezi că vei intra într-o criptă, ori vei pași într-un loc unde miroase greu a naftalină și pustiire. Acestea sunt senzațiile ce te încearcă încă înainte de a trece pragul, privind casa severă, cu aerul de fortăreață, ori de biserică din piatră, ascunsă printre brazii de la Cumpătul, la Sinaia. Nimic nu-ți înlesnește să bănuiești simplitatea și rafinamentul dinăuntru, adică cei doi poli între care a pendulat o viață întreagă George Enescu. Totul este ca în timpul șederii lui aici. Nimic parcă nu s-a clintit. Nu-i nici pe departe, nu domnește în acest spațiu o răcoare de criptă, ci o căldură și o lumină blândă, catifelată, de casă unde se viețuiește. O tristețe stăruie în aer, tristețea absenței, a golului. Nu, stăpânii n-au plecat într-o plimbare, nici într-o călătorie obișnuită, ci într-una fără de întoarcere. Mireasma de pustiire există, copleșitoare de la dreptul. Altfel toate sunt la locul lor. Neatinse. Lipsește doar vioara. Cu atât mai bine. „Când privesc cu atenție vioara din cutie, mortul acela roșcat, în micul său sicriu, îmi spun poate cu îngâmfare: « Amice, ești tare drăguț, frumușel, dar ești prea mic.»” Lui Enescu nici nu i-ar fi fost poate pe plac ca vioara lui să fie expusă în acest loc al amintirii. Cântul la acest instrument, în care

atinsese piscurile artei interpretative, fusese o corvoadă a vieții sale, cum se destăinuia în „Amintiri”. „În schimb, scrie în aceleași pagini, ce bucurie mereu reînnoită ori de câte ori mă aflu în fața pianului, care mi-a deschis orizonturi nemărginite.” Pianul a reprezentat bucuria unică a creației, întrupând visul neîntrerupt al genialului izvoditor. Pianul mare, lucios ca o crupă de armăsar pur sânge, aflat la locul lui în salonul casei de la Sinaia împrăștie tăcerea veșniciei. Nu întâmplător îl străjuiesc bătrâne icoane din lemn, zugrăvite de meșteri români, bizantini și ruși.Întregul spațiu respiră sublimitatea simplității. Grăitoare este în această privință odaia austeră ca o chilie de sihastru în care dormea Enescu. Un lăicer din lână aspră, lână țurcană, două paturi din lemn, crivaturi de interior țărănesc cu pereți albi, văruiți cu bidineaua an de an, primăvara, de Paști. Este încăperea permanentei regăsiri de sine. În salon obligațiile sociale, rangul, cereau un anume cadru ceremonios. Aici, în vatra odihnei, compozitorul se întorcea de acolo de unde cu sufletul nu plecase niciodată, acasă, în toposul românesc, zugrăvit prin cuvinte cu răsunet muzical în aceleași „Amintiri”: „Nimic mai felurit decât peisajul țării mele. Priviți lanțul Carpaților și câmpia Moldovei. De o parte munți uriași, văgăuni, pământuri vulcanice. De alta, văi cât cuprind ochii, cascade și acea câmpie greu de descris cui n-a văzut-o niciodată și care, totuși, nu are nimic neobișnuit: lanuri semănate cu orz și porumb, cu fâșii de păduri bătrâne, cu orizont întunecat și sate vechi, care se pierd între mesteceni și sălcii (...) Da, aceasta este cu adevărat imaginea țării mele, pe care am dus-o pretutindeni cu mine.” La Cumpăt în câteva odăi răsună „cântecul amintirii”, și ia chip nostalgia enesciană a pământului românesc. Amiroase a pustiu, dar și a viețuire nestinsă, cea care a fost cândva. Sunt testimonii ale crezurilor unei vieți exemplare, închinată atingerii perfecțiunii prin suferința trudei de fiecare zi, de fiecare clipă.

„Povestea aceasta, își încheie George Enescu rememorările, începe acolo, departe, pe meleagurile Moldovei și se isprăvește în inima Parisului. Pentru a merge din satul în care m-am născut spre marele oraș, unde-mi sfârșesc zilele, am străbătut o cale anevoioasă, străjuită de copaci ce se pierd în zarea îndepărtată. A fost lung, desigur acest drum. Cât de scurt mi s-a părut!”La capătul acestui drum gândurile lui Enescu au călătorit mai mult ca oricând către meleagurile patriei sale. Născut din huma acesteia, marele creator își trăia ultimele ceasuri cum o făcuse o viață, identificându-se cu ci tot ceea ce-i românesc. Răzbate răscolitor și trist această stare de spirit și din scrisoarea pe care George Enescu i-a trimis-o de la Paris, în noiembrie 1953, primului ministru român, dr. Petru Groza:„...De doi ani forțele mele fizice au declinat considerabil și în momentul de față este cu totul peste puterile mele fizice de a întreprinde drumul până acasă. Este dorința mea cea mai statornică de a mă întoarce în țară și sper, cu ajutorul lui Dumnezeu și chiar al doctorilor, va veni și ziua aceasta pe care o doresc și o aștept. Pentru moment, tot ce mi-a rămas ca forță și energie le consacru pentru creațiunile muzicale, cu care am înțeles să slujesc neamul românesc. Vă sunt foarte recunoscător și Domniei Voastre și tuturor acelor care vor să mă revadă din nou în mijlocul a lor noștri și vă rog să mă credeți că nu văd în aceasta decât mărturisirea legăturilor sufletești între Țară și mine, așa cum a fost în de-a lungul întregii mele vieți.”

Enescu simte nevoia să scrie cuvântul țară cu majuscule, deși regula gramaticală nu o cerea. O făcea pentru a exprima mai bine simțirea sa, contopirea cu oamenii și locurile acesteia. Era o legătură atât de profundă: că nimic n-o putea atinge și știrbi cât de puțin. În 1946, în timpul teribilei secete din Moldova, George Enescu a trecut ultima oară pe la Liveni. Imaginea pământurilor părjolate de arșița nemiloasă, a oamenilor suferind de foame l-a impresionat într-atât, că a luat pe loc hotărârea de a întreprinde o serie de concerte de binefacere în America, pentru a obține banii necesari ajutorului țăranilor de la Liveni și Cracalia. Erau, așa-i simțea, suflet în sufletul său, sau cum și el a fost și este de-a pururi suflet în sufletul neamului său.

„Cu pana, vioara și bagheta” George Enescu și-a slujit poporul din rândurile căruia s-a ivit. Harurile hărăzite de Dumnezeu și izvorâte din sipetele poporului român, talentul dăruit au fost înmulțite și au căpătat chipul strălucitor al unei arte ce-a intrat în conștiința lumii. Ca și Mihai Eminescu, George Enescu este oglinda fidelă a sufletului românesc și treapta de sus a spiritualității sale. O treaptă ce atinge piscurile cele înalte ale universalității.

Din cartea “Sanctuarele memoriei”, în curs de apariție la Editura Doxologia

Victoria MILESCU

Zâmbetul ciopârțit

El face curat prin casă
mătură, șterge praful, șterge urmele
captivității, cumpără șampanie
pentru femeia lui nebună
ce colindă prin lume și nu se mai
întoarce
decât bucată cu bucată
e pus să o recunoască
picioarele după solzi
capul după creierul lipsă
mărgelile roșii înfășurate
în jurul gâtului sugrumându-l
le rupe cu ciudă, una câte una
le îngroapă în ghivecele de lut
să înflorească vesele la fereastră.

Porția de trădare în viață

Perdeaua de apă ivoire
desparte, împarte
oameni și fiarele din dotare
așa au construit restaurantul
cu pereți transparenți
el mănâncă, bea
amestecă băuturile, zvonurile
se uită afară prin rama ochelarilor
goală
șiruri de oameni mărșăluiesc
flutură cartoane cu versuri șchioape
caricaturi hilare
ar putea să li se alăture
să strige ceva mai inspirat,
să-i șocheze, să-i electrocuteze
înainte de-a se întuneca
când încep să vâneze bufnițele...

Îndură ce va urma

În paralelipipedul de sticlă
el așteaptă
bea bere, citește ziarul
ea sosește
îi povestește despre
foștii iubiți
părăsiți
după prima noapte de dragoste
el se ridică, iese la o țigară
vorbește cu chelnerița, cu alte femei
ea pune sare, piper
în tequila –
cea mai recentă rană a ei.

Când albul strălucitor ia mințile întunericului

În fiecare din ele
poate fi el
în ceștile goale, în scrumiere, pahare
le speli în chiuvetă
le pui cu gura în jos să spună tot
le lași la uscat
unele mai picură câte un strop
din zâmbetul lui flegmatic
din vocea nazalizată, inconfundabilă
desfrâul cioburilor au dreptul la o
singură moarte
când el aruncă în păsări cu cântece
până dimineată vor fi ca noi
în amintirea nopții triumfului
rațiunii
asupra zăfului vieții...

Final Frontier

Pe contrasens cu placa
proptindu-se-n
automobilul negru
farurile puternice o fixează
ca doi ochi de linx
nu poate fi decât el
la volan
mă recunoaște, mă avertizează
așteaptă răspunsul la întrebarea
supremă
vine spre mine
cu întreaga caroserie
proaspăt vopsită în iubire de la
răsărit la apus
îmbrățișându-mă
cu ficații și creierii eliberați
din șapca ridicată pe frunte.

În cel mai prietenos oraș

Dragul meu
am ajuns cu bine acasă
nu m-a urmărit nimeni
nu mi-a smuls nimeni poșeta
n-am fost violată
iar când am ajuns în fața blocului
mi-a deschis ușa, politicos
un bărbat înalt
îmbrăcat într-un costum negru,
mulat pe trup
spunându-mi că tocmai atunci
ieșise și el din lacul cu lebede.

Sub migdalii înfloriți

Nu strică
puțină dezintoxicare
a fost prea mult dulce
prea mult deliciu de carne și oase
cu măduvă grasă
binevenit fii tu, ger al sufletului
rămas cu mine
ce sănătoasă o cură cu sinceră ură
la sfârșit de mandat erotic
lacrimi naturale, artificiale
găsești la ofertă
în megaplaza terestră
deschisă non stop.

Visând în Samaria

Să dormi în brațele lui
ca între ramurile
calde ale unui copac înflorit
să te trezească
loviturile de topor sonore
cineva, în zori
scuipă zdravăn în palmele aspre
să prindă bine coada toporului
când taie copacul
viguros, bogat și înalt
să facă din trunchiul lui
o cruce și un sicriu.

Nina VICIRIUC

AȘTEPTARE

Aștept să se deschidă fereastra spre
cer
într-un oraș antic asfixiat de țigani
străbătut de grote cu grîu mumificat
zidurile au dispărut furate cărămidă
cu cărămidă
la marginea așezării străvechi ciorile
se lovesc violent de umbra copacilor
zburînd în stoluri deșuchiate spre
nord
să spunem totuși ceva de bine
fără a oferi multe detalii
despre fericirea zilei de azi

soarele zîmbește bonom
lumina reflectă oglinzile lunii de
mai
despărțindu –mă vesel și zgomotos
de tristețea diurnă a înserării
m-așez înțelept la masa tăcerii
aniversînd ospățul galben al toamnei

posibil să fiu moartă și n-am
observat
trecerea-i atît de subtilă
rămîn în fiecare zi tot mai puțină
într-un oraș straniu plin de țigani
și grîu mumificat

TIMPUL...

Cred c-a venit ceasul acela
neașteptat
totuși va rămîne aici o umbră înaltă
locuind ca de obicei în camera
alăturată
unde pendula mare și demodată
rămasă din războiul cumplit dintre
generații
ce va anunța mereu o oră exactă
alta decît cea de la încheietura
fragilă a mîinii tale
fii fără teama umbra e foarte
bine educată
va conduce mașina noastră oriunde
vei dori
ducînd bagajele-n spate fără a fi
apostrofată
ascultînd solitară CD-ul cu second
valtz
fără ați deranja ora de fitness
va deschide ușa de la intrare la fel
de galant
așteptînd cu aceeași nerăbdare cînd
întîrzii
la infinit prin mall-uri
repetînd extrem de atent ritualurile
domestice sau demonice cu care-ai
fost
atîta timp răsfățată
un singur lucru să știi
ea nu te va mai putea iubi
niciodată

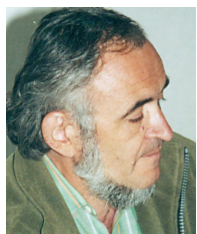
POVESTE CREDIBILĂ

A fost odată o fată cam negricioasă
care nu avea ochi și nici urechi
nu prea avea nici gură
doar capul plin de tot felul
de struguri basme și fluturi
numai din inerție se spunea că e fată
nu vorbea prea des și nici nu respira
despre suflet ce să spunem
era așa ceva ca un ghem ce palpita
mai ales de spaimă
mîini și picioare incredibil de mici
spatele i-a crescut mai tîrziu cînd
toți
bănuiau că are o cocoasă
de fapt mulți ar fi rîs în hohote
dacă ea ar fi existat
n-avea nimic din ce ar fi trebuit să
aibă
de aceea cred că cel mai bine ar fi
să nici nu mai vorbim
pentru că ea oricum
a refuzat de la început
să existe

UITARE

Mama cam uitase să mă nască
întreba cînd și cînd dacă sunt bine
mă cufundam în negura ancestrală
conectat la amintirile vagi ale
strămoșilor
spionam printr-o oglindă concavă
nu sunt încă pregătit !!!
scînceam printre vene
mi-i teamă de lumina nemiloasă a
zilei
e confortabil aici printre lichide
bine bine !
se auzea un glas dimprejur
bătînd asurzitor niște tobe interioare
dar tot trebuie să ieși odată și-odată
frații vecinii copilăria abia te-
așteaptă
să mergeți cîntînd la păscut vise
să-ți vezi și tu odată
chipul unicat în oglindă
dar mama se sfîrșea în
genunchi
secerată de anotimpuri
avortînd într-un tîrziu
un ghem roșu uman
de speranțe

Mihai Sin și ispita romanului total

Într-un articol curajos, vădind o „onestitate informată”, cam rară la criticii noștri, Nedeea Burcă încerca, în *ProSaeculum* (nr. 5-6/2017, pp. 90-96), să deslușească „adevăratele motive” pentru care Mihai Sin, o voce cândva respectată, „atât ca scriitor, cât și ca intelectual public”, este acum îngropat într-o tăcere compactă, după jenante și inflamate exerciții de răstălmăcire și marginalizare. Fără a ignora „problemele de construcție”, reale în cazul prozei lui Sin, autoarea cere, de fapt, o *lectură onestă* și condamnă „dreptul unora de a macula până și puținul care rămăsese curat”, *anulând*, prin zarva „judecătorilor”, în expediții punitive, un om și o operă.

Preocupat, precum puțini, de soarta romanului, ca specie majoră în literatura noastră, Mihai Sin încerca, în *Marea miză* (2003), livrând observații apăsate personale, să propună, de fapt, un aspru rechizitoriu, denunțând „letargia mimetică” și dialogul subaltern cu alte culturi^(*). Informat, bântuit de îngrijorări teribile, desfășurând un polemism tăios, prozatorul invoca muștrător „carența de universal”, inapetența pentru tragic, neasumarea destinului colectiv (ființa națională) etc. Pornind de la aceste constatări, s-ar cuveni să examinăm în ce măsură astfel de reproșuri (întemeiate) capătă o fericită rezolvare în ultimul său roman, apărut postum (*Ispita izbăvirii*, *Nemira*, 2014), sub un titlu propus, pe ultima sută, de editor (Valentin Nicolau) și acceptat imediat, cu încântare, de regretatul autor. Dincolo de unele exagerări, aprecieri hiperbolice vândute „la cald”, Mariana Cristescu, de pildă, văzând în romanul lui Sin „o carte pentru Nobel” sau chiar contabilizând și afirmația editorului V. Nicolau, întinzându-i o mână prietenească și considerându-l pe M. Sin „cel mai important romancier din ultimele decenii”, evident că avem de-a face cu un roman de miză mare. Probabil nefinisat, cu goluri epice și piste abandonate; dar care, salvator, *gândește Lumea*. O lume peste care „Diavolul s-a întins peste măsură”, așezată (neșezată, mai degrabă) sub blestemul deriziunii, a neputinței care „ne seacă”, distrugând gena identitară. Încât, firește, personajele lui Sin (toate) caută *izbăvirea*, încearcă să afle *calea lui Dumnezeu*.

Moralist auster, dezvoltând, psihologizant, o viziune sumbră, Mihai Sin, chiar de la debut (*Așteptând în liniște*, 1973) era interesat de condiția umană și de spectacolul existențial, analizat din unghiul degradării / alienării. Traumele provocate de revelația îmbătrânirii, filmul unei zile de concediu în orașul natal, în firescul ei infinitezimal (cazul lui Achim Brezeanu, în *Viața la o margine de șosea*, 1975) sau o călătorie cu autobuzul, cu un șofer-tiran (*Bate și ți se va deschide*, 1978) aduc în scenă personaje dilematice, în „ceață existențială” (cf. Tania Radu), muncite de întrebări, amânând rezolvarea. Cu un ton neutru, așadar, într-un ritm monoton, sub veghea ochiului impasibil, devoalând o stare de nemulțumire, care – pentru unii vigilenți analiști din epocă – părea „improductivă estetic”. Dar care, sub elan memorativ, în episoade „independente”, creiona terifiantul tablou societal, precum în huliul roman *Schimbarea la față* (1985) „denunțat” prompt în *Scânțea* și „desființat” nu pentru ceea ce deranja cu adevărat, nota N. Burcă, ci din false motive („pornografie”, „vulgaritatea limbajului”). Fiindcă Mihai Sin, un prozator, negreșit, din prima linie valorică și un „realist incurabil”, cum apreciasse, exact, Cornel Moraru, examinează viața la microscop, practică „chirurgia socială”, iubește *incizia*; vrea să pătrundă dincolo

de ceea ce se vede (apropiindu-se, astfel, „de ceva necunoscut”), înțelege că literatura are un rol mediator, aducând *filosofia* în gândirea omului comun. În fine, cunoscând toate cotloanele vieții se împărtășește de la crezul realist, dar vorbește, tocmai pentru a lămuri chestiunea, de un „realism al fiecăruia”, acceptând că respectivul concept – dubios, lax etc. – rămâne interpretabil.

Libertatea cu care a scris *Schimbarea la față*, deviind de la „epicul clasic”, vine să confirme aprecierea. Prozatorul culege întâmplări „dure” fără furii justițiare, urmărește devenirea „sâmburelui de ființă”; blândețea privirii și moliciunea frazei articulează un epic în trepte, acroșând cititorul. Să nu uităm enclavele eseistice, cu tot riscul diluției (asumat), câteodată de un „pitoresc nefuncțional”. Mihai Sin a fost încercat de mirajul *romanului total*. În consecință, digresiunea, rememorarea (ca procedeu predilect, rezonanța evenimentelor conducând la *resemnificare*) aduc în pagină o familie de spirite: observatori taciturni, sensibili, măcinați de frământul lăuntric, ei cunosc (fără forța brebaniană) *metamorfoza*. Acuză însingurarea, degradarea, uzura erotică, abandonul; trag, prin

astfel de incursiuni în cosmosul individului, în spațiul conștiinței, un semnal de alarmă. *Timpul* devine „eroul” acestor proze, anunțând o violență difuză și o amenințare surdă, pânditoare. Mihai Sin se interesează constant de *suflet*, dar nu cade în abisalitate. Gândirea sa este corectă, explorând „metafizica realului”; vrea să pătrundă în acea „altă lume” (o altă realitate) palpând misterul lucrurilor; sesizează fisurile cotidianului, „oboseala psihologică”, reluând și mărunțind întrebările fundamentale. Reabilitează noțiunea de patetic, descoperind lumina interioară. Un veșnic rătăcitor (precum juristul Bredea) călătorește, mânat de neliniști, hăituit, spre sine: află vidul interior și comoția erotică (Valeria). Astfel de pagini, cu unele accente de sarcasm și grotesc, blamând voluptatea răului (contagioasă) ridică o terorizantă întrebare: *Cum trăim?* Ea respiră în toată proza lui M. Sin, scriitor interesat de o „evoluție fastă”, spunea, a *binomului* individ-societate. Important ar fi să nu ne siluim firea. Să ne urmăm drumul fără a abdica. Rețeta e știută: Sin pleacă de la un eveniment *sigur* și recrează, reconstitutiv-inventiv, în rama

plauzibilului, o *proză mnemotehnică*, cum s-a observat.

Categoric, Mihai Sin a iubit *literatura problematică*. Se apleacă, în consecință, asupra unei tipologii (e vorba de înfrânții vieții), pune sub lupă inerția existenței provinciale, fauna însinguraților și a dezamăgiților. Această cazuistică sparge, însă, coaja banalului și invită la o „transcriere problematică”, fără furii justițiare. Între Marele Eveniment și astfel de „schite fumurii” (cf. Eugen Simion) preocupat de *culoarea* vieții de provincie, scriitorul nu ezită; alege, prompt, ca „poet al vieții cotidiene” (cât de exactă o fi eticheta?) această proză de observație, în care foiesc inși culpabili, goliți de voință, ratați, bântuiți de spaime, loviți de indiferența celor din jur. Mereu grav, Sin pătrunde, cu o *acuitate maladivă*, în ascunzișurile oamenilor. Scotocește în ungherele sufletului. Primejdia își arată colții, „mecanismul suferinței” trebuie descifrat. În pofida liniștii epice, a molcomelii aparente, abia înfiorând suprafața textului, adâncurile fierb; prozatorul interoghează *neliniștea*, înfige harponul întrebărilor în carnea epicului. Investighează, deci, condiția umană în realitatea ei imediată. „Iluminările” răstoarnă acest epic „amorf”, propunând o *înălțare* și, anterior, o meditație. Spun *ceva adevărat* despre protagoniști, adâncind sau îmblânzind obsesiile. Promiscuitatea intră în regimul firescului, lumea ne întoarce un chip urât și vulgar, destinul va fi siluit. Ca și eroii săi, Sin este *un vicios al analizei*. Un Octavian Șteflea (de pildă), spirit scormonitor, complicat, pornește „într-o mare călătorie”. Mânați de teama singurătății, de nepotrivirile și eroziunile cuplului, de existența larvară și „bălăceala porcească”, de tirania „micului șef” și abulia turmei, acești eroi voiajează; caută în permanență, călătoresc „spre ceva”. Dar Octavian Șteflea s-ar fi vrut „omul cel mai obșinuit”, înghițit de masa celorlalți, suportând nevroza vieții în comun. În autobuzul ultimei sale călătorii descoperă lumea în mic, o lume invadată de vulgaritate, lașitate și prostie. Autobuzul era chiar lumea, redusă la scară, iar șoferul – stăpânul absolut, discreționar.

Să ne amintim că la debutul lui M. Sin (considerat de unii „ambiguu”), reproșul cu care fusese întâmpinat tânărul prozator viza tocmai *absența temelor*. Or, interesat de lumea noastră „așa cum este”, fără nimb eroic, Sin frecventa temele zise minore. Plonjează în spațiul mediocrității, conștientizează eșecul, înregistrează psihologia senectuții, acuzând mizeriile fiziologicului și povara trecutului. Propune un bilanț, interogația oferind coerență scenariului epic. Fluxul memoriei amestecă timpurile, meditația epică (strunită, vizibil, de un mobil polemic) ajunge la dezeroizare și disociere (voină „a demarca binele de rău”). Respectând condiția gravă a scriitorului, convins că „nu mai e loc pentru iluzii”, Mihai Sin a fost un ins așezat, serios, iubind „medierea filosofică”.

Rame și destin (1989) propunea două nuvele excepționale (ultimele). Or, M. Sin rămâne un mare nuvelist, romanele sale fiind, credem, salbe de nuvele. Încât volumul se așeza în prelungirea problematică a celorlalte cărți. Un Dionisie Baica, cuprins de elanuri târzii, descoperă peisajul cu „o bucurie necunoscută” (v. *Clipa, ca o lamă rece*); este *un urs* în criză, începând să judece; constată că „ni se întâmplă tot timpul ceva, dar n-avem ochi să vedem”. Deșteptarea, trezirea lăuntrică, „viața la țară” sunt nimerite prilejuri de a radiografia convulsiile psihicului, contextul. Lângă cei cu sufletul speriat, oprimat, mișună grobienii, stârniți »

» de furia posesiei. Bun observator, M. Sin are știința concretului, pensează amănuntul, prinde firescul vieții. Nuvela titulară poate fi citită și ca un „război al sexelor”. Dincolo de astfel de asperități, protagoniștii – filosofi de ocazie – se întâlnesc în zarea contemplativă; discută despre „singurătatea eternă” și neasemănarea destinelor, cu indignări patetice (precum domnul Bica) și efuziuni sentimentale, acuză pe *micii faraoni* și „paradisul lor de beton” (garaje, moda cavourilor). Plutește izul degradării, rememorând o vitalitate stinsă. Prozator temeinic, M. Sin evită, de regulă, tezismul. Coboară în firesc cu o „lentoare funerară”, are – am văzut – „prejudicata” realismului, își urmează consecvent repertoriul problematic, temele obsesive. Acuitatea privirii cheamă în sprijin, paradoxal, moliciunea frazei. Arborescența, asociaționismul, tehnica devierilor slujesc intersecției destinelor. „Așteptând în liniște” (cum ne anunța, la debut), fără temperament de luptător, insuficient prețuit, Mihai Sin este frisonat de responsabilitatea scrisului. El rămâne, cu o vorbă acceptată mai de toată lumea, „un analist subțire”, descoperind, cu reverberații nostalgice, *metafizica realului*.^{2*)}

Totuși, ignorat de N. Manolescu în *Istoria sa*, „oarecum debusolat”, s-a spus, după '89, Mihai Sin a devenit un caz controversat, provocând muțenie și „stupefacție”. Pentru Alex Ștefănescu, M. Sin devine, prin dipticul *Quo vadis, Domine?* (1993, 1996), un „avocat al cauzei Securității”, glorificând-o. Adevărul e că Sin, refuzând maniheismul primitiv, revigorat cu ferocitate, încerca să judece nu doar în alb și negru. Acuzat pentru factura propagandistică a noilor romane (desigur, „de idei”) sau pentru „fantezia politică” pe care o ilustrau eseist-divagant, Sin a fost privit cu circumspecție. Un Dominic Vanga, inginer, „ales” de colonelul Coldea (care îi citise câteva eseuri studentești) pentru „I.Q-ul” său, intră pe lista complotiștilor, pregătind, în „buncărașul” cu oameni de valoare, *epoca postCeașescu*. La „Reședință”, prin meditație colectivă, polifonică (anunțând parlamentarismul), *echipa*, sub oblăduirea acelei facțiuni securistice, se pregătește vădind responsabilitate pentru soarta României, încercând a evita – sub spectrul neverosimilului, să recunoaștem – impostoriada. Încât, aparent „uitat”, bântuit de obsesii și spaime, într-o singurătate agresivă, pierzându-și răbdarea, Dominic Vanga va fi adus de Murza în București (în 22 decembrie, Piața Palatului), invitat „să se năpustească spre intrare”, salvând rețeta conspiraționismului și „un anume tip de elită”. Care se va deda la *Marele Jaf* al capitalizării României, reciclând „curvele de partid și de Stat” / „haita numită Partid”. Și alții, constatase Mihai Iovănel, au încercat o „valorificare conspiraționistă” a temei, preocupați de *imaginea Securității* (v. Mirela Roznoveanu, Francisc Munteanu), sub seducția unei societăți oculte, atotputernică, un mit de circulație, confecționat și răspândit chiar de aparatul de represiune (cf. Ruxandra Cesereanu). În fond, prin vocea maiorului Rotaru, Dominic e avertizat asupra celor care „fac jocurile” și care dețin *controlul asupra situației*.

Ispita izbăvirii continuă subiectul. Sub *Marea Oculă*, „Românica” e aruncată, prin lucrarea Diavolului, pe Calea Pierzaniei (distrugere, maculare), trezind reacția celor ce aleg calea pocăinței. Demarând greoi, sub pretextul unui voiaj în căutarea rubedeniilor, plecate demult în „țara dream-ului”, romanul pune în discuție soarta comunităților românești, în disoluție, topite în „magma americană”. Bucureșteanul Mike, deja simțindu-se american și soția sa Ioana, lansând diatribe la adresa bucătăriei fast-food, îl însoțesc pe Vicențiu Tudan în călătoria spre orașul Glassport, în căutarea mormintelor Rozetei Opriș, mistuită de „dorul de casă” și a lui Sam, un „foachi”, cel care „fusesse român”. Intră în scenă bătrânul domn George Corun („born in USA”), un bărbat falnic,

atras de baschet (fusesse *coach*), nu de demonul politiciei, precum ambițiosul său frate, ajuns primar cu sprijinul comunității poloneze. George, cetățean onest, „redescoperă” limba și lumea de acasă. Fiindcă, într-o lungă spovedanie, va mărturisi că „cealaltă jumătate e Dincolo”. Când va veni în țară, bucurându-se – ca de un „ultim dar” – de întâlnirea cu învățătoarea Mădălina Albotif, va recunoaște că iubește România tainică (țara părinților), trăind, de fapt, *două vieți*. Politicos, chiar protocolar, „cap de matematician”, George deplânge destinul românesc și alterarea fibrei, despărțirea de obiectele „sacre”, definindu-ne ființa identitară, amenințată. O *temă*, să recunoaștem, de care fug mulți și pe care Mihai Sin o atacă frontal prin vocea lui George, cel care – spune Mike – „idealizează sărmana Românie”. Dar „prieteni români” au apărut târziu în viața domnului Corun. Pentru George, sfârșitul e aproape și fostul *coach*, în lupta cu timpul, își poartă singurătatea, încercând *să spună ceva* poporului român, sub „asediu”, apăsător de etichete infame.

Părăsind brusc această pistă, M. Sin ne propune alt fir epic. Apare prezicătorul Ionică Pascu-„nebunu”, fost medicinist, bucurându-se de faima Vindecătorului, ucis de ireversibilul Petre, cel care primise „porunca” (știută de Ionică) de a scăpa lumea de un „politic”. S-ar părea că Sin pierde controlul narațiunii. În fapt, stufosul roman, simetrizabil, trebuie citit „în oglindă”, identificând o mulțime de similitudini și paralelisme. Fiindcă și George, de pildă, știa că va fi ucis de un nebun, dispărând, astfel, *un om mare* (recunoaște Tom), chiar dacă nu antrenase în NBA.

În fine, ne întâlnim – pe un alt palier românesc – cu un fost mare gazetar, de strălucire meteorică, care, fugind de lume, devine un cerșetor „demn”, însoțit de un prieten canin (Rex), ducând o existență subterană. Prilej de a asculta, ca „duhovnic captiv”, și confesiunea unui inginer mecanic (director), doritor a căuta o ieșire prin „golirea de reziduuri” (episodul Relu Porumb, asaltul *prădătorilor*, un posibil manual sexologic etc.). Adică repetate deraieri epice, pentru ca, finalmente, sub o altă identitate, marele jurnalist-boschetar (devenit Ion Iancu), „decăzut din drepturi”, să se reîntoarcă la viața „de altădată”. E atras de ambițiosul proiect al unui cercetător, gândind împreună la viitorul României. Și constatând, intrând în *rețea*, neputința Invididului în fața Sistemului. Întrebându-se dacă experiența sa („alunecând în jos” pentru a palpa Adevărul) meritase sacrificiul.

Să observăm că eseismul lui Mihai Sin, mereu problematizant, se planetarizează. El invocă violul istoric, prin bolșevizare, dar și Noua Dictatură, într-o lume gândită ocult, nu condusă „la vedere”. Sunt pagini catifelat-poetice (sentimentul miracolului feminin, o dimineată de august, „actul divin” al împreunării) lângă cele care inventariază ipostazele Răului: ordine venite „din înalțuri”, „bijuteria” cu drepturile omului, lucrarea Diavolului etc. Sau: o Românie comunizată, cu destin deturnat și „lumea paralelă” a tinerilor, ca teritoriu de cucerit; un proiect generos (secret și inutil, de fapt), aducând corecții democrațiilor Occidentale, cum și-au propus cei doi, fără șansa continuității și a izbăvirii; un amestec perfid de bine și rău sub tăvălugul globalizării, în care „diavolii veniseră cu treburi pe pământ”, trăgând sforile politicii în raportul național / suprastatal, fără anticorpi la îndemână; exaltarea unor savanți, fără acces la Marile Taine; și, în fine, *gândul ispășirii*, niciodată încolțit în mintea marilor

ticăloși. Pentru a se reîntoarce, în finalul romanului, la tema obsesivă, cea a timpului devorator. Un Vicențiu, la hotel, împresurat de îndoieli și vise „grele”, „galopa spre bătrânețe”. Prin jocul sorții, putem citi *Ispita izbăvirii* ca o carte testamentară a unui important și neliniștit prozator, chinuit de întrebări, ispitit de himera romanului total.

Totuși, vocația lui Mihai Sin, credem, a fost *proza scurtă*, acele *short-stories* dezvoltând, cu pasiune obsesivă, într-un stil transparent, impersonal, chiar „voit alb” (cf. Monica Lovinescu) teme recurente, prinse în țesătura micilor evenimente, inventariate scrupulos de Dan Culcer: bătrânețea, oboseala, blazarea, eșecul, frica, agresivitatea, revolta, teama de risc, moartea etc., adică înfășurând, sub cupola timpului „uleios”, sufocant, tocmai „cotidianul grotesc și tragic” (v. *Vatra*, nr. 9/1978). În fapt, personajele lui Sin se apără de impertinența vitală, gregară, a celor din jur printr-un „mod dureros de a percepe viața”. Firesc, prozele sale, denunțând „voracitatea indiferentă a obișnuinței”, chiar dacă nu beneficiază de o „gâfăire a frazei” (tragismul difuz ar fi

fost sprijinit stilistic), cum, repetat, i s-a cerut, nu procură o lectură comodă, ci provoacă, dimpotrivă, o mare „neliniște morală” (cf. Dan Culcer).

Înlăturat de la *Vatra* sub hilara acuzație de „nomenclaturist”^{3*)}, retras într-o tăcere meditativă, izolat, marginalizat, „exclus”, Mihai Sin încercase, în anii postdecembriști, să descâlcescă ițele unei societăți confuze, „încifrate”, având ca *supratemă* „lupta individului cu Sistemul” (cf. Ion Simuț). O luptă inegală, desigur, cu un învingător previzibil – Sistemul, obligând, însă, la redescoperirea unui important prozator, căzut într-o nemerită eclipsă.

1 *) Cum „avem puține cărți ale prozatorilor înșiși despre proza contemporană”, nota Ion Simuț (v. *Proza marilor mize*, în *Simptomele actualității literare*, Biblioteca revistei *Familia*, Oradea, 2007, p. 249), analiza lui Sin, identificând „virtuțile și carențele epicii actuale”, muta discuția, dincolo de scriitură, „în domeniul viziunii” (p. 255), al asumării marilor teme.

2 *) Curios ni se pare că pledând, cu ani în urmă, pentru *existența cotidiană*, cum suna titlul unui articol din *România literară*, Alex Ștefănescu, deprecind oarecum categoria romanului politic, părea convins că n-ar trebui să lăsăm în sarcina urmașilor „reprezentarea propriei noastre epoci”. Monica Lovinescu amenda această opinie, notând că experiența totalitară, cenzurativă, de „o neagră originalitate”, nu îngăduise a se spune totul, încât *arheologii viitorului*, bazându-se doar pe *realismul cotidian*, n-aveau cum reconstitui / „reînsufleți” imaginea autentic-terifiantă a unei epoci (v. Monica Lovinescu, *Posteritatea contemporană / Unde scurte*, III, Editura Humanitas, 1994, p. 200).

3 *) Dan Culcer corectează această versiune (folclorizantă), notând că Sin, sensibil, măhnit de atacurile care au însoțit primul volum din dipticul *Quo vadis, Domine?*, provocându-i o mare amărăciune, s-a retras în diplomație (atașat cultural în Israel, în 1992) după un intermezzo directorial la *Albatros* (1990-1991), apoi liber profesionist și, din 1999, cadru didactic la Universitatea de Artă din Târgu Mureș, nedorind a se mai întoarce la revistă. Concluzia lui Dan Culcer, formulată pe blog, merită transcrisă: „E de mirare că acum, în 2017, când se știe că ipoteza lui Sin este confirmată istoric, chiar dacă nu fusesse destul de bine argumentată epic, criticii (Alex. Ștefănescu etc.) care au folosit toroianul politic al procesului de intenții, nu au demnitatea de a-și recunoaște eroarea și reaua voință.” Față de relatarea „idealizantă” privind atmosfera redacțională propusă de N. Băciut, Dan Culcer (v. *Cenzură și ideologie în comunismul real*, Editura Argonaut, 2017), „amănunțind” comportamentul și teoriile lui Sin, constata că *Vatra* „nu este lucrarea sa” (p. 834). Cu „prejudecăți șovine” (p. 835), ispitit de carierism (fiind și secretar al organizației PCR), Mihai Sin, deși l-a susținut pe Cornel Moraru pentru a veni la *Vatra*, a orchestrat și „acțiunea de sabordare” (p. 827), visând la șefia revistei (pe care, credem, o și merita).

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Că tot sînt pe-trecute sărbătorile. Filogenie vs. Ontogenie. Diviziunea muncii o avem în gene, pentru viziunea muncii însă, la rețetă trebuie adăugat ceva geniu, măcar așa, un vîrf de cuțit. Îndelung răsucit! P.S. Evident, există și căi foarte la îndemînă, de toată mîna, mundane, curățite de „zgură” metafizică. Se privește fluturașul de salariu contre-jour și viziunea se iscă instant! Gen „Perspectiva muntelui în zăpadă/ văzută prin aripile străvezii/ ale unei muște pe geam” (Allen Ginsberg).

* „Cam pe la zece beri se face noapte.” (Lobo Antunes). O, cită cheltuială, cît efort! Dacă se ia CTP-ul sau orice alt mijloc grăitor de influență în masă, noaptea vine ca o știre pe prompter. Iese din pămînt, din piatră seacă, s-o tai cu cuțitul. Prestigiu și virtuozitate, pînă la prestidigitatie. Curat iluzionism, bașca înstelat. Și, a propos, cum e corect, televiziuni de știri cu acoperire națională sau tele-oștiri sub acoperire națională?

* Apocalypso facto... barbarii înțoliți pe puncte cardinale, barbarii spilcuiți, barbarii tehnocrați, barbarii în armuri procedurale, barbarii reîncărcabili, barbarii interșan(ta)jabili!

* Singurul drept garantat pentru fiecare rămîne, pînă la urmă, dreptul la ficțiune. Căci, fiecare dintre noi, prin naștere, dobîndește aprioric dreptul de a avea un trecut.

* Într-o lume care mă învață tot mai mult să tac, realitatea de teren pare tot mai apăsător ficțiune de teren. Ori, poate așa

se înfățișează, de la o vreme, totul, privit prin lentila anamorfotică a experienței subiective. Dimineată, l-am observat pe Gogu în curtea școlii, pentru el un fel de sufragerie sui generis, multifuncțională, făcîndu-și masaj dorsal, frecîndu-se de o tuia. Tutuindu-se cu o tuia, într-o limbă ce ne scapă dintotdeauna. Am mai zăbovit ceva și l-am urmărit de pe trotuar, cum își îngropa, tacticos și metodic, în cămăruțele sale artisanale tainice o parte din tain, printre tufe, undeva în dreapta intrării frontale, acolo unde pe 15 septembrie 1969, mă fotografiam alături de mama, în prima mea zi de școală. În fotografia aceea Gogu nu apărea, astăzi, cel care nu apare sînt eu. Gogu e un nostalgic, poartă cravată roșie și acum, la peste 16 ani, eu am renunțat la ea de mai bine de 40 și cred că n-am mai purtat nici un fel de cravată de la ziua nunții, nu le suport...de nicio culoare! Ce reconfortant trebuie să fie ca unele valori să-ți rămînă străine, cea a timpului, să zicem. În schimb, să vorbești, împletit în arcane digitale, într-unul din eco...ăstaa...servosistemele Digitaliei, cum e fcbk-ul, despre un ciine al străzii și un copac?! Doamne, unde am ajuns, unde sîntem? Nicăieri, bineînțeles. Noi, cei ce șerpuim în tăcere, ca și cum am descrie rotocoale pe zidul morții, pe o linie nevăzută. Unde pașii îmbătrînesc, apropiindu-se sau îndepărtîndu-se, pînă se fac nevăzuți. Linia anduranței în formă continuată, zisă și linia moartă. (Bacău, 4 ianuarie 2020)

* Tocmai ce am primit-o, cartea lui Emil Niculescu, „Confinium” (Editura Societatea Scriitorilor Militari, București, 2019), am deschis cartea și plutesc, cînd în șpagat, cînd în balans, pe o foiță de țigară, care-nevește în avans amare mări de scrum... Mă grăbesc să împărtășesc ceva din bucuria și savoarea tămăduitoare a lecturii. Ave, scormonitor în înțelesuri și orfevru de eresuri, cu fibra - ‘nainte de școala - deșertăciunii, purtîndu-i cu sarcastică grație panașul, totuna cu stigma, zăbavnic fără sațiu prin intersecții nesemaforizate ale firii, tălmăcitor de azimuturi dolorice și freatice abisuri, dar și de zăriști celeste întrezărite-n ochi neomenești, ave, poete, cu liberă și adîncă simțire maidaneză a împrejurărilor și împrejurimilor, ție și prietenilor noștri comuni...precum tristețea, așijderea ciinele...

* „Poemul care ar putea fi înțeles (doar dacă cerul s-ar deschide, clipind ușor și des)”...sau cu ce te alegi

după ce ai hălăduit alături de tată, fie-i țărîna ușoară, peripatetizînd printre cuartaluri, ca și cum ai trece în revistă epavele unor vechi vise, o flotă și ele, în fond (ianuarie 2002, aceleași cifre în altă ordine, aceeași dezordine)...

* Talerele balanței. Punctele de fugă ale ascezei. Perspective în studiu. Dependențe în racursi. Între a răsfoi cărți și a răsfoi străzi. Și cărțile așteaptă, așteaptă și cîinii, doar că viața celor din urmă e mult mai scurtă. Gps-ul oscilează pînă dă-n fibrilații. E fait accompli, cvasi-oficial deja, bateriile mele nu mai sînt lecturile, ci cîinii. Mutatis mutandis. Numiți asta mesmerism sau altcumva, eu îi spun magnetism al corelativului subiectiv și mă apropiu, astfel, și de poezie, căci ea e în și între toate ale vieții, le subîntinde, arheu. Pe rafturi, se îmbulzesc cărți, cît să întind mîna, suflul și gîndul sînt însă mai rapide cînd în față stau țintele inimii, nu doar tainele ei, pentru ele distanțele sînt un nonsens abstract. În fond, totul se rezumă la o chestie de analiză comparată a vitezelor. Îmi închipui că poate

măcar un anume domn Funeriu, ex-ministru, subtil și peste poate de dezinvolt (p)artizan de scenarii biomecanice și cinematic-somatice pentru înalte comandamente (nici o legătură cu cele de film!), știe de ce, deși nu mi-e prieten și bănuiesc că nici nu și-ar dori. Haloimis, neică, mutatis mutandis bis! P.S. Iar, atunci cînd, totuși, cărțile sînt orașe pe care le străbat, cu străzi pe

care (mă) trec, singur sau însoțit și case în care locuiesc o vreme sau doar intru, privirile cîinilor sînt cerul. Bolta înstelată, lumina. Și dacă străzile sînt fraze într-o carte a vieții, cîinii sînt printre metaforele cele mai vii, uneori, alteori, semne de punctuație, fără de care orice frază ar fi o etuvă sufocantă...

* „Dați-mi, vă rog, cursul de „Petrul” a lu’ Pier Paolo Pasolini...cuprinde și gazele naturale, da?”... „Dacă a emanat, e incluse și ele! Da’ să știți că și alea de savană tot naturale sînt!”

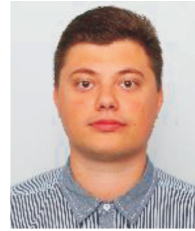
* Zilele astea (prin „amabilitatea” lu’ Papură Vodafone!), cu prilejul unor resetări, am fost nevoit să-mi reintroduc numerele de telefon în arhivă. Și mă uitam cum assemblează hazardul lucrurile, cum le adună, le strînge sub acolade grăitoare, asemenea unor constelații, ale căror semnificații pot fi teme de lucru, pentru cei cu fibra grațuității, adică a acelor halucinații cu adn-ul deșertăciunii. Lista mea începe cu un medic veterinar și sfîrșește cu un boschetar iubitor de cîini. N-aș îndrăzni să îndrept degetul spre cel care, dintre ei, e mai important pentru cîini. Nu risc ierarhii, e loc pentru mult mai mulți decît, îndeobște, se crede, cel puțin de la Pilat din Pont, ar trebui să știm asta. Între alpha și omega, panorama lumii, diapazonul deriziunii, condensate într-un indice de nume(re). Cuprinzător, nu? Nu vreau să mă gîndesc cum ar fi dacă și cîinii ar deține telefoane sau zgărzi emițătoare. Dar nu sînt specie periclitată. Nu mai mult decît noi.

* Ce ți-e și cu gimnastica de cameră, rigorile ei, aproape cazon, chichițele ei, vag heraldice...de mai bine de un an, să fie chiar unu’ juma’, extensorului meu i s-a știrbit integritatea, i-a plesnit o coardă. Fie „instrumentistul” a aplicat un tratament barbar mijlocului de producție, fie rezistența materialelor, bat-o vina, și-a trădat limitele, nu știi cînd curba de histerezis devine curbă de sacrificiu! Deunăzi, i-a mai cedat una, or, eu nu sînt vreun Paganini, as al scamatoriilor diablerești, într-atît de virtuos încît să interpretez la o singură coardă, fie ea și de extensor, așa că l-am reevaluat și am considerat că a atins pragul dezactivării, recte, am decis să-l evacuez din orchestra (prea)matinală, ceea ce implică și modificarea partiturii pînă la achiziționarea unui exemplar nou. Pînă și cei patru apostoli au fost trei, Luca și Matei...

Flavius PARASCHIV

cartea străină

Pandemia lui Crichton

Michael Crichton (1942-2008) a fost un autor și producător de filme american, apreciat mai ales pentru modul convingător în care și-a construit volumele, îmbinînd noțiuni din domeniul medical cu elemente științifice și tehnologice. Autorul este cunoscut, printre multe altele, pentru franciza *Jurassic Park*, romanele *Germenul Andromeda* (1969) și *Sfera* (1987). În domeniul cinematografiei, Crichton s-a remarcat pentru regizarea unor filme SF care au fost apreciate la momentul apariției: *Coma* (1978), *Looker* (1981) sau *Runaway* (1984).

Germenul Andromeda a fost tradus prima dată în România în 1976 la Editura Univers, iar anul acesta a primit o bine meritată reeditare la Editura Paladin. Ca multe alte lucrări semnate de prozatorul american, și romanul în discuție a fost ecranizat. Prima reprezentare cinematografică a fost lansată în 1971 sub regia lui Robert Wise, iar în 2008 a apărut și o miniserie TV, produsă de Ridley și Tony Scott.

Așa cum am discutat și într-un alt text acum câteva numere, există de mulți ani în literatura americană tendința de a publica volume care să permită ecranizări rapide și care să atragă cât mai mult publicul.

Romanul are o intrigă simplă și urmărește eforturile unei echipe speciale din cadrul guvernului american de a înțelege și de a opri răspîndirea unui virus de origine extraterestră. Totul începe atunci cînd într-un oraș mic din zona Piedmont (Arizona) se prăbușește un satelit, iar la scurt timp populația așezării omeneste moare în condiții suspecte. Cu toate acestea, medicii găsesc doi supraviețuitori: un prunc de 2 luni și un vîrstnic alcoolic, cu numeroase probleme de sănătate. Atunci cînd primii specialiști declară faptul că incidentul este cauzat de un virus venit din afara planetei, declanșează un protocol secret, iar această directivă presupune distrugerea oricărui microorganism extraterestru care amenință civilizația umană.

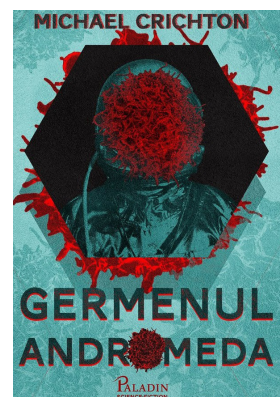
Satelitul și cei doi supraviețuitori sunt transportați într-un laborator subteran secret, alcătuit din mai multe niveluri, fiecare cu un sistem propriu de dezinfectare. Într-un final, personajele descoperă modul în care acționează virusul asupra corpului uman, iar romanul, deși nu se încheie într-un mod clar, oferă totuși o posibilitate de continuare.

Secvențele narative sunt subțiri, iar ceea ce rămîne este doza mare de mister pe care autorul reușește s-o clădească cu instrumentele literaturii. Personajele sunt plate, lipsite de complexitate și acționează doar în funcție de profesiile atribuite (Jeremy Stone este, de exemplu, specialist în bacteriologie, Hall este chirurg, Peter Leavitt este microbiologist etc.).

Ce rămîne, așadar, din această lucrare de ficțiune? Combinînd convingător domeniul științific cu mecanismele ficțiunii, Crichton reușește să ofere cititorului un roman plin de suspans, structurat astfel încît să construiască sistematic o atmosferă încordată.

Aceste aspect este și mai evident în filmul din 1971, în care muzica și jocul actorilor au dus o simplă aventură SF la cote destul de înalte. Începînd cu decesul cetățenilor din orașul din Arizona și terminînd cu investigațiile efectuate de protagoniștii romanului pe cei doi supraviețuitori, totul în film pare ordonat și echilibrat astfel încît să ofere o viziune inteligentă despre o posibilă catastrofă mondială. Există constant un sentiment de groază, cauzat atît de necunoscutul și ciudatul microorganism, cît și de modul teribil în care acesta acționează.

Stilul romanului a făcut apreciat și nu întîmplător formula a fost replicată de nenumărate ori. Trebuie menționate, de exemplu, romanele din seriile *Carbon Modificat* și *Dosarele Themis*, care au reușit să construiască lumii SF pe urmele „rețetei” (desigur, cu modificările aferente) din *Germenul Andromeda*.

Sorina BĂLĂNESCU

Erezia creatorului de lumi - Evgheni Zamiatin

Temperamental, viitorul scriitor are vînă de aventurier – el caută frisonul primejdiei, atunci cînd riscul merită a fi asumat, în slujba unei cauze altruiste. Evgheni Zamiatin nu putea rămîne indiferent la întîmplările sîngeroase, antimonarhice, ale începutului de secol XX, iar răsplata pentru acțiunile subversive în care se angajează nu întîrzie. Viitorul inginer proiectant de spărgătoare de gheață, exclus de la Facultatea de construcții navale a Institutului Politehnic petersburghez, este arestat, va fi apoi expulzat, ca element periculos, în provincia de unde descinsese în capitala Imperiului, în anul 1903. Urmează o deportare, pe motiv că insurgentul nu respectă restricțiile și rămîne să locuiască la Petersburg. O amnistie politică îl repune în drepturile civile, în 1913, și, pentru calitățile sale profesionale va fi trimis în Anglia, ca supevizor al construcției primelor spărgătoare de gheață rusești pe șantierele din Newcastle. Nutrite din atmosfera și spiritul ironic al prozelor lui O Henry, după doi ani de ședere în Anglia, din familiarizarea cu establishmentul englezesc se plămădește nuvela *Insularii* (1917). Este prima, temerară, întrupare în proză a unui motiv crucial pentru scriitorul rus: efectele devastatoare ale mașinismului, insinuat în mentalitatea și comportamentul de automate prea puțin gînditoare ale onorabililor cetățeni, cînd mecanizarea face casă bună cu prostia – de unde și indignarea cititorilor trăitori pe insula britanică. Ironia ficțiunii ar rămîne în umbra modelului englezesc, de n-ar interveni sfîrșitul de respirație grăbită, neliniștitoare, a finalului tragic, tratat în cheie grotescă, situație care rimează izbitor cu execuția pe eșafod a personajului din povestirea lui Vladimir Nabokov, *Invitație la supliciu*. (În traducerea valoroasă a Liviei Cotorcea, cele două proze apăreau, în 1993, în volumul antologic, intitulat *Biciul lui Dumnezeu*. Ulterior, în aceeași traducere, romanul lui Nabokov apărea la Editura Polirom sub titlul *Invitație la eșafod*).

Primejdia dezumanizării prin conformism stupid și acceptarea fără crîcnire a normelor impuse de autorități vor constitui miezul romanului de anticipație *Noi*, deschizător de drumuri în literatura distopică a secolului XX. În *Insularii*, mulțumirea de sine a pastorului care, își programează cu precizie de automat, acțiunile (trecute într-un orar-calendar minuțios și ireversibil), ba îi obligă pe toți concetățenii săi să procedeze aidoma, capătă o motivare idilică: programul riguros le asigură fericirea tuturor celor care îl urmează întocmai. Ulterior, Zamiatin va edita traduceri din Jack London, H. G. Wells (după ce îi citește atent cele peste 50 de romane S. F.), din Jerome K. Jerome (*New Utopia* acestuia fusese tipărită în traducere încă din 1891), pe care îi simte afini în cultivarea genului anti-utopie.

În patrie, Zamiatin se întoarce grăbit, în februarie 1917, să vadă cu ochii lui și să participe la căderea monarhiei absolute și la făurirea societății noi. Își dorește o revoluție socială de amploare mesianică, menită să devină o revoluție cosmică, primenitoare de moravuri, răsturnătoare de supunere stupidă, artele – să se umple de spiritul nemaiîntîlnit al spiritualității care să dea un nou sens trăirii artistice. Numai că luptele fratricide, teroarea din anii comunismului de război, crimele gratuite îi răsfoarnă vizionarului credința în posibilitatea unei asemenea emancipări a omului. Peste două milenii, după un război de două sute de ani, specia umană va supraviețui, atent dirijată de Marele Binefăcător, ajutat de o armată de supraveghetori, în cadrele Statul Mondial Unic. Învîgătorii au cu se se mîndri: ei au reușit să ducă la capăt experimentul unic pe glob al inducerii stării de fericire, cu sau fără acordul oamenilor pe care îi conduc. Rezultatul: *homo erectus* a devenit un număr, ca cel după care se recunosc pușcăriași în orice loc de detenție. Pașii următori se vor concentra pe extinderea stării de fericire asupra locuitorilor altor planete, personajul care notează în crîmpeie de jurnal întîmplările este Constructorul navei Integral, care va transporta în lumi învecinate ”înfiericirea” nevoită. Scrierea lui Zamiatin va avea un ecou nebănuț de autor; pentru marii autori de distopii din secolul XX, *Noi* este cartea de căpătîi. În această ordine de idei, Kurt Vonnegut (cu *Pianul mecanic*) va exclama amuzat: ”Am folosit cu mult entuziasm acțiunea cărții *Minunata lume nouă* (de Aldous Huxley), a cărei acțiune a folosit cu mult entuziam cartea lui Evgheni Zamiatin *Noi*”. Cu nu mai puțin entuziasm putea fi pus alături romanul 1984 al lui George Orwell.

Cum era și firesc, lectura manuscrisului din 1920 nu a binedispus autoritățile care i-au refuzat publicarea. În regim de urgență, *Noi* s-a tradus în franceză și cehă, iar versiunea originală a fost publicată la o editură a emigranților ruși. din America, în timp ce, în patria autorului, romanul a apărut în... 1988. Este de la sine înțeles că tipărirea peste hotare n-a fost un prilej de bucurie pentru cenzori și politrucci culturali, care au descifrat în opera dizidentului imaginea globală a societății comuniste. Șicanele confrăților de breaslă împotriva scriitorului anticomunist se vor înmulți, pe măsură ce Zamiatin își publică articolele de teorie și estetică literară, care, în intenția prozatorului, trebuie să modeleze gustul pentru frumos al publicului larg și, în mod special, al veleitarilor, adunați, ca ciupercile după ploaie, în grupările autonumiților scriitori proletari și scriitori-tărăni. Zamiatin se simte moralmente obligat să-i lumineze pe tinerii care bat la ușa literaturii și să-i descurajeze pe grafomani și semianalfabeți. Astfel, citește sute și sute de

opuscule, le comentează cu acribie, dăruire și obiectivitate, trage concluzii pentru viitorul acelor autori, le oferă modele de analiză, sugestii de lectură. Descoperă tendințe și direcții și; din analizele lui Zamiatin prinde contur o teorie a prozei moderne, pornind de la situația momentului literar – proza rusă contemporană. Uimitoare, rafinate intuiții se pun în mișcare spre folosul adevăratelor minți creatoare. O întrebare se ivește firesc: unde se plasează teoreticianul și criticul față de propriile proze, în toată această încrengătură de nume și lucrări? Și o alta: are Zamiatin conștiința propriei valori ori rămîne în umbra multelor nume examinate critic? Pe sine, ca autorul romanului *Noi*, se așează, cuminte, cu drepturi egale, în seria cercului ”Fraților Serapion”, alături de romanele *Aelita* lui Aleksei Tolstoi și de *Neobișnuitele aventuri ale lui Julio Jurenito* lui Ilia Ehrenburg cînd, de fapt, scriitorul este inseriabil! Fără falsă îngăduință dă recomandări unora dintre aspiranții la statutul de literați. Peste cîțiva ani, cînd unii dintre scriitorii vizați vor deveni lideri (v. Libedinski) ai sistemului literar sovietic, exegetul va fi răsplătit cu interdicția dreptului de semnătură, sancțiune echivalentă cu moartea civilă.

Nu cedează moral, își păstrează dreptul la demnitate (chiar) și atunci cînd, constrîns de nevoi, îi adresează o scrisoare lui I. V. Stalin, și, în acea scrisoare *cere*, nu imploră, avizul de a pleca în străinătate, deoarece confrății îl condamnă la nepublicare. Răspunsul pozitiv va veni peste mai multe luni, la intervenția pe lîngă șeful statului, a lui Maxim Gorki, admirator al artei lui Zamiatin. Acesta din urmă părăsește pentru totdeauna Rusia sovietică, în 1931; va muri la Paris, într-o sărăcie lucie, șase ani mai tîrziu.

Respingerea ironică, grotesc-tragică în finalul *Insularilor*, a conformismului stupid, formă clasică de entropie, se perpetuează tematic în romanul (rămas neterminat?) *Biciul lui Dumnezeu* (1928-1929), reținut de Livia Cotorcea în volumul antologic de proze zamiatiniene. Este o scriere emblemă a preocupării obsesive a elitei culturale pentru epocile de răscruce, cînd se ciocnesc două lumi aparent de neîmpăcat: pe de o parte, starea de entropie, ceea ce înseamnă dezordine, decădere, impredictibilitate a Imperiului Roman de Apus („Europa era în agitație, neliniștea plutea în aer, și oamenii o inspirau odată cu aerul”, anunță povestitorul). Într-un plan mai cuprinzător, cosmic, entropia semnifică somnolența spiritului, mulțumirea de sine, conformarea fără crîcnire la normă. De cealaltă parte, barbaria triumfătoare, irumperea energică, primenitoare, a neamului hunic (scitic), întrupat în figura mitică a tînarului Atila. Ambiguu ca fascinație, Atila, cel supranumit Biciul lui Dumnezeu, purtător de pedeapsă nimicitoare pentru păcatul complacerii în apatie, desfătare, nepuțință, poartă cu sine starea de sălbăticie, de barbarie și cruzime, știută fiind atracția unei părți elevate a inteligenței ruse pentru ideea de scitism. Poporul hun (neamul scitic) să fie perceput ca spirit tînr, proaspăt, nealterat de prejudecăți, gata să-și impună

Occidentului civilizat puterea răvășitoare, producătoare de energie purificatoare. Fraza de sfîrșit rezumă potrivit starea de spirit a învinșilor, gata să-și asume destinul: ”Căci brațele ne sunt acum ca ale bătrînilor care și-au pierdut vloga, și alte popoare țin soarta noastră în mîinile lor”, constată mîhnit tînarul Priscus, cronicarul decăderii romane.

Două povestiri elaborate în anii de cotitură a comunismului spre barbaria înfiericirii forțate – *Peștera* (1929) și *Inundația* (1930) întregesc imaginea în selecția românească a unui prozator mare, neîntrecut în arta prozei construite după regulile poeziei. Sunt spuneri în manieră mitică despre o vreme a barbariei triumfătoare, egalizatoare întru mizerie, spuneri încredințate unor povestitori care îmbină firescul vorbirii cu expresivitatea basmului, a legendei și a cîntecului popular în mitul eliberator de constrîngerile diurne. Atributele *Skazului*, specie narativă distinctă, acordă materia tragică a temei cu tratarea în cheie mitică, în așa fel, încît formele învelișului

de realitate crudă rimează neașteptat cu imagini de realitate profundă, impreturbabilă în amenințările lor pentru bieții oameni. Tipul acesta de plămuire nuvelistică nu este la îndemîna oricărui autor de ficțiune, deplasarea planurilor narative, dinamismul, simumltaneitatea, ca și eliminarea focalizării pe un punct central al acțiunii, sunt ecouri, în proză, ale constructivismului vizual. Judecate după normele comune ale literaturii realiste, prozele în discuție nedumeresc prin schimbarea neașteptată de perspectivă: de la planul realității imediate la rima enigmatică a planului cosmic. *Peștera*, de pildă, pornește ca o spunere despre ghețari, mamuți, stînci în noapte, frig pătrunzător, topoare de piatră care să spargă gheața, despre retragerea în peșteri a oamenilor

înfășurați în blănuri, pentru ca, în replică imediată, să vină descrierea unui dormitor-peșteră din Petersburgul pe unde oamenii (peșterilor) au de ales între moarte și traiul de cavernă. Inundația devine cuvîntul -cheie în tratarea filigranată, ca în stampele japoneze, a motivului crimei și al pedepsei: trimiterea la stampele japoneze nu este întîmplătoare. Așternerea unui număr minimal de linii, cînd fiecare dintre cele cîteva zeci de linii dobindește o tensiune semantică de zeci de ori mai mare ca în desenele clasice, face inutil consumul mare de cuvinte descriptive, ca în zicerea (desenul) realistă. Intervin inspirat procedee ale spunerii magice – elipsa, incantația, ambivalența situațiilor, ținînd toate principiul formativ al gîndirii mitice (mitopoetice, în cazul prozei lui Zamiatin). repetabilitatea motivelor tematice și sonore, echivalențele dintre cele două planuri. În felul acesta, cuvîntul (partea sonoră) nu mai este un înveliș întîmplător pentru motivul rostirii, Se creează, după reguli poetice, corespondențe neașteptate, magice, de felul inundației ce însoțește și pregătește crima. Și pentru că noutății trebuia să i se dea un nume, i s-a zis *proza ornamentală*, alții au preferat *neo-realismul* ca etichetă, Zamiatin însuși a preferat numele de *sintetism*, preluat din artele plastice. Oricum i s-ar spune, tehnica și viziunea nu sunt la îndemîna oricărui scriitor, iar Zamiatin le dă șlefuire de diamant, tăios și strălucitor, în acord cu mintea tăioasă și imaginația scriitorului eretic, unic prin cuprinderea artei și a tehnicii sale.

Stilul și compoziția, limba, bogată în nuanțe, neașteptată în arabescuri și sonorități obligă traducătorul la un efort poetic considerabil – de căutare a sunurilor ce pot rima cu situația, de sinuoasă, aproape criptică așezare a cuvintelor, de organizare muzicală a întregului discurs. Traducătorul trebuie să îmbrace haina austeră a poetului interpret de poezie străină, cînd cunoașterea nuanțelor textului străin nu este de-ajuns. Poeta Livia Cotorcea îmbracă în straiul poetic al limbii române valorile singulare ale prozei lui Zamiatin, iar studiul ce pregătește lectura se construiește, în acord cu traducerile ce urmează pefeței, ca un eseu strălucit despre proza unui mare scriitor.

Adina BARDAS

măști care nu ascund surâsul

Poetul orb care a văzut bine

La vreme de festivaluri („Interferențe” de la Cluj și Festivalul Național de Teatru – ediția 30, în formule online bine gândite, au încheiat sub focuri de artificii virtuale luna noiembrie), ne reîntorcem către Festivalul Internațional de la Sibiu (FITS) – motoarele lui au o turajie mai mică acum, dar încă torc. *Poetul orb* (Needcompany) – iată un titlu care conjură nume cu parfum aproape mitic (de la Homer la Abū al-‘Alā’ al-Mā‘arrī, cel care de fapt este inspirația piesei, un poet sirian, recalcitrant față de canoanele religioase, un spirit liber și care instigă constant la interogație, de vreo 1000 de ani încoace, ceea ce dealtfel l-a adus într-o brutală actualitate pe canalele de știri, atunci când grupuri de militanți islamisti i-au decapitat statuia în 2013). Este un spectacol care se referă prin elaborate ricoșee istorice la puterea de fascinație a conceptului de identitate. O explorare, pornind de la nivel individual, a unui continent supus când transformărilor calme și tenace, când dezlănțuitorilor metamorfoze care i-au modificat relieful cultural cu forța și neprevăzutul unor mișcări tectonice. O poveste, pentru că poeții, orbi sau nu, spun povești în moduri inefabile care evocă uneori ceea ce rămâne în suspensie poate veacuri – un spirit al locului, o goană după absoluturi, cu trena lor de inflexibilități și prejudecăți, o istorie modificată după bunul-plac și politicile momentului („momente” atât de influente încât pot schimba epoci). Cuvintele lui Abū al-‘Alā’ al-Mā‘arrī (973-1057) reverberând în golul scenei imprimă o anume solemnitate și vibrația gândului îndelung șlefuit („unii oameni sunt ca un mormânt gol, le dai ce iubești mai mult, și apoi nu primești nimic înapoi”).

O călătorie făcută din exteriorul mijloacelor teatrale propriu-zise de către un artist plastic devenit regizor (Jan Lauwers) într-un spațiu care împinge limitele tradiției spre praguri care o pot când dezechilibra, când spori, *Poetul orb* este o propunere inedită înlănțuind capsule scenice doar aparent disjuncte în care actorii își interpretează rapid, și cu intensitate, propria biografie. Fiecare dintre aceste „capsule” personale seamănă întrucâtva cu prozaicul, dar energicul „discurs din ascensor”, cel prin care oricine se poate prezenta rapid în lumina cea mai bună și cât de cât completă pentru a câștiga o audiență captivă. În fond, ele funcționează aproape ca un mecanism de exorcizare, de erodare metodică a impetuozității fantomelor trecutului. „Le discours d’ascenseur” se prezintă aici într-o varianta mai amplă și mai expresivă, care sub protecția convenției teatrale virează către zona tulburătoare a unui strigăt existențial cu un fel de vibrație (care se întetește spre a deveni tremur, durere) și câteodată cu o necesară distanțare

ca alternativă protectoare a contemplării trecutului.

Fiecare dintre actorii trupei Needcompany (fondată de Jan Lauwers în 1986 ca instrument al unei căutări cu țintă precisă: „de la bun început, am spus răspicat că intenționăm să pun sub semnul întrebării conceptul de identitate”) comunică o frântură din viața lor, deseori un fragment exploziv sau o dezvăluire care are nuanța unei indiscreții, dezvoltând astfel mai multe centre în continuă mișcare ale spectacolului. Provocarea stă în aflarea unui echilibru. Chiar dacă nu e întotdeauna găsit, tensiunea dintre nucleele poveștii e transmisă audienței și are efectul izbitor al unei dezvoltări rapide pe ramificațiile imaginației, al evoluției unei aventuri comune născute din traiectorii și întâlniri neprevăzute. În era multiculturalismului ca “political correctness”, aceste aventuri individuale arată că în fond

rădăcinile comune sunt reale și atât de strâns legate între ele încât e imposibil să te arăți prea rigid în legătură cu propria identitate, declarându-ți idiosincraziile însoțitoare ferm și ritos, fără să te întorci (cu riscul ridicolului) chiar împotriva ta.

În prezentarea făcută de FITS, Jan Lauwers observa cu simplitate o tema recurentă în starea de asediu actuală, care pune în evidență faptul că noi începuturi, încă tăcute, germinează fără îndoială sub crusta acestor limitări și îndeamnă la o necesară reevaluare: „eu mi-am dat seama că lucrăm prea mult și prea repede. Izolarea m-a obligat să o iau mai încet și să-mi resetez gândirea. Este foarte interesant că toată lumea, în special cea culturală, e obligată să facă mai puține și să gândească mai mult”.

Șapte portrete: *Grace Ellen Barkey*, repetându-și numele de atâtea ori încât sunetele se împlântă în memorie cu un fel de disconfort, apoi devin lamento, urcă spre triumf, rămânând în final doar scrijelire pe coaja aerului a amintirii de o clipă a unei vieți. *Maarten Seghers*, evocând visceral istoria strămoșilor săi, cei care purtau armuri de 32 kilograme, iar cu toate dotările militare puteau ajunge la magnifice, dar grozav de greoaie apariții, iată o istorie care se întrupează ieșind cu totul din măști didactice și impersonale. *Hans Peter Melo Dahl*, recomandându-se ca viking, urmaș pe căi ocolite al troienilor, se ivește, la capătul unui arbore genealogic de războinici aprigi, nu cu o altă armă sau cu un chiot de luptă, ci cu reflexivitatea unei fraze ca „salvarea de vieți e o

artă”. *Anna Sophia Bonnema*, povestind cu ton calm istorii atroce, se trezește îmbrățișată de Grace într-un gest spontan de reconciliere, pentru că, nu putem ști niciodată, e posibil ca bunica ei să-l fi ucis pe bunicul Annei într-unul dintre războaiele absurde purtate la capăt de lume. Și cum istoria neagă uneori sensul dragostei, cândva trebuie pus punct, poate chiar punctul care încheie formula unei revelații, cea care ne arată că „aceeași rază de soare îi orbește pe toți și leagă totul cu totul”. *Benoît Gob*, înfățișând cu o exuberanță minată de dezagregări o copilărie pe care o resimte ca pe „un vrai bordel”, și care transfigurează drama unui abuz într-o aproape jovială relatare, în ingredientele căreia intră și o păpușă uriașă, intrată printr-o fisură a visului, mama, la rândul ei o victimă. *Jules Beckman*, cowboyul cu rădăcini evreiești care poate face muzică din clinchet de lingurițe, ne provoacă printr-un monolog foarte animat, dar inaudibil – o scenă ingenioasă, în timpul căreia fiecare spectator poate proiecta peste vălul de tăcere o altă poveste. „Există două feluri de refugiați”, punctează acest urmaș al unui emigrant, cu o înțelepciune acidă, „unii care se refugiază în propria lor lume și alții care se refugiază în lumea altora”. Apoi *Mohamed Toukabri* intră în scenă afișând costumele lui stridente de mătase, de care e atât de mândru, doar sunt parte din identitatea lui, simbolul unei descinderi exotice într-un spațiu care vibrează la bunul gust, însă pe alte coordonate. Degajat, ignorând formalitatea scenei, răspunde la un apel telefonic în limba lui nativă – personajul se leapădă de convenții și apoi alunecă înapoi în rol, în teatrul ca o formă de artă trecând, fără tranziții, între viață și reprezentarea ei, și încheie cu o replică provocatoare unind centrele poveștilor: „poeții voștri orbi nu sunt poeții noștri orbi” – și aici apare o umbră revelatorie – „ori există poate un adevăr indivizibil?”

Războaiele există și sporesc ca număr că dovadă că „nu am învățat totuși nimic, și identitatea este încă o problema crucială”. „Sunt un apărător al Uniunii Europene – dar singurul fel de a o face să funcționeze este ca noi toți să ne distrugem propria identitate și să găsim una nouă”, declară regizorul, poate cam prea apăsător. Ușor de spus, greu de făcut, și până când ideea va prinde formă concretă, *Poetul orb* ne înlesnește un drum către noi înșine, unul la capătul căruia interogațiile rămân, dar ne intimidează mai puțin.

Poetul orb, Needcompany, premiera: mai 2015. Distribuția: Grace Ellen Barkey, Jules Beckman, Anna Sophia Bonnema, Hans Petter Melo Dahl, Benoît Gob, Maarten Seghers, Mohamed Toukabri, Elke Janssens, Jan Lauwers Text, regie, scenografie: Jan Lauwers. Muzică: Maarten Seghers. Costume: Lot Lemm și Mohamed Bachir bin Ahmed bin Rhaïem El Toukabri. Redifuzat: 1 decembrie 2020.

Ioan RĂDUCEA

distanța focală

Idealism de Barbizon

Partea cea mai slabă a tablourilor lui Mihai Coțovanu (n. 1967, Iași), care a deschis, în perioada 20-30 noiembrie 2020, la Galeriile „Theodor Pallady”, o nouă expoziție, sînt titlurile. Unele se remarcă printr-o dezarmantă denotație, combinată cu precizie pedantă: *Tufănele albe-roșii* (sic!), *Tufănele albe-galbene* (sic!). Altele se arată emfatic: *Lumină și tinerețe*, pentru un portret feminin; *Simfonia tinereții*, pentru portretul unei fete (socotit reprezentativ, el ilustrează și afișul). Se ajunge pînă la bombasticism în cazuri precum *Centrul spiritual Iași* - un peisaj urban, cu reperi cunoscute din Piața Palatului Culturii – ori *Taina osteneții* – compoziție cu țărani aplecați să recolteze cartofii, replică nu se poate mai clară la *Culegătoarele de spice* ale lui Millet, spirit tutelar de multă vreme recunoscut de către artist.

Așadar, dificultatea rezidă în a insista, luînd ca repere lucrările înseși, pe un sistem ideatic și de valori care determină și numele manifestării: *Expoziție de pictură. Sub idealismul* (sic!) *lui Jean-Baptiste Siméon Chardin*. În total, vorbim, după cum sîntem preveniți, de „o selecție” de opere ce referă, prin urmare, la o arhivă pe care o autorul o consideră în coerența ei. Consecință directă a viziunii

unei retrospective Chardin (la München) și a revizitării ulterioare, în Franța, a unor locuri dragi – cele ale Școlii de la Barbizon – această selecție relevă, într-adevăr, influența decisivă a școlii respective (prea puțin a lui Chardin) și tablourile, respectînd figurativul de tip realist, se restrîng la cîteva genuri. Dominant este peisajul, cu mai multe pînze executate chiar la Étretat sau Barbizon dar și în Iașul vechi (au și valoare documentară), la care se adaugă două portrete (bune, cu un aer monumental în simplitatea lor, pe fond neutru), cîteva replici (aceea omagială la adresa lui Millet dar și un autoportret Corneliu Baba, executat în tinerețe, la scară mare) și naturi statice cu flori.

Acestea din urmă, creatoare ale unei lumini florale, prinse cu o remarcabilă artă a compoziției, îl încadrează poate cel mai bine pe artist în lirismul școlii ieșene. El nu se ferește de etichetări precum conservator sau clasicizant și, în deosebire de covârșitoarea majoritate a confrăților, furați de iluziile secolului, caută cu liniște latura de meșteșug a picturii, asupra căreia insistă și în interviuri: accentuează importanța pigmentilor (este de preferat să îi prepari singur!); caută să obțină lumina prin culoare și prinde orele

optime de plein-air, pentru a duce la maximum „energia cromatică”. Sprijinită pe asemenea tehnici experte, deși restrînsă, minuția execuției încurajează, cel puțin în unele cazuri, un vizionarism latent, aflat nu departe de o mistică a luminii, în care tinde să se reverse concretețea obiectului.

Atare momente picturale sînt de trăit în intensitatea lor și Mihai Coțovanu, iarăși spre deosebire de mulți alții, este conștient de prezența inerentă a metafizicului în artă, de mîna Lui care te conduce – „chiar dacă ești ateu”. O evoluție a motivelor și tehnicilor, care să favorizeze nu doar supremele vibrări cromatice, ar putea începe de aici, de la dramatismul acestei conștientizări, iar *Peisaj cu Mănăstirea Sf. Mina*, cu hieraticii lui ochi de floarea-soarelui (lectură Țuculescu? lectură Van Gogh?), teribil zid în fața săgetării către cer a turelor bisericii, ar fi un început în acest sens. Pentru ca asemenea tendințe să se confirme, este totuși de luptat cu încluibate inerții, cu idealizările neavenite, de „peisaje pitorești”, copleșite de ingrediente ale artei naive ori de obediențe de pastişă – unele ceruri sînt preluate de la Corot. Clasicizant nu înseamnă manierist și cea mai bună cale de respectare a tradiției este a inova în spiritul ei.

Remus Valeriu GIORGIONI

Adevăratul Crăciun sau Balada hanului lui Chimham

Ninge pe stradă – pasăre albă... Dar unde-i Sărbătoritul?

Povestea lui Moș Crăciun – ca problemă identitară – se pierde în negura timpului. Se spune/se poveștește că Moșul de azi ar fi fost „gazda bună” a sărbătorii, Sărbătoritului: proprietarul staulului unde s-a produs miracolul Nașterii. Dar unii teologi mai cu imaginație îl identifică cu personajul istoric numit de noi în titlu și întâlnit pe pagini vechi testamentare, în Cartea a Doua a lui Samuel, cap.19, vers.31-40. La întoarcerea regelui David în capitală, după înăbușirea răscobilei fiului sau Absalom (vezi în acest sens și romanul *Absalom Absalom*, al lui Faulkner), unul dintre bunii săi prieteni, care i-a aprovizionat armata cu alimente în timpul exilului, Barzilai Galaaditul a fost invitat „să se suie” cu el la Ierusalim, intrând astfel definitiv în suita regală. Dar acesta, bătrân și modest, s-a recuzat prin următoarele, minunate cuvinte: „Poate robul tău să mai aibă vreun gust pentru ce mănâncă și bea? *Pot eu să mai aud glaul cântăreșilor și cântăreșelor* (s.n.). Și pentru ce să mai fie robul tău o povară pentru domnul meu împăratul?” (v.35).

Așa că bătrânul prieten l-a condus pe regele profund întristat de pierderea fiului său (vezi cap. 19, „Jalea împăratului”) puțin dincolo de Iordan, recomandându-i în schimb pentru onoruri regale pe fiul – sau nepotul – său Chimham: „Împăratul s-a îndreptat spre Ghilgal însoțit de Chimham” (v.40). Iar Chimham era „patronul” unui han aflat lângă Betleem-Efrata – vezi Ieremia 41:17–; locația corespunde, dar *localul* cu pricina ar fi trebuit să dăinuiește un lung mileniu, trecând din tată în fiu, spre a-L primi pe Fiul lui Dumnezeu la începutul periplului Său pământean. (Aceasta este *povestea*, pe care un poet contemporan a așternut-o pe hârtie sub forma unei balade, inspirându-ne și nouă titlul eseului de față.)

Stele de-argint, ecou de colind... Dar unde-i Sărbătoritul?

Cum în fiecare an, de regulă, concertele de colinde încep cu ceva timp înainte – mi-a fost dat să aud, nimerindu-mă eu pe acolo, în sala de spectacole din holul mare al unui mall următorul cântec, intonat de-un cor de tineri studioși: *Lumini strălucind – ecou de colind – este iar sărbătoare/ Baloane și flori în zeci de culori, clopoșei argintii.../ Cadoul expus – vitrine de lux – mii de lămpi sclipitoare/ Oferte-n pachet – refren desuet – globuri și jucării...*

Mă gândesc cât de inspirat a putut fi autorul acestui text, (care sună ca un „refren desuet”), dacă într-o singură strofă a reușit să prindă întreaga atmosferă mirifică a Crăciunului – Sărbătorile Iernii, cum le-am botezat de când suntem și noi parte a Uniunii Europene. De fapt, noi vorbim despre Luna Cadourilor, Sărbătoarea Familiei etc., uitând cu totul de Cel care se află în spatele lor, în chiar inima sărbătorii. (Iar alteori, la câte-un sondaj de opinie, mai confundăm sărbătoarea Nașterii cu cea a Învierii...) La Crăciun–mai cu seamă dacă avem șansa unui *white Christmas*–totul este îmbrăcat în lumini sărbătorești („lumini strălucind”, „lămpi sclipitoare”): bradul, conturul exterior și încăperile casei. Ornamentele bradului de Crăciun pot fi felurite „baloane și flori în zeci de culori”, iar clopoșei de argint ne copleșesc cu sunetul lor *colorat*. În vitrinele magazinelor, de lux sau de rând, sunt expuse mii de cadouri („oferte-n pachet”), în tiplă strălucitoare sau ambalate în toate culorile curcubeului, alături de globuri multicolore și jucării de tot felul. Dar unde este, în toate acestea, Sărbătoritul? – ne întrebăm și noi, cu poetul.

Această intensă interogație mi-a străpuns „carapacea”, parcă mai mult ca în alte dați și, fiind eu eu mai slab de înger, m-am trezit cu câteva *boabe de rouă hiberanală* rostogolindu-mi-se pe obraz. Iar după ce mi-am revenit puțin mi-am amintit de Marele Inchizitor

al lui Dostoievski și de cartea lui Kazantzakis *Hristos răstignit a doua oară*. Și mi-am zis: da, e posibil ca, dacă s-ar mai naște din nou între noi Mântuitorul, chiar acum, după două mii de ani de creștinism, bisericile noastre „oficiale” să-l urce înapoi pe cruce. (Sau cine știe unde L-ar duce?... Cum Maria Magdalena, la înviere, întâlnindu-L pe cărare – una din aleile cimitirului – și confundându-L cu grădinarul, îi zice: „Spune-mi unde L-ai pus pe Domnul meu, să mă duc să-L iau!”) L-am trimite să se nască din nou într-o iese?... N-am putea, fiindcă Betleemul este astăzi sub stăpânire islamică. Iar pe tron „în palat” nici atât: tronul de rege al lui Irod cel Mare e și azi ocupat...

Tot mai greu îl poți afla pe Iisus în incinta festivităților *de iarnă*, când ne îngrijim mai avan de stomac decât de suflet. Care mai este locul Pruncului în toată tevatura aceasta, care se învârtă în jurul Moșului și a egoismului nostru crâncen de pământestești *mirmidoni*?... Măcar atât de-am putea realiza pe parcursul Sărbătorilor Nașterii: cum, într-un război, părțile beligerante fac să înceteze zăngănitul armelor de Crăciun, să încercăm–la sfârșit/ început de an–să nu mai urâm, ci *să facem urări*; silind-ne, cu toții și fiecare în parte, să fim mai buni. Dar iată urmarea cântecului coral intonat la mall: *Stele de-argint – oraș poleit – mii de pași prin zăpadă/ Beteală și brazi – lumini în obraji (dar în inimi noroi!)/ Altarul e gol, sunt reduceri la mall, Moș Crăciun e pe stradă/ În suflet mi-e frig și-mi vine să strig: „ce se-nâmplă cu noi”??*

Ce de ușor putem sufoca spiritul Crăciunului: Unde-i Sărbătoritul?

Orice an nou este un drum nou și necunoscut pe care suntem obligați să-l parcurgem,

(și mai cu seamă anii surprinzător de *rotunzi*, cum fu acest 2020). Niciodată, la început de drum nu putem ști ce ne așteaptă, ca individualități sau colectivitate. Un american new-yorkez a adunat toată viața la mărunțișuri găsite pe stradă: agrafe, nasturi, *coins*, făcând din ele o colecție impresionantă. Dar la sfârșit și-a dat seama că n-a realizat nimic privind numai în jos. Ce bine, folositor

ar fi fost dacă ar fi preluat lecția magilor care, privind tot mereu spre cer (asta le era „meseria”...) au descoperit o stea, sau poate un grup de stele; fenomen ceresc care i-a condus la ieslea Mântuitorului.

Un tată, care – ca orice tată, de! – obișnuia să așeze în fiecare an cadouri sub bradul de Crăciun a avut o idee năstrușnică. Într-un an, a legat cadourile de tavan, de lustră și de grindă. Când au năvălit copiii – și erau o familie numeroasă, aproape un clan – sub bradul împodobit, nimic! Atunci, cel mai mare și-a ridicat ca din întâmplare ochii în sus. Pe rând, toți ceilalți, ridicându-și privirile, au putut vedea minunatele cadouri agățate pe sus. (Cei mai mulți dintre ei, ajunși la vârstă matură, de fiecare Crăciun își

vor aduce aminte lecția învățată atunci: Tata a vrut să ne învețe să privim în sus, nu în jos!)

Este binecunoscută, apoi, întâmplarea aceea, când o familie înstărită și-a botezat copilul de Crăciun. Au început să vină, în ordine, oaspeții: mai întâi Moșul și moașa (bona), nașul și nașa, vecinul, vecina; unchiul, mătușile, verișorii și verișoarele. Fiecare, cum intra, își trântea paltonul – sau *vulpea argintie*–în camera alăturată, peste pătuțul copilului. Iar mai apoi, când petrecerea era în toi, cuiva „i-a venit o idee”: *dar unde-i sărbătoritul?*... Când s-au dus să-l aducă (nu era el oare motivul sărbătorii?) – băiețelul sufocat sub mulțimea de haine aruncate morman peste el. În mod similar reușim și noi adesea să sufocăm spiritul Căciunului sub molozul de tradiții și obiceiuri. Din *orașul poleit* cu stele de-argint ca un patinoar celest mai rămân doar miile de urme de pași prin zăpadă; dar curând se acoperă și acestea, lăsând în urmă noroi – oamenii ca niște arbori triști și goi.

Crăciun bogat, „made in” DIVA/Hallmark. Dar unde-i Sărbătoritul?

Crăciunul e sărbătoarea dragostei și a căldurii

emanând din cămin – „sărbătoarea Moșului”. Dar parcă, de-o vreme încoace e prea mare inflație de „moși” – moși frumoși, ce-i dreptul: începând cu Moș Nicolae–vine apoi la rând defunctul Moș Gerilă, fratele comunist al lui Moș Crăciun. (Americanii îi spun, simplu, SANTA/Sant Nicholas, afișând cu înconștiență confuzia dintre moși/ sfinți.) Avem irozii, capra, ursul și alte pitorești obiceiuri – avem reni și elfi, duhurile Crăciunului. Crăciunei și crăciunițe cu fuste mini. Ba chiar și câte un demon nordic defilând pe străzile orașelor noastre creștine, ca la Halloween...

Este foarte popular postul tv Diva/Hallmark care, de prin septembrie, ne tot invadează cu filme de sezon. Dar din păcate sunt toate pe același calapod (și cât ne doream noi, pe vremuri, să vedem un film bun și instructiv de Crăciun!): O fată frumoasă vine să-și petreacă sărbătorile iernii în locul de baștină, unde s-a născut și a făcut școala primară. Își reîntâlnește cu drag membrii rămași ai familiei, prieteni din copilărie, colegi de școală. Ea nu prea îndrăgește Crăciunul, deoarece cu acest prilej, în alt an, suferise o mare decepție: a părăsit-o iubitul. Sau – în copilărie–tata a abandonat familia pentru o relație nouă și proaspătă. (La americani e *în trend*, tot la cinci ani, omul obișnuiește să-și schimbe: casa, nevasta, serviciul.)

... Odată ajunsă acolo, frumoasa noastră dă peste un festival, târgul de Crăciun era în toi; sau vreo afacere de familie, în care se implică. Este „salvat” Crăciunul: un local, o cabană, ceva, legate de tradițiile locului. Apare curând și un Făt Frumos, care-o determină să renunțe la postul bun de la New York și să rămână acasă, măritându-se cu el. Dinspre biserică, unde se ține slujba de Crăciun, abia dacă adie un zvon de clopoței, *Jingle Bells* sau *Holly Night*. Rar de tot mai întâlnești câte un film în care să fie amintit, în context, numele lui Dumnezeu sau al Fiului Său (ex.: „Cabana de Crăciun”. Doar unii copii deștepți, când întocmesc o scrisoare, îi scriu direct lui „Dragă Doamne”, fără să se mai folosească de intermediarul Santa). Și astfel toată lumea e mulțumită, mai ales telespectatorul, care are parte de-un happy-end absolut.

În actualul context mondial este surprinzătoare atitudinea președintelui american Donald Trump care, cu ocazia *aprimderii* pomului de Cărciun de la Casa Albă, depune în fața națiunii–și a întregii lumi–o frumoasă mărturie în favoarea Pruncului de la Betleem: „Nu contează cine e președinte de țară – Isus e încă rege pe Tron!” Așa imprevizibil. ciudat cum este, Trump a corectat în sens creștin multe din atitudinile „corect-politice” ale predecesorului său, musulman masecat. America a revenit la valorile fondatoare ale Părinților Pelerini, care o întemeiaseră în urmă cu doar câteva secole. (Dar până când?... de aici înainte, sub un președinte „democrat” cine știe ce ne mai așteaptă!)

Trecând peste faptul că mulți români nu prea mai știu sau nu-i interesează ce s-a petrecut acum 2000 de ani de Crăciun, cu toții ne lăsăm copleșiți de latura laică și strălucitoare a *Sfintelor Sărbători*. Și ne trezim dintr-odată că, iată, și de-astă dată au trecut sărbătorile. Iar nouă ne rămâne iarăși în suflet acel gust amar din copilărie, cel al vacanțelor revolte. Obosit, Moș Crăciun de-abia își mai târăște pașii prin nămeții de ani, pe strada înzăpezită (are de bătut drum lung până-n Finlanda, unde va „hiberna” până la Crăciunul următor. Și nimeni nu știe, nu se întreabă cu ce se ocupă Moșul în intervalul dintre ani). Cu toate reducerile de la mall începând cu Black Friday, altarul inimii-i gol: degeaba e albă-imaculată strada, fiindcă răzbate mereu înafară izul greu al inimii frânte, obosite sau murdărite. Grijiile ne năpădesc *din nou*: ce va fi cu noi în acest an, mereu „nou”, ce bacterie ucigașă sau virus vioi și trufaș ne mai așteaptă? Și cum vom culege stelele din noroi?

... Oprindu-mă aici din *goana mea ciudată* de om de pe Terra, cutremurat de frigul lăuntric care se unește cu cel de-afară, îmi vine *să strig* și eu cu poetul acestui semnificativ colind postmodern: ***Ce se întâmplă cu noi, oameni buni?*** Iată, sosiră și anul acesta sărbătorile – dar „cum veniră și plecară”: a mai trecut un an! Și rămâne (chiar rămâne?) Sărbătoritul: *Dar mă întreb: în toate astea care-i locul Tău, Isus?/ Mi-e tot mai greu să te aflu... unde oare te-au dus?/ De-ar fi să vii de Crăciun în lume încă o dată/ Cum oare Te vom primi: Te-am trimite-ntr-o iese, sau pe tron în palat?/ Câți oameni se vor opri din goana lor ciudată/ Să-ți spună „bine-ai venit!” și să-Ți dea închinare – Copil-Împărat??*

Doru SCĂRLĂTESCU

De la musique avant toute chose

VI. „Atunci Moise și fiii lui Israel au cântat Domnului..”

Mai mult decât multe alte popoare ale antichității, evreii și-au legat de muzică, la bine și la rău, propriul destin. Religia lor e o vie mărturie în acest sens. *Vechiul Testament* e înșesat de trimiteri la arta sunetelor – *Dicționarul de teme biblice* al lui Martin H. Manser, din 2009, numără fix 5421 de astfel de trimiteri la instrumente muzicale,

de suflat, cu coarde, de percuție: trompetă, flaut, corn, harpă, liră, tamburină, chimval, sistrum... Numeroase alte trimiteri din *Biblie* se referă la implicațiile muzicii în istoria, practica religioasă, experiența politică, viața cotidiană, obiceiurile poporului evreu. Un capitol întreg, spre exemplu, al doisprezecelea, din *Cartea lui Neemia (Ezdra II)*, descrie pe larg desfășurarea sărbătorilor fastuoase de la inaugurarea zidului restaurat al Ierusalimului, regizate de guvernatorul Iudeei din timpul lui Artaxerxes., după rânduielile stabilite odinioară de David și Solomon: „La sfințirea zidului Ierusalimului încă s-au chemat leviții din toate locurile, poruncindu-li-se să vină la Ierusalim pentru săvârșirea sfințirii și pentru sărbătoarea veselă cu doxologii și cântări, în sunetul chimvalelor, lilelor și harfelor”.

„Cei din neamul cântăreților – relatează cu lux de amănunte Neemia în memoriile sale – s-au adunat din împrejurimile Ierusalimului și din cetățile netofatiene./ Din Bet-Ghilgal, din șesurile Ghebei, din Azmavet, căci cântăreții își făcuseră satele în apropiere de Ierusalim/ Și preoții și leviții s-au curățit și au sfințit poporul, porțile și zidurile./ Și am suit eu căpeteniile lui Iuda pe ziduri și am pus două coruri mari pentru cântarea de laudă; unul din ele s-a așezat în partea dreaptă a zidului, spre poarta Gunoiului./.../ Iar dintre fiii preoților mergeau cu trâmbițe: Zaharia, fiul lui Ionatan, fiul lui Șemaia, fiul lui Matania, fiul lui Mica, fiul lui Zacur, fiul lui Asaf./ Și frații lui: Șemaia, Azareel, Milalai, Ghilalai, Maai, Natanael, Iuda și Hanani cu instrumentele muzicale ale lui David, omul lui Dumnezeu, iar înaintea lor se afla cârturarul Ezdra./.../ Al doilea cor s-a îndreptat în cealaltă parte, și după el am mers eu și jumătate din popor și am înaintat pe zid de la turnul Cuptoarelor și până la zidul cel lat./.../ Apoi amândouă corurile au mers la templul lui Dumnezeu. Și am făcut același lucru și noi, eu și căpeteniile care erau cu mine/ Și preoții: Eliachim, Maaseia, Miniamin, Mica, Elioenai, Zaharia, Hanania cu trâmbițe./ Maaseia, Șemaia, Eleazar, Uzi, Iohanani, Malchia, Elam și Ezer. Cântăreții cântau sub conducerea lui Izrahia./ Și s-au adus în ziua aceea mulțime de jertfe și s-au veselit, căci Dumnezeu dăduse poporului pricină mare de bucurie. Și femeile și copiii s-au veselit, iar strigătele lor de bucurie din Ierusalim se auzeau până departe...” (op. cit., 12: 27-43). Uneori, secvențe întregi ale *Vechiului Testament*, precum *Cartea psalmilor* sau *Cântarea cântărilor* au ca suport arta sunetelor. Cel mai adesea, îndeletnicirea muzică nu e întâmplătoare, ci meticolos organizată, cum vedem în vremea lui David și a urmașului său, Solomon, constituindu-se astfel o solidă tradiție. Conform literaturii rabinice de la începutul erei creștine (*Mişna*), în mod frecvent, la Templu funcționa, pe lângă un cor de doisprezece bărbați, și o orchestră de acompaniament formată din doisprezece instrumentiști.

O dificultate în dezvoltarea temei noastre, este lipsa materialului iconografic, prohibit, cum bine se știe, în manifestarea artistică a vechilor evrei, spre deosebire de popoarele vecine cu care aceștia au venit în contact, precum egiptenii sau asiro-babilonienii, grecii mai târziu. Suntem nevoiți astfel să apelăm la surse externe, precum, de exemplu, relieful în alabastru de pe zidurile palatului lui Sennacherib din Ninive, expus în prezent la British Museum, în care ne sunt prezentați prizonieri evrei cu lire, probabil în urma campaniei militare în Iudeea

Cântăreți evrei, prizonieri în Asiria, bazorelief, Ninive, cca 705-681 î. Chr., British Museum

a regelui neo-asirian, de la finele secolului VIII î. Chr. și începutul celui următor. Dintre sursele interne, amintim statuetele din teracotă, cam din aceeași epocă, reprezentând interprete cu tobe de mână, dezgropate din ruinele vechiului Achzib, pe coasta mediteraneeană a Izraelului de Nord, aflate în colecția muzeului din Ierusalim. Să mai adăugăm, ca ilustrativă pentru funcția emblematică acordată muzicii, moneda bătută în timpul răscoalei lui Bar Kokhba, 132-135 d. Chr., având imprimate pe avers și revers o liră și o trompetă înconjurată de inscripția în paleo-ebraică „Pentru libertatea Israelului!”.

Revenind la texte, Moise, prezumtivul autor al primelor cărți ale *Bibliei* ebraice, apare în *Cartea Exodului (Ieșirea)* în calitate de creator, de interpret și de dirijor al corului fiilor lui Israel scăpați cu bine, prin intervenție divină, de „oastea lui farao”, din greaua încercare de traversare a Mării Roșii: „Atunci Moise și fiii lui Israel au cântat Domnului cântarea aceasta...”.

În lungul recitativ ce urmează, de mulțumire și de laudă la adresa lui Iahve, avem o ilustrare, pentru începuturile lor, a relației strânse dintre poezie și muzică: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit! Pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat! Tăria mea și mărirea mea este Domnul, căci El m-a izbăvit...” (*Ieșirea*, 15: 1-2). Momentul e reluat de istoricul evreu Josephus Flavius în cartea a doua a *Antichităților iudaice*, cu detalii de atmosferă și de prozodie poetică: „Și, deoarece scăpase astfel de primejdie, în vreme ce dușmanul a primit o aspră pedeapsă, care, potrivit amintirii oamenilor, nu se mai întâmplase încă, ei și-au petrecut o noapte întreagă în cântece și chiote voioase. Moise însuși a compus în cinstea Domnului o cântare în versuri de șase picioare...” (op.cit., vol. I, ed. rom., 1999, p. 121-122). Același celebru episod al traversării Mării Roșii o aduce în prim plan pe sora mai mare a lui Aron și a lui Moise, proorocița Mariam, care adaugă versului și muzicii, arta dansului: „Atunci a luat Mariam proorocița, sora lui Aaron, timpanul în mâna sa, și au ieșit după dânsa toate femeile cu timpane și dânuind./ Și răspundea Mariam înaintea lor: «Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit! Pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat!»” (*Ieșirea*, 15: 20-21).

Pe lângă aceste două celebre „cântece ale mării”, o altă culegere de comentarii la *Tora* orală (*Midraș*), tot din primele secole d. Chr., consemnează alte importante cântece care însoțesc istoria zbuciumată a poporului evreu, unul din ele legat de aceeași noapte începătoare a ieșirii din Egipt: „Voi veți cânta atunci, ca în noaptea cea de praznic, cu bucurie în inimi, în sunetul de flaut, ca să mergeți în muntele Domnului, vârtutea lui Israel” (*Isaia*, 30: 29), urmat, pe firul evenimentelor, de un „Cântec al fântânii”: „De acolo s-au îndreptat spre Beer, fântâna despre care a zis Domnul lui Moise: «Adună poporul și le voi da apă să bea»./ Atunci a cântat Israel la fântâna cântarea aceasta: «Lăudați fântâna aceasta, cântați imne în cinstea ei! Fântâna pe care principii au săpat-o, pe care mai-marii poporului au deschis-o cu sceptrul, cu toiegele lor!»” (*Numerii* 21, 16-18). La acestea se adugă cântecul testamentar al lui Moise, la încheierea misiunii sale de

salvare a poporului evreu, din *Deuteronom*, 31-32, în fine, cântecele războinice, ale lui Iosua Navi, cerând intervenția meteorologică benefică a divinității: „Stai, soare, deasupra Ghibeonului, și tu, lună, oprește-te deasupra văii Aialon!” (*Iosua*, 10, 12.), și, mai ales, ale lui Deborah, sărbătorind victoria asupra lui Iabin, regele Canaanului, o minunată și amplă revărsare poetică din care îi redăm începutul: „Atunci Debora și Barac, fiul lui Abinoam, au cântat cântarea aceasta:/ «Când se arată judecători în Israel, poporul merge de bunăvoie la război; Binecuvântați pe Domnul!/ Ascultați dar, regilor! Căpetenii, luați aminte! Căci cântare voi cânta Domnului. Cânta-voi Domnului Dumnezeului lui Israel...»” (*Judecătorii*, 5).

Avem în anticele proorocițe Mariam și Debora, două bune asociate, în măiestrie poetică și muzicală, ale prințesei sumeriene, Enheduana, preoteasa zeiței Inanna. Josephus Flavius le trece cu vederea (n-ar fi singura dovadă de misoginism la acesta), dar tradiția creștină și arta europeană în general le preiau din *intermezzo*-urile poetice ale narațiunii veterotestamentare și le proiectează cu mai multă forță în viitorime. Minunate anluminuri de pe manuscrise medievale, de asemenea, vitralii, reliefuri ori statui din lăcașurile de cult, vechi sau moderne, le reprezintă în ipostaze de cântărețe. Dintre acestea, vitraliul realizat în 1908 pentru vechea Biserică Sfinții Petru și Pavel din sătucul britanic Wing de celebrii Clayton și Bell, de evidentă inspirație preraphaelită, le aduce împreună în rama unei luminoase ferestre pe cele două profetese melomane, alături de simbolical rege muzician David. Nu lipsesc din brațele lor harfa, lira și flautul. Un alt vitraliu, lucrat de astă dată de cunoscuții artiști americani specializați în domeniu, William Jay Bolton și John Bolton, în 1843-48, aflat acum la Metropolitan Museum, alături lui Miriam un alt personaj biblic, Jubal, cel evocat telegrafic, între urmașii lui Cain, în capitolul patru din *Cartea Facerii*: „acesta este tatăl tuturor celor ce cântă din chitară și din cimpoi” (în versiunea Cornilescu, „tatăl tuturor celor ce cântă cu harpa și cu fluierul”). Atâta doar. În veacul luminilor, medicul liber cugetător Pierre Bonnet-Bourdelot se plânge în a sa *Istorie a muzicii* (publicată postum) de faptul că Moise n-a specificat cum i-a venit lui Jubal ideea invenției sale și nici modul cum el a materializat-o. Cu aceasta se deschide o lungă dezbatere, în care se angajează enciclopediștii francezi, obsedați, cum se știe, de obârșia lucrurilor (v., pe larg, Philippe Vendrix, cap. IV, *Les origines de la musique*, în *Aux origines d'une discipline historique: la musique et son histoire en France aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Liège, 1993, p. 149-205). Discuția se prelungește în secolul următor, în romantismul victorian englez, când poeta și romanciera George Eliot abordează

Marc Chagall, Dansul lui Miriam, guașă, 1966, Musée national Message Biblique Marc Chagall, Nice

problema în esul său *The Origin and Function of Music* din „Fraser's Magazine”, octombrie 1857, și o dezvoltă literar în cele opt sute de versuri ale poemului *The Legend of Jubal*, 1869-1870, din care decupăm secvența cu cântecul de victorie al eroului antic: „Apoi Jubal își revărsă triumful în cântec./ În cuvinte ritmate ce ritmul notelor prelungesc/ Cum cărbunii, mocnind, luminează molcom./ Ori cum dorița de iubire în iubire deplină se schimbă./ Lira-i ține tovarășie – în acest/ concert al simțurilor – vibrând, precum buze apăsate pe buze./ Singur, înconjurat de coline, el își încercă întâi/ Cântul înaripat; apoi, cu inima plină de mândrie./ Fericit ca un mire ce-și conduce mireasa la altar./ Spuse: «Această minune ce sufletu-mi a aflat-o./ Această sămânță melodioasă, semănată-n imperiul sunetului./ Va să fie-mpărtășită de tot neamul nostru/ Și, asemenea zorilor ce binecuvântează cele mai umile cotloane./ Cântecu-mi va reverbera și va crește, ca un râu din pâraie./ Iar eu îi voi învăța pe tineri să curteze-această liră./ Să-i înțeleagă voința secretă,/ Coardele-i fine, ce cântă despre bine și rău./ Așa se face că omenirea mă va numi străbunul armoniei/ Și unde Cântare va răsună, acolo voi fi de față și eu»”.

Nino Pisano, Jubal, relief pe clopolnița lui Giotto, 1334-1336, Cattedrale di Santa Maria del Fiore, Florența

Constantin PRICOP

Direcția critică (XLI)

În *Cîți autori au jurnalele* (din *Marginea și centrul*, Ed. Cartea Românească, 1990, p. 9) puneam în evidență o problemă care mi se pare esențială: ce se întâmplă cu trăirile intime atunci când sînt exprimate prin cuvinte. Aici susțin, în continuarea aceluși eseu, incompatibilitatea dintre segmentul social al faptului artistic și experiența strict individuală a trăirii estetice (o trăire psihică specifică, declanșată de recepționarea unui stimul specific). Distanța (ignorată de cercetători, cel puțin cu referire la artistie) nu înseamnă în nici un fel, cum mi s-a reproșat, ignorarea intensei trăiri individuale care este trăirea estetică. Dar episodul profund interiorizat, împlinirea de maximă intensitate a intimității reprezentată de trăirea estetică, atît de diferită de la individ la individ, are o legătură extrem de fragilă - și din acest motiv foarte ușor de mistificat - cu efectele în mediul social al artefactelor artistice, care pot fi urmărite cu ușurință și cuantificate. Această experiență specifică, trăirea estetică, joacă un rol major în viața oamenilor, dar ea nu poate fi descrisă și evaluată decît cu maximă aproximație. Așa cum susțineam în eseu amintit, atunci când exprimăm o trăire „intimă” trecem, de fapt, de la interioritatea trăirii psihice la social. Trăirea anterioară exprimării ei în cuvinte este transformată în altceva; devine realitate socială. Putem percepe emoția cuiva atunci când ne aflăm față în față cu o persoană - dar atunci când acea emoție este comunicată prin scris ea nu poate fi confirmată. În această fantă dintre trăit și exprimat își face loc poetul, artistul cuvîntului. Dar ceea ce realizează poetul nu este transpunere miraculoasă în text a ceva ce a fost experiență unică în conștiință, prin scrisul său nu transformă acest moment existențial în realitate publică. Artistul cuvîntului nu revarsă ceea ce s-a întîmplat în interior spre colectivitate, ci obține, provoacă din exterior emoție. Important în cazul său nu este transmiterea unei emoții, cum se mai crede cu naivitate, ci provocarea unei emoții. Scriitorul poate crea emoție fără ca el să încerce acea emoție.

*

În ceea ce privește discuția publică despre emoția estetică, despre intensitatea și valoarea acestei emoții induse de opera de artă constatăm că procesul funcționează în același regim. Experiența estetică nu poate fi redată precis în cuvinte. Interjecțiile, satisfacția, nemulțumirea sînt altceva decît descriere....

*

Dacă tensiunile cele mai intime se transformă radical sau se pierd la transpunerea lor în cuvinte, și practic nu pot fi urmărite, în schimb nu e dificil să se reconstituie rostul în cadrul colectivității al obiectului artistic - indiferent dacă este vorba despre un roman, o carte de poezie, o lucrare plastică, o creație muzicală șamd. Toate acestea capătă o traiectorie socială. În mijloacele publice de comunicare se comentează și se emit judecăți despre operele de artă, despre calitățile celor implicați în circuitul social al faptului artistic. În legătură cu acestea se poate vorbi fără ezitare, ca despre oricare alt fapt social.

*

Chiar în cazul - mai greu de imaginat astăzi - în care artistul s-ar adresa direct iubitorului

de artă, componenta socială este esențială (de pildă: cum ajunge cineva să opteze pentru un anumit artist, cum se realizează accesul la opera de artă, cum se formează artistul ca artist etc.). Iar cercetarea procesului prin care potențialii amatori ajung la produsul artistic presupune conexiuni care conduc încă o dată la legături interumane. Tot ceea ce este exterior conștiinței în care „se consumă” faptul estetic capătă, prin extensie, o covîrșitoare valabilitate socială.

*

Sînt constatări la îndemîna tuturor celor care au o legătură cît de cît semnificativă cu spațiul artelor. Opțiunile maselor de cititori, de ascultători, de privitori nu sînt, în cvasi totalitatea lor, nemijlocite, ci sînt *delegate* - delegate unor persoane considerate specialiști. Oricine poate înțelege că aceștia nu își exercită vocația/meseria într-o izolare desăvîrșită, de laborator, ci sînt oameni implicați într-o geometrie socială și reacționează în funcție de aceasta. Cei implicați în mediul artistic s-au format în contextul colectivității din care provin, reacționează în funcție de acesta, sînt ulterior integrați într-o

structură socială particulară și se comportă, în consecință, ca atare, caracteristic.

*

Dacă te familiarizezi cu un spațiu literar poți cunoaște, cu anticipație, evoluția acestuia. Cu cît spațiul respectiv are o alcătuire mai simplă, cu atît anticipările vor fi mai exacte. Într-o bulă artistică nu sînt de așteptat surprize. Știi că un comentator va scrie despre anumiți autori, știi în mare în ce manieră va comenta, poți să anticipezi, cu riscuri minime, verdictele asupra valorii scrierilor și a autorilor... Iar acel grup de „specialiști”, de „profesioniști” incită amatorilor de literatură punctele lor de vedere asupra cărților și, mai ales, îi fac să-și însușească judecăți de valoare. Altfel, consumatorii de literatură nu pot parcurge tot ceea ce se scrie și tot ceea ce se publică, pentru a alege creația literară care să le producă o emoție estetică autentică. Ei trăiesc arta prin delegație, îi deleagă pe specialiști - care sînt crezuți, în ultimă instanță, pe cuvînt, nedeținînd nici un mijloc, în afara puterii lor de seducție, de convingere, pentru a dovedi că ceea ce afirmă este real. Consumatorul de literatură mizează pe presupusa lor înaltă pregătire și pe respectul pe care l-ar avea față de un cod etic netrădat.

*

Este o mecanică socială ușor de urmărit. În cazul în care cunoști *grupurile* de scriitori/critici

poți bănuși ce autori vor fi prezentați publicului larg ca mari valori, ce soi de comentarii se vor face și, în special, pentru că societatea noastră e mai ales educată să judece în radicale în toate domeniile, se vor da decrete definitive privind valorile. Cum altă scară de apreciere nu este accesibilă, omul de rînd (eram să spun cercetătorul de rînd) se mulțumește cu asemenea decrete.

*

Cei familiarizați cu configurația mediului literar dintr-un anumit moment pot avea destul de clară nu numai imaginea momentului, ci și a evoluțiilor în viitorul apropiat, deoarece „specialiștii” creează și orizontul de așteptare în care vor fi adoptați tinerii care se formează în acest moment pentru a deveni protagoniștii de mîine.

*

Aceasta este linia normală de evoluție despre care cercetătorii mediului literar au vorbit, în studiile mai noi evidențiindu-se în acest sens afirmațiile celui mai comentat teoretician al literaturii de astăzi - Franco Moretti. Fiind vorba despre un fenomen social, implicînd mai mulți indivizi, pot să apară fără îndoială și excepții. Cel puțin teoretic. În realitate, sistemul e bine reglat și se apără, cu o eficacitate... biologică, de asemenea... anomalii. Dacă într-un organism apare ceva neconform cu logica sa de existență, organismul va elimina anomalia și va intra în normalitate - altfel cade pradă „erorii” în linia de evoluție, se transformă în cu totul altceva sau se distruge. Nici în societăți precum mediile literare lucrurile nu stau altfel. Cel care aduce ceva nou este acceptat numai în anumite condiții. Noul trebuie să se plieze pe liniile de evoluție „prevăzute” de oficialii sistemului, trebuie să ocupe locul „acordat” de către aceștia. Deci vor fi asimilate fără probleme numai noutăți... acceptate..., mai exact, acceptabile. Iar locul unui comentator, al cuiva care se înscrie între oficiali este supus acelorași condiții - despre acestea a vorbit inclusiv unul din clasicii criticii românești, Tudor Vianu, acum un secol. La modul ideal un critic poate avea opiniile sale, poate spune orice despre oricine și orice. Realitatea este alta. Cine nu se înscrie în staza momentului este prompt ejectat. Vianu vorbea despre posibilele verdictes ale unui critic neconforme cu judecățile momentului. Un comportament neconformist va fi acceptat o dată, de două ori, dar dacă verdictes sînt de prea multe ori în răspăr cu ale celor care alcătuiesc colectivitatea, grupul omologat al „specialiștilor”, el își pierde credibilitatea, nu mai este considerat a fi un critic adevărat. Nimeni nu-i va interzice să scrie ce vrea și cum vrea. Dar încrederea sau neîncrederea celor care îl citesc condiționează o anumită linie.

*

Excepțiile - și în rîndul artiștilor și în acela al comentatorilor - nu pot fi impuse decît cu riscuri capitale: cine nu reușește, dispare! Fără o masă critică de adepți, colectați prin indiferent ce mijloace, oricît de inteligent, avînd un punct de vedere oricît de fertil, oricît de adevărat șamd, omul de litere riscă să nu fie omologat de profesioniști și de consumatori de artă care oficiază în acel moment.